

WOJEWÓDZTWO
PODLASKIE

WERSJA ROBOCZA

LOKALNA STRATEGIA

ROZWOJU

NA LATA 2009-2015

DLA REGIONU PUSZCZY BIAŁOWIESKIEJ

(OBEJMUJĄCA GMINY: BIAŁOWIEŻA, BIELSK PODLASKI, BOĆKI,
CZEREMCHA, CZYŻE, DUBICZE CERKIEWNE, HAJNÓWKA,
KLESZCZELE, NAREW, NAREWKA, ORLA)

LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA
„PUSZCZA BIAŁOWIESKA”

Załącznik nr 1 do Uchwały nr/01/2009 Walnego Zebrania Członków
Lokalnej Grupy Działania z dnia 23.01.2009 r.

STYCZEŃ, 2009 R.

SPIS TREŚCI:

WSTĘP	
1. CHARAKTERYSTYKA LGD JAKO JEDNOSTKI ODPOWIEDZIALNEJ ZA REALIZACJĘ LSR	
1.1. OGÓLNE INFORMACJE NA TEMAT LOKALNEJ GRUPY DZIAŁANIA „PUSZCZA BIAŁOWIESKA”	
1.2. STATUS PRAWNY LGD „PUSZCZA BIAŁOWIESKA”	
1.3. PROCES BUDOWY PARTNERSTWA	
1.4. CHARAKTERYSTYKA PARTNERÓW I SPOSÓB ROZSZERZANIA SKŁADU LGD	
1.4.1. Partnerzy wchodzący w skład LGD	
1.4.2. Zasady i sposoby rozszerzania lub zmiany składu LGD	
1.5. STRUKTURA ORGANU DECYZYJNEGO	
1.6. ZASADY I PROCEDURY FUNKCJONOWANIA LGD ORAZ ORGANU DECYZYJNEGO	
1.6.1. Struktura i rozdział funkcji pomiędzy poszczególne organy LGD	
1.6.2. Zasady i procedury funkcjonowania organu decyzyjnego	
1.6.3. Opis stanowisk i procedury rekrutacji pracowników	
1.6.4. Zasady funkcjonowania biura, warunki techniczne i lokalowe	
1.7. DOSWIADCZENIE LGD I PARTNERÓW LGD W REALIZACJI OPERACJI ..	
2. OPIS OBSZARU OBJĘTEGO LSR WRAZ Z UZASADNIENIEM JEGO WEWNĘTRZNEJ SPÓJNOŚCI	
2.1. UWARUNKOWANIA PRZESTRZENNE	
2.2. UWARUNKOWANIA GEOGRAFICZNE I PRZYRODNICZE	
2.2.1. Ukształtowanie powierzchni	
2.2.2. Klimat	
2.2.3. Gleby	
2.2.4. Lesistość	
2.2.5. Obszary chronione	
2.2.6. Zasoby wodne	
2.3. UWARUNKOWANIA HISTORYCZNE I KULTUROWE	
2.3.1. Dziedzictwo kultury materialnej	
2.3.2. Tożsamość kulturowa	
2.4. OCENA SPOŁECZNO-GOSPODARCZA OBSZARU	
2.4.1. Struktura ludności zamieszkałej na obszarze LGD	
2.4.2. Poziom zatrudnienia i stopa bezrobocia/odsetek bezrobocia	
2.4.3. Gospodarka obszaru	
2.4.4. Infrastruktura społeczna i poziom życia mieszkańców	
2.5. DIAGNOZA SPÓJNOŚCI OBSZARU	
2.6. SPECYFIKA OBSZARU	
3. ANALIZA SWOT OBSZARU LGD	
4. CELE OGÓLNE I SZCZEGÓŁOWE LSR PLANOWANE DO REALIZACJI PRZEDSIĘWZIECIA	

4.1. MATRYCA Z CELAMI I PRZEDSIĘWZIECIAMI	
4.2. OPIS PLANOWANYCH PRZEDSIĘWZIEĆ W RAMACH LSR	
4.2.1. Przedsięwzięcie I:	
4.2.2. Przedsięwzięcie II:	
4.2.3. Przedsięwzięcie III:	
5. WIZJA I MISJA	
6. SPÓJNOŚĆ SPECYFIKI OBSZARU Z CELAMI LSR	
7. UZASADNIENIE PODEJSCIA ZINTEGROWANEGO DLA PRZEDSIĘWZIEC PLANOWANYCH W RAMACH LSR	
8. UZASADNIENIE PODEJSCIA INNOWACYJNEGO DLA PRZEDSIĘWZIEC PLANOWANYCH W RAMACH LSR	
9. OKRESLENIE PROCEDURY WYBORU I OCENY ZGODNOŚCI OPERACJI Z LSR	
9.1. PROCEDURA POSTĘPOWANIA Z WNIOSEM	
9.2. PROCEDURA OCENY ZGODNOŚCI OPERACJI Z LSR	
9.3. LOKALNE KRYTERIA WYBORU	
9.4. PROCEDURY ODWOŁANIA OD ROZSTRZYGNIECIA ORGANU DECYZYJNEGO W SPRAWIE WYBORU OPERACJI	
10. BUDŻET LSR DLA KAŻDEGO ROKU JEJ REALIZACJI	
10.1. WSTĘP	
10.2. BUDŻET DLA LGD „PUSZCZA BIAŁOWIESKA”	
11. OPIS PROCESU PRZYGOTOWANIA I KONSULTOWANIA LSR	
12. PROCES WDRAŻANIA I AKTUALIZACJI LSR	
13. ZASADY I SPOSOBY DOKONYWANIA OCENY WŁASNEJ	
14. POWIĄZANIA LSR Z INNYMI DOKUMENTAMI PLANISTYCZNYMI ZWIĄZANYMI Z OBSZAREM LSR	
14.1. POWIĄZANIA ZE STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO	
14.2. POWIĄZANIA Z REGIONALNYM PROGRAMEM OPERACYJNYM WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO NA LATA 2007-2013	
14.3. POWIĄZANIA Z PROGRAMAMI OPERACYJNYMI NA LATA 2007-2013 .	
14.3.1. Program Operacyjny „Kapitał Ludzki”	
14.3.2. Program Operacyjny „Innowacyjna Gospodarka”	
15. PLANOWANE DZIAŁANIA, PRZEDSIĘWZIECIA LUB OPERACJE REALIZOWANE PRZEZ LGD W RAMACH INNYCH PROGRAMÓW WDRAŻANYCH NA OBSZARZE OBJEKTYM LSR	
15.1. WSTĘP	
15.2. PLANOWANE DZIAŁANIA REALIZOWANE PRZEZ LGD W RAMACH INNYCH PROGRAMÓW	
15.3. MECHANIZMY ZABEZPIECZAJĄCE PRZED NAKŁADANIEM SIĘ POMOCY	
16. PRZEWIDYWANY WPŁYW REALIZACJI LSR NA ROZWÓJ REGIONU I OBSZARÓW WIEJSKICH	
17. ZAŁĄCZNIKI	
SPIS TABEL	

1. CHARAKTERYSTYKA LGD JAKO JEDNOSTKI ODPOWIEDZIALNEJ ZA REALIZACJĘ LSR

1.1. OGÓLNE INFORMACJE NA TEMAT LOKALNEJ GRUPY DZIAŁANIA „PUSZCZA BIAŁOWIESKA”

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska” jest porozumieniem samorządów wiejskich i miejsko – wiejskich Powiatu Hajnowskiego i Powiatu Bielsk Podlaski, instytucji publicznych, lokalnych przedsiębiorców, a także organizacji pozarządowych i grup nieformalnych w celu wspólnego działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich regionu „Puszcza Białowieska”.

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska”, w skrócie LGD „Puszcza Białowieska” lub LGD „PB” działa na podstawie Ustawy z dnia 6 kwietnia 1984 roku o fundacjach (Dz.U. z 1991 r. Nr 46, poz. 203 z późn. zm.) ustawy z 7 marca 2007 o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz.Urz. UE L 277 z 21.10.2005) oraz postanowień statutu.

Siedzibą Lokalnej Grupy Działania jest Hajnówka. Terenem działalności Lokalnej Grupy Działania jest obszar obejmujący gminy: Białowieża, Bielsk Podlaski, Boćki, Czeremcha, Czyże, Dubicze Cerkiewne, Hajnówka, Kleszczele, Narew, Narewka, Orla. Dla właściwego realizowania swoich celów statutowych Lokalna Grupa Działania może prowadzić działalność na całym obszarze Rzeczypospolitej Polskiej oraz poza jej granicami.

Celami Lokalnej Grupy Działania jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, a w szczególności:

1. inicjowanie i wspieranie nowatorskich rozwiązań w rozwoju obszarów wiejskich;
2. opracowanie, aktualizacja i realizacja lokalnej strategii rozwoju (w rozumieniu przepisów Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich) dla obszaru gmin: Białowieża, Bielsk Podlaski, Boćki, Czeremcha, Czyże, Dubicze Cerkiewne, Hajnówka, Kleszczele, Narew, Narewka i Orla;
3. promocja gmin wiejskich: Białowieża, Bielsk Podlaski, Boćki, Czeremcha, Czyże, Dubicze Cerkiewne, Hajnówka, Kleszczele, Narew, Narewka i Orla;
4. aktywizowanie ludności wiejskiej do brania udziału w procesie rozwoju;
5. upowszechnianie i wymiana informacji o inicjatywach związanych z aktywizacją ludności na obszarach gmin wiejskich;
6. rozwijanie i umacnianie postaw nastawionych na aktywne współdziałanie w Rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

STATUS PRAWNY LGD „PUSZCZA BIAŁOWIESKA”

Status prawny LGD :Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska” ma statut stowarzyszenia działającego na podstawie Ustawy z dnia 6 kwietnia 1984 roku o fundacjach (Dz.U. z 1991 r. Nr 46, poz. 203 z późn. zm.) ustawy z 7 marca 2007 o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju

Obszarów Wiejskich, rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz.Urz. UE L 277 z 21.10.2005) oraz postanowień statutu.

Data rejestracji w sądzie:

Nr KRS:

1.3. OPIS PROCESU BUDOWY PARTNERSTWA

Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska” została utworzona 20.02.2006r. trakcie realizacji projektu „*Kraina Żubra – zrównoważony rozwój obszarów wiejskich w regionie Puszczy Białowieskiej w oparciu o walory przyrodnicze i kulturowe.*” realizowanego w ramach Schematu I Pilotażowego Programu LEADER+.

Realizowany projekt miał na celu:

- utworzenie LGD jako lokalnego partnerstwa publiczno-prywatnego w oparciu o oddolną inicjatywę społeczności lokalnych zamieszkujących centralną część Krainy Żubra – region Puszczy Białowieskiej (powiat hajnowski oraz dwie gminy powiatu bielskiego
- dokonanie z inicjatywy środowisk lokalnych analizy możliwości rozwojowych terenów wiejskich i opracowanie Zintegrowanej Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich Regionu Puszczy Białowieskiej – Centralna Część Krainy Żubra (tzw. ZSRW).

Realizacja projektu dotyczyła obszaru 10 gmin wiejskich: Hajnówka, Białowieża, Narew, Narewka, Czyże, Bielsk Podlaski, Orla, Czeremcha, Dubicze Cerkiewne oraz gminy miejsko-wiejskiej Kleszczele. Gminy znajdują się w centralnej części tzw. Krainy Żubra – obszaru położonego w południowo-wschodniej części województwa podlaskiego.

Na różnych etapach procesu tworzenia LGD odbywały się spotkania z udziałem osób prywatnych, przedstawicieli sektora społecznego, prywatnego i publicznego. O konsultacjach informowano w lokalnej prasie, przez ogłoszenia rozwieszane w miejscach publicznych i świetlicach wiejskich. Ostatecznie 20 lutego 2006 roku odbyło się zebranie założycielskie stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska” w którym uczestniczyły 42 osoby - członkowie założyciele stowarzyszenia.

W skład LGD „Puszcza Białowieska” weszły osoby reprezentujące:

- samorządy lub ich jednostki (domy kultury, szkoły) oraz Rady Gmin wiejskich wdrażających program Leader+: Hajnówka, Białowieża, Narew, Narewka, Bielsk Podlaski, Czyże, Czeremcha, Dubicze Cerkiewne, Orla oraz gminy miejsko-wiejskiej Kleszczele,
- Białowieski Park Narodowy,
- Zakład Badania Ssaków w Białowieży,
- Nadleśnictwo Białowieża,
- WWF Polska,
- Stowarzyszenie Dziedzictwo Podlasia,
- Fundacja Wspomagania Wsi,
- Stowarzyszenie Samorządów Euroregionu Puszcza Białowieska,
- Starostwo Powiatowe w Hajnówce,
- Stowarzyszenie Przyjazny Transport w Czeremsze
- Stowarzyszenie Rozwoju ZSL w Białowieży,
- Białowieskie Stowarzyszenie Agroturystyczne „Żubr”,
- Towarzystwo „Haj” w Haćkach,
- Biuro Turystyki „Ryś” w Białowieży,
- Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Kleszczelowskiej,
- Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Narewowskiej,
- Stowarzyszenie Kulturalne „Pocztówka”,

- kwatery agroturystyczne, rolników.

Podczas spotkania założycielskiego przyjęty został statut oraz powołano Zarząd i Komisję Rewizyjną.

W okresie programowania 2007-2013 przy tworzeniu partnerstwa zastosowano następujące formy działania:

- ustalono, że procesem przygotowania LSR będzie kierował Zarząd LGD „Puszcza Białowieska”
- przeprowadzono sondaż społeczny z wykorzystaniem ankiet (załącznik nr),
- uruchomiono punkt informacyjno-konsultacyjny w siedzibie LGD „Puszcza Białowieska”
- zorganizowano 11 spotkań informacyjno-promocyjnych na których mieszkańcy obszaru LGD mieli możliwość zapoznania się z celami działania Leader oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-20013.

1.4. CHARAKTERYSTYKA CZŁONKÓW I SPOSÓB ROZSZERZANIA/ZMIANY SKŁADU LGD

1.4.1. Członkowie wchodzący w skład LGD

Członkami zwyczajnymi LGD „Puszcza Białowieska” są wszystkie jednostki samorządu terytorialnego wchodzące w skład powiatu hajnowskiego i dwie gminy powiatu bielskiego, organizacje pozarządowe działające na terenie LGD, przedsiębiorcy prowadzący działalność gospodarczą oraz osoby fizyczne. Członkami wspierającymi – Partnerami współpracującymi z LGD są lokalne stowarzyszenia, instytucje i prywatne firmy turystyczne. Poniższa tabela zawiera dokładne zestawienie członków LGD „PB”

Lp.	Nazwisko i imię	Miejsce zamieszkania	Rodzaj prowadzonej działalności	sektor	Funkcja w LGD.
1					
2					
3					
4					
5					
6					
7					
8					
9					

1.4.1 CHARAKTERYSTYKA PARTNERÓW

Według stanu na dzień 23 stycznia 2009 r. Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska” liczy 80 członków, którzy reprezentują między innymi lokalne samorządy i ich jednostki, stowarzyszenia, prywatne firmy i gospodarstwa agroturystyczne. Członkowie Stowarzyszenie reprezentują 3 sektory, w tym:

- sektor publiczny – członków
- sektory społeczny – członków
- sektor gospodarczy – członków

Sektor publiczny tworzą wszystkie jednostki samorządów terytorialnych działające na terenie powiatu hajnowskiego: gminy wiejskie Hajnówka, Białowieża, Narew, Narewka,

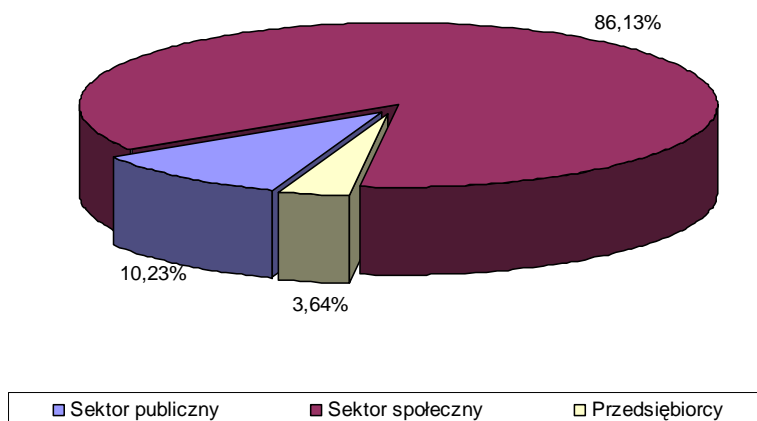
Czyże, Czeremcha, Dubicze Cerkiewne oraz gmina miejsko – wiejska Kleszczele. Powiat Bielski reprezentują: gminy wiejskie Bielsk Podlaski, Boćki i Orla.

Sektor społeczny reprezentujeosób fizycznych, organizacji pozarządowych i

W skład sektora gospodarczego wchodzi: przedsiębiorców działających na terenie objętym Lokalną Strategią Rozwoju.

Poniższy wykres przedstawia udział procentowy poszczególnych sektorów w stosunku do ogólnej liczby członków LGD.

Struktura członków LGD - podział sektorowy

Opracowanie: Źródło własne na podstawie listy członków LGD „PB”

Tabela 1. Lista członków Stowarzyszenia LGD „PB”- stan na 21.01.2009r

Źródło: opracowanie własne

Struktura podmiotów społeczno gospodarczych na terenie objętym działaniem LGD „PB” wskazuje, na zdecydowaną przewagę podmiotów społecznych i osób fizycznych. Reprezentatywność poszczególnych sektorów w składzie członków LGD „PB” nie stanowi dokładnego odzwierciedlenia struktury podmiotów prawnych i fizycznych działających na terenie objętym Lokalną Strategią Rozwoju, jednakże różnice w proporcjach sektorów nie wynoszą więcej aniżeli 10 punktów procentowych. Największa różnica widoczna jest w sektorze publicznym – 9,92%. Podobna różnica występuje w przypadku sektora społecznym – 9,22 %. Najmniejszą różnicę – 0,69% odnotowano w sektorze gospodarczym. Różnica w sektorze publicznym wynika wyłącznie z faktu, iż dążąc do osiągnięcia modelu spójnego i kompleksowego rozwoju obszarów wiejskich regionu Puszczy Białowieskiej, Zarząd Stowarzyszenia Lokalnej Grupy Działania „PB” zaproponował, wszystkim gminom spełniającym warunki programu PROW 2007-2013, członkostwo w LGD „PB”. Uczestnictwo gmin w aktywnej realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju zapewni dobrą promocję, aktywizację i wsparcie podmiotów społecznych działających na obszarze LSR a tym samym efektywne wykorzystanie możliwości jakie niesie ze sobą program PROW na lata 2007-2013.

1.4.2. Zasady i sposoby rozszerzania lub zmiany składu LGD

Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska”, przyjęła formę prawną stowarzyszenia, które posiada otwartą formułę przyjmowania nowych członków. Oznacza to, że do LGD przystąpić może każdy kto spełni kryteria określone statutem stowarzyszenia.

W procesie rozszerzenia składu LGD można wyróżnić dwa etapy:

1. Działania promocyjno-informacyjne mające za zadanie:

- upowszechnienie informacji o celach działania LGD „PB” i sposobach ich realizacji,
- zachęcenie potencjalnych partnerów do udziału w realizacji wspólnych celów.

W ramach działań promocyjnych zostały:

- zrealizowane cykle spotkań z potencjalnymi partnerami (przedstawicielami organizacji pozarządowych i instytucji państwowych, lokalnymi przedsiębiorcami, rolnikami), podczas których został zaprezentowany Statut i Strategia LGD „PB” ze szczególnym uwypukleniem celów działania LGD „PB” i sposobów ich realizacji,
- opublikowane artykuły w prasie lokalnej informujące o celach działania LGD „PB” i sposobach ich realizacji,
- zrealizowane cykle spotkań informacyjnych z radnymi gmin wchodzących w skład LGD „PB”,
- zredagowane i opublikowane na stronach WWW oraz w prasie lokalnej cykle publikacji edukacyjnych ukazujących korzyści jakie może osiągnąć region w wyniku realizacji zadań zawartych w strategii,
- opracowane materiały informacyjne o LGD w formie plakatów i broszur,
- wypromowane efekty wynikające z realizacji projektu „Kraina Żubra – zrównoważony rozwój obszarów wiejskich w regionie Puszczy Białowieskiej w oparciu o walory przyrodnicze i kulturowe” w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004 – 2006” Działanie 2.7 Pilotażowy Program Leader+.

2. Czynności formalne wynikające z przepisów obowiązującego prawa i Statutu LGD „PB” pozwalające na ocenę i weryfikację złożonych deklaracji członkowskich oraz podjęcie uchwały przez Zarząd o nabyciu członkostwa.

1) członkiem zwyczajnym Stowarzyszenia, zgodnie z §13 ust. 1 Statutu może zostać osoba fizyczna która:

- jest pełnoletnia,
- spełnia warunki określone w ustawie – Prawo o stowarzyszeniach,
- akceptuje i realizuje cele stowarzyszenia określone w § 9 statutu, gdzie celami działania LGD „PB” są:
 - opracowanie, aktualizacja i wdrożenie programów i przedsięwzięć służących rozwojowi obszarów wiejskich w tym Lokalnej Strategii Rozwoju (LSR) w rozumieniu ustawy z dnia 7 marca 2007r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, przepisów wykonawczych do tej ustawy oraz przepisów Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007 – 2013 dla obszaru gmin wiejskich: Hajnówka, Białowieża, Narew, Narewka, Bielsk Podlaski, Czyże, Czeremcha, Dubicze Cerkiewne, Orla oraz gminy miejsko-wiejskiej Kleszczele,
 - wspieranie działań na rzecz realizacji LSR dla obszaru gmin, o których mowa w pkt 1,
 - promocji obszarów wiejskich położonych w gminach, o których mowa w pkt 1,
 - mobilizowanie ludności do aktywnego udziału w procesie rozwoju obszarów wiejskich położonych w gminach, o których mowa w pkt 1,
 - upowszechnianie i wymiana informacji o inicjatywach związanych z aktywizacją ludności na obszarach wiejskich,
 - działanie na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, z uwzględnieniem ochrony środowiska przyrodniczego, krajobrazu i zasobów historyczno – kulturowych,
 - działanie na rzecz rozwoju turystyki,
 - popularyzacja i rozwój produkcji wyrobów regionalnych,
- złoży deklarację członkowską,

oraz osoba prawna i jednostka nie posiadająca osobowości prawnej, reprezentująca sektor publiczny, społeczny, gospodarczy działająca na obszarze, którego dotyczy Lokalna Strategia Rozwoju, która:

- akceptuje i realizuje cele stowarzyszenia,
- jest jednostką samorządu terytorialnego lub jednostką jej podległą m.in. samorządową instytucją kultury, państwową lub samorządową osobą prawną (z wyłączeniem przedsiębiorstw, banków, spółek prawa handlowego),
- jest partnerem gospodarczym,
- jest partnerem społecznym, w tym organizacją pozarządową, działającą na rzecz rozwoju regionu Puszczy Białowieskiej,
- przedstawi uchwałę organu stanowiącego, zawierającą deklarację przystąpienia do stowarzyszenia lub złoży deklarację członkowską,
- wskaże osobę reprezentującą ją w stowarzyszeniu, a po ewentualnym wygaśnięciu kadencji najpóźniej miesiąc po objęciu funkcji wskaże osobę reprezentującą.

2) Członkiem wspierającym, zgodnie z §16 statutu może być osoba fizyczna, prawna lub jednostka nie posiadająca osobowości prawnej zainteresowana działalnością LGD „PB”, która zadeklarowała na jego rzecz pomoc finansową lub rzeczową.

3) Członkami honorowymi LGD „PB”, zgodnie z §17 statutu mogą być osoby fizyczne, prawne lub jednostki nie posiadające osobowości prawnej szczególnie zasłużone w urzeczywistnianiu celów LGD „PB”. Nadanie godności członka honorowego następuje na podstawie uchwały Walnego Zebrania na wniosek Zarządu.

4) Członkostwa w LGD „PB” nie ogranicza się także cudzoziemcom, którzy zgodnie z §19 bez względu na miejsce zamieszkania, mogą być członkami Stowarzyszenia na prawach członka zwyczajnego, wspierającego lub honorowego, zgodnie z przepisami obowiązującymi obywateli polskich.

1.5. STRUKTURA ORGANU DECYZYJNEGO

1.6. ZASADY I PROCEDURY FUNKCJONOWANIA LGD ORAZ ORGANU DECYZYJNEGO

1.6.1. Struktura i rozdział funkcji pomiędzy poszczególne organy LGD

Zgodnie z założeniami Statutu LGD – art. 33 pkt. 1. – Rada jako organ decyzyjny liczy od 9 do 28 członków. Dla zapewnienia maksymalnej demokratyczności w trakcie wyboru projektów do realizacji w Radzie znaleźli się reprezentanci każdej z 11 gmin objętych działaniem LGD. Jednocześnie z racji trójsektorowości partnerstwa w Radzie znaleźli się przedstawiciele wszystkich 3 sektorów w liczbie:

- sektor publiczny: ... członków tj. ... % składu Rady,
- sektor gospodarczy: członków tj. ... % składu Rady,
- sektor społeczny: członków tj. ... % składu Rady.

Taka struktura Rady zapewnia jednocześnie jeden z podstawowych warunków dostępu który mówi o tym że w składzie organu decyzyjnego co najmniej 50 % stanowi udział partnerów społecznych i gospodarczych.

Na podstawie zapisów Statutu LGD (art. 33 pkt. 4) nie można łączyć funkcji w organie decyzyjnym z funkcją w Zarządzie lub organie kontroli (Komisji Rewizyjnej). Zasada ta jest w

pełni przestrzegana w przypadku Stowarzyszenia gdzie żadna z osób nie jest jednocześnie członkiem Rady Stowarzyszenia, Zarządu lub Komisji Rewizyjnej.

Szczegółowe dane na temat członków organu decyzyjnego przedstawia poniższa tabela. Jednocześnie w załączeniu do wniosku o dotacje przedstawiono dokumenty potwierdzające przedstawicielstwo danego sektora w Radzie.

Tab. Członkowie organu decyzyjnego LGD.

L.P.	Imię nazwisko	Nazwa członka, którego przedstawicielem w Radzie jest dana osoba	Gmina którą reprezentuje dany członek / osoba	Sektor
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				
11.				
12.				
13.				
14.				
15.				
16.				
17.				
18.				

1.6.2. Zasady i procedury funkcjonowania organu decyzyjnego

Zasady i procedury funkcjonowania LGD określa szczegółowo Statut Stowarzyszenia, natomiast procedury funkcjonowania organu decyzyjnego precyzuje Regulamin Funkcjonowania Rady Stowarzyszenia. Z uwagi na fakt, że oba z wymienionych dokumentów zostały dołączone do wniosku o dofinansowanie poniżej przedstawiono jedynie syntetyczne podsumowanie ich zapisów.

1.6.3. Opis stanowisk i procedury rekrutacji pracowników

Dla właściwej realizacji zadań statutowych Stowarzyszenia zgodnie z § 28 ust.19; § 46 i § 4 ust.2 Statutu Stowarzyszenia zostanie utworzone biuro i zatrudniona odpowiednio wykwalifikowana kadra, która poprzez swoją pracę zagwarantuje profesjonalną obsługę organów LGD i potencjalnych beneficjentów. Szczegółowe zasady funkcjonowania biura określa zgodnie z § 28 ust.21 Regulamin Biura

1.6.3.1. Opis stanowisk

Właściwe funkcjonowanie biura LGD oraz wypełnianie zadań wynikających realizacji LSR zapewnią zatrudnieni: dyrektor biura, pracownicy ds. obsługi administracyjnej, pracownicy

ds. obsługi wnioskodawców i Organu Decyzyjnego oraz okresowo zatrudniani eksperci do wykonania konkretnych zadań np. przeprowadzenia ewaluacji własnej LSR oraz okresowo zatrudnieni koordynatorzy do realizacji zadań w ramach innych programów. Szczegółowy opis stanowisk wraz z zakresem obowiązków określa **załącznik nr**

1.6.3.2. Procedura rekrutacji pracowników

Rekrutacja pracowników będzie odbywać się zgodnie z przyjętymi zasadami naboru pracowników LGD „PB” (**załącznik nr**), z uwzględnieniem opracowanych kryteriów naboru (**załącznik nr**) oraz zgodnie z przyjętymi arkuszami oceny (**załącznik nr.....**).

1.6.4. Zasady funkcjonowania biura, warunki techniczne i lokalowe

Sprawne Funkcjonowanie LGD i realizacja LSR wymagają stworzenia właściwych warunków techniczno – lokalowych umożliwiających: przyjmowanie i obsługę interesantów, organizację spotkań i posiedzeń organów statutowych oraz możliwość bezpiecznej archiwizacji dokumentów. LGD „PB” posiada biuro umożliwiające wypełnianie w/w zadań. Opis w/w warunków został zamieszczony w **załączniku nr**

1.7. DOSWIADCZENIE LGD I PARTNERÓW LGD W REALIZACJI OPERACJI

2. OPIS OBSZARU OBJĘTEGO LSR WRAZ Z UZASADNIENIEM JEGO WEWNĘTRZNEJ SPÓJNOŚCI

2.1. UWARUNKOWANIA PRZESTRZENNE

Obszar funkcjonalny Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska” obejmuje 11 gmin z dwóch powiatów województwa podlaskiego. Trzy z gmin administracyjnie należą do Powiatu Bielskiego, są to: gmina Bielsk Podlaski, Boćki i Orla, pozostałe osiem: Białowieża, Czeremcha, Czyże, Dubicze Cerkiewne, Hajnówka, Kleszczele, Narew i Narewka to gminy wchodzące w skład Powiatu Hajnowskiego. Tylko jedna z gmin, Kleszczele posiada charakter gminy miejsko-wiejskiej, pozostałe są gminami typu wiejskiego.

Obszar przedmiotowych gmin stanowi zwarty kompleks terytorialny położony w południowo-wschodniej części województwa podlaskiego. Od wschodu gminy graniczą z trzema rejonami Republiki Białoruś: kamienieckim, prużańskim i świsłockim. W granicach Polski obszar graniczy od południa z czterema gminami Powiatu Siemiatyckiego: Nurzec Stacja, Milejczyce, Dziadkowice i Grodzisk od zachodu z dwiema gminami w obrębie Powiatu Bielskiego: Brańsk i Wyszki oraz z trzema gminami Powiatu Białostockiego: Juchnowiec Kościelny, Zabłudów i Michałowo od północy.

Pod względem fizycznogeograficznym wszystkie przedstawiane gminy położone są w makroregionie *Niziny Północnopodlaskiej*, której powierzchnia została ukształtowana w

czasie zlodowacenia środkowopolskiego. Dzieli się ona na 8 mezoregionów, z których na omawianym obszarze występują cztery. Idąc od północy są to: Wysoczyzna Białostocka (843.33), Dolina Górnej Narwi (843.36), Równina Bielska (843.37) i Wysoczyzna Drohiczyńska (843.38).

Zdecydowanie największą powierzchnię zajmuje w obrębie gmin LGD „Puszcza Białowieska” *Równina Bielska*. Równina Bielska rozciąga się pomiędzy Doliną Górnej Narwi graniczącą od północy, Wysoczyzną Drohiczyńską od południa i Wysoczyzną Wysokomazowiecką od zachodu. Jest to region równinny, pokryty glinami i piaskami, urozmaicony wzgórzami kemowymi związanymi z recesją zlodowacenia środkowopolskiego. Przez równinę przebiega dział wód Narwi (Narewki i Orlanki) oraz Bugu (Leśnej i Nurca).

Znaczącą powierzchnię zajmuje też *Dolina Górnej Narwi*. Stanowi ona szerokie obniżenie leżące pomiędzy Wysoczyzną Białostocką, Równiną Bielską i Wysoczyzną Wysokomazowiecką. Narew wykorzystuje tu równoleżnikową pradolinę, związaną ze stadium Wkry zlodowacenia środkowopolskiego. Pod Surazem skręca na północ i wraz z doliną zatacza trzy duże łuki, następnie przyjmuje z prawej strony Supraśl i wpływa do Kotliny Biebrzańskiej. Na obszarze wymienionych gmin w górnym biegu Narwi uchodzi do niej z lewej strony Narewka, płynąca z Puszczy Białowieskiej oraz Orlanka z okolic Bielska Podlaskiego. Niewielki fragment obszaru (północna część gminy Narew) położony jest w obrębie *Wysoczyzny Białostockiej*. Podobnie, niewielki fragment obszaru obejmuje *Wysoczyzna Drohiczyńska* rozciągająca się na południe od Równiny Bielskiej. W jej obrębie znalazły się fragmenty gmin: Boćki, Czeremcha i Kleszczele. Wysoczyzna Drohiczyńska położona jest pomiędzy Nurcem a Podlaskim Przełomem Bugu. Jest to region nieco wyżej wzniesiony niż sąsiadująca z nim od północy Równina Bielska o falistej powierzchni gliniano-piaszczystej. Urozmaicają ją pagórki żwirowe i osady stożka sandrowego stadiału Warty zlodowacenia środkowopolskiego.

Całkowita powierzchnia dziesięciu gmin wchodzących w skład Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieska” wynosi 2424,24 km². Stanowi to 12,01 % powierzchni województwa podlaskiego.

Lp.	Gmina	Powierzchnia w km ²	Udział procentowy w ogólnej powierzchni obszaru
1	Białowieża	203,20	9,28
2	Bielsk Podlaski	430,14	19,62
3	Boćki	232,06
4	Czeremcha	96,73	4,41
5	Czyże	134,20	6,12
6	Dubicze Cerkiewne	151,19	6,91
7	Hajnówka	293,15	13,37
8	Kleszczele	142,62	6,50
9	Narew	241,79	11,03
10	Narewka	339,48	15,48
11	Orla	159,68	7,28
Razem		2424,24	100 %

2.2. UWARUNKOWANIA GEOGRAFICZNE I PRZYRODNICZE

2.2.1. Ukształtowanie powierzchni

Przedmiotowy obszar stanowi fragment staroglacjalnej wysoczyzny morenowej powstałej w wyniku rozpadu i wytopienia się lądolodu środkowopolskiego. Generalnie jest to płasko-falista równina, której wysokość zamyka się w przedziale 122-196 m. Mało zróżnicowany pod względem hipsometrycznym obszar ożywiają nieco obniżenia dolinne Narwi z dopływami Narewką, Łoknicą i Orlanką oraz doliny Leśnej Prawej i Nurca. Pewne urozmaicenie terenu stanowi również strefa wysoczyzny ablacyjnej ciągnąca się równoleżnikowo od Hajnówki do Białowieży oraz podobne formy zajmujące znaczący obszar położony na południe od Dubicz Cerkiewnych. Wysoczyzna ta o elewacji przekraczającej miejscami poziom 190 m n.p.m stykając się z doliną Nurca w rejonie Kleszczel i Dobrowody tworzy malowniczą krawędź, której wysokość dochodzi miejscami do 20 m.

Obszar działania LGD „Puszcza Białowieńska” obejmuje obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania, tzw. „obszary ONW”(określone w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 29 czerwca 2004 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania objętej planem rozwoju obszarów wiejskich, Dz. U. Nr 73 i Nr 158, z późn. zm.). Gminy zaliczono do poszczególnych stref w ramach „obszarów ONW”: ONW nizinne, strefa nizinna I – gminy: Bielsk Podlaski, Hajnówka, Czyże, Białowieża, Orla oraz ONW nizinne, strefa nizinna II – gminy: Czeremcha, Dubicze Cerkiewne, Narew, Narewka oraz wiejska część gminy miejsko-wiejskiej Kleszczele.

2.2.2. Klimat

Omawiany obszar należy do klimatycznej dzielnicy podlaskiej. Charakteryzuje się na nieco niższymi średnimi temperaturami niż centrum kraju - średnia temperatura roczna waha się od 6,5° do 7° C (w Warszawie 7,8° C), średnia temperatura najzimniejszego miesiąca wynosi około -4° C (w Warszawie -2,9° C), a średnia temperatura lipca około 18,5° C. Liczba dni mroźnych wynosi od 50 do 60 w roku, a dni z przymrozkami od 110 do 138. Średnie opady wahają się od 550 do 650 mm rocznie, a pokrywa śnieżna zalega przez okres 80-100 dni. Wyraźnie krótszy jest tutaj okres wegetacyjny, trwający 190-205 dni (w okolicach Białowieży 185 dni). W porównaniu z Polską centralną różnica długości okresu wegetacyjnego wynosi 15 dni, zaś z Polską zachodnią aż 30 dni. Rozkład opadów w czasie jest korzystny, gdyż ponad 70% ogólnej sumy opadów przypada na okres wegetacyjny. Okresy z deficytem wilgoci przypadają z reguły na miesiąc maj lub czerwiec, co z kolei jest zjawiskiem niekorzystnym, utrudniającym wiosenny rozwój wegetacji.

Klimat omawianych gmin charakteryzuje się stosunkowo krótkim okresem wegetacji, długim okresem zalegania pokrywy śnieżnej, późnymi wiosennymi i wczesnymi jesiennymi przymrozkami, dominacją wiatrów zachodnich oraz maksimum opadów przypadających na okres letni.

Znaczny wpływ na klimat tego obszaru ma masyw Puszczy Białowiejskiej. Wnętrze lasu odznacza się zmniejszoną amplitudą temperatur, zwiększoną ilością opadów i mniejszą prędkością wiatru oraz dłuższym zaleganiem pokrywy śnieżnej. Ze względu na ograniczoną wymianę powietrza w lesie występuje większa wilgotność względna w porównaniu z terenami otwartymi.

2.2.3. Gleby

Według danych IUNG średni wskaźnik przestrzeni produkcyjnej rolniczej w powiecie hajnowskim wynosi 52,6 punkty, a w powiecie bielskim - 54,8. Dla porównania w województwie podlaskim wynosi on 54,3 punkty, a w Polsce 66,6 punktu. Na tle dość słabych warunków do uprawiania rolnictwa na tym obszarze zdecydowanie wyróżnia się gmina Czyże (68,2 punktu), która pod względem wskaźnika przestrzeni produkcyjnej rolniczej plasuje się powyżej średniej krajowej. Stosunkowo wysoki wskaźnik jak na warunki panujące w województwie osiągają gminy: Hajnówka (63,2 punktu), Orla (63,4 punktu) i Bielsk (61,2 punktu). Wskaźniki wg danych IUNG dla poszczególnych gmin obszaru LGD zamieszczone zostały w poniższej tabeli.

Gmina	Wskaźnik IUNG
Białowieża	54,8
Bielsk Podlaski	61,2
Boćki
Czeremcha	44,8
Czyże	68,2
Dubicze Cerk.	47,0
Hajnówka	63,2
Kleszczele	47,2
Narew	48,9
Narewka	44,6
Orla	63,4

Gleby powiatu hajnowskiego charakteryzują się niską zawartością składników pokarmowych (azot, fosfor, potas). Ocenia się, że niedobory tych składników występują na 35 % - 65 % powierzchni użytków rolnych, w zależności od gminy

2.2.4. Bogactwa naturalne

Obszar gmin LGD „Puszcza Białowieska” jest stosunkowo ubogi w mineralne bogactwa naturalne. Jedynymi eksploatowanymi złożami są ukształtowane przez lodowiec złoża piasku, żwiru i gliny oraz nieliczne torfowiska, które w przeszłości eksploatowano, wydobywając do celów opałowych i przemysłowych torf (na niektórych eksploatacja trwała jeszcze w latach 90tych XX wieku). Większość gmin posiada bogate i cenne zasoby wód głębinowych, które są wykorzystywane do celów komunalnych. Część gmin jest bardzo bogata w bogactwa przyrody ożywionej, głównie leśne: drewno, zioła, grzyby itp. Zarówno złoża bogactw mineralnych jak i przyrody ożywionej wykorzystywane są głównie na potrzeby lokalnych społeczności.

Nielicznymi przedsiębiorstwami zajmującymi się eksploatacją bogactw naturalnych na skalę przemysłową są: Fabryka Ceramiki Budowlanej w Lewkowie (gm. Narewka) produkująca w oparciu o lokalne złoża gliny materiały budowlane na rynek krajowy, wytwórnia ziół i przypraw „Runo” w Hajnówce wykorzystująca zarówno naturalne zasoby jak też rozwijająca w regionie uprawę ziół. Zasoby zielarskie regionu Puszczy Białowieskiej są również stosunkowo intensywnie eksploatowane przez Herbapol SA, skupujący zioła zbierane przez mieszkańców regionu.

2.2.5. Lesistość

Lasy, grunty leśne oraz zadrzewienia zajmują łącznie ok. 45 % powierzchni obszaru LGD Puszcza Białowieska. Dla porównania średnia lesistość w kraju wynosi ok. 29 %. Dominującą pozycję w krajobrazie leśnym regionu zajmuje kompleks Puszczy Białowieskiej, którego powierzchnia wynosi ok. 63 tys. ha. Nic, więc dziwnego, że największą lesistość wykazują tzw. gminy puszczańskie, które posiadają na swym obszarze fragmenty Puszczy Białowieskiej, tj. gminy Białowieża, Hajnówka, Narewka, Dubicze Cerkiewne i Narew.

Na uwagę zasługują również lasy zlokalizowane poza kompleksem Puszczy Białowieskiej. Zajmują one powierzchnię ok. 30 tys., co stanowi niemal 1/3 wszystkich lasów na obszarze LGD. Lasy te pochodzą głównie z powojennych zalesień gruntów porolnych, których nasilenie przypada na lata 1960 – 1980. Dlatego też dominującą pozycję zajmują drzewostany w II klasie wieku (20 – 40 lat). Najstarsze drzewostany pozapuszczańskie, to pozostałości dawnych puszczy: Bielskiej i Narewskiej. Najwięcej drzewostanów poza Puszcza Białowieską znajduje się w gminach: Dubicze Cerkiewne, Kleszczel, Czeremcha, Narew i Narewka. Lasy te w bliskiej przyszłości będą odgrywać istotną rolę jako źródło surowca drzewnego w regionie. Za to już teraz pełnią bardzo ważną funkcję jako korytarze ekologiczne (migracja gatunków), łącząc Puszcza Białowieską z lasami nurzeckimi na południu i z Puszcza Knyszyńską na północy. Najbardziej zalesione są gminy w zachodniej części regionu tj. gmina Czyże, Bielsk Podlaski i Orla. Są to gminy o stosunkowo dobrych glebach, atrakcyjnych dla rolnictwa.

2.2.6. Zasoby wodne

Obszar omawianych gmin należy w całości do dorzecza Wisły i zlewiska Morza Bałtyckiego. Główną rzeką regionu jest Narew, do której uchodzą lokalne większe i mniejsze rzeki.

Narew bierze początek we wschodniej części Puszczy Białowieskiej (Republika Białoruś). Jest to rzeka typowo nizinna o leniwym biegu, średnim spadku 20 cm/km, która przyspiesza dopiero poniżej ujścia Biebrzy. Duży wpływ na Narew wywiera utworzony na niej zbiornik wodny Siemianówka o powierzchni 3250 ha, średniej głębokości 2,5 m, szerokości 1-4 km, długości ok. 13 km. Najważniejszymi, lewobrzeżnymi dopływami Narwi zbierającymi wody z omawianego regionu są: Narewka, Łoknica i Orlanka.

Narewka, lewobrzeżny dopływ Narwi, wypływa z białoruskiej części Puszczy Białowieskiej (Błoto Dziki Nikor). Początkowo płynie na zachód, a od Białowieży – na północ. Uchodzi do Narwi koło wsi Gródek i Bindziuga. Ważniejsze prawe dopływy Narewki to: Orłówka, Hwoźna i Braszcza. Lewe dopływy stanowią: Kliczyniówka, Łutownia, Przedzielnia i Jelonka. Wszystkie wymienione rzeki i strumienie pochodzą z obszaru Puszczy Białowieskiej.

Nurzec, prawobrzeżny dopływ Bugu, zwany dawniej Nurem wypływa na południe od Kleszczel, a wpada do Bugu na południe od Ciechanowca.

Na opisywanym obszarze brak jest naturalnych jezior, istnieją jedynie sztuczne zbiorniki wodne, z których największym jest zbiornik Siemianówka. Mniejsze zbiorniki zostały utworzone na Orli (Bachmaty), Łoknicy (Leniewo), Nurcu (Repczyce) oraz Pereblu (Basen – Topiło). Obszar charakteryzuje się dość bogatymi zasobami wód głębinowych.

2.2.7. Wartości przyrodnicze i ich waloryzacja

Świat roślin, zwierząt i grzybów na obszarze LGD odznacza się wyjątkowym bogactwem przyrodniczym. Wpływa na to występowanie ostatnich fragmentów lasów naturalnych na Niżu Europejskim - Puszczy Białowieskiej oraz naturalnych obszarów bagiennych położonych w Dolinie Górnej Narwi.

Region ten wyróżnia się licznym udziałem kontynentalno-borealnych elementów roślinności z charakterystycznymi niżowymi borami świerkowymi oraz leśnymi i bezleśnymi torfowiskami wysokimi z udziałem reliktowych gatunków północnych. Charakterystycznym zjawiskiem na Podlasiu, a więc i na obszarze gmin LGD, jest nakładanie się na jego obszarze skrajów zasięgów występowania licznych gatunków roślin, w tym dwóch gatunków lasotwórczych – świerka i dębu bezszypułkowego. Świerk pospolity osiąga na Podlasiu południowy kres swojego borealnego zasięgu, a dąb bezszypułkowy ma tutaj północno-wschodnią granicę występowania.

Puszcza Białowieska, to kompleks leśny odznaczający się wyjątkowym bogactwem przyrody, świadczącym o jej wysokim stopniu naturalności. Centralną część Puszczy zajmują grądy – lasy dębowo-grabowo-lipowe, w części północnej, wschodniej oraz południowej przeważają bory świerkowo-sosnowe i sosnowe. Wzdłuż strumieni i puszczańskich rzek występują lasy łąkowe (z dominacją jesionu i olszy), a w obniżeniach terenu zaś, lasy olszowe, tzw. olsy. Flora roślin naczyniowych Puszczy Białowieskiej reprezentowana jest przez ponad 1000 gatunków. Spośród występujących 61 gatunków prawnie chronionych, wiele jest tu dość pospolitych (wawrzynek wilczyko, widłak jałowcowaty, lilia złotogłów, orlik pospolity), ale znajdują się też gatunki ginące, wpisane do Polskiej Czerwonej Księgi Roślin (wierzba borówkolistna, fiołek torfowy, turzyca luźnokwiatowa, kukuczka kapturkowata, miódokwiat krzyżowy). Bogactwo roślin zarodnikowych jest tu wyjątkowo duże. Ich liczbę szacuje się na prawie 4000 gatunków w tym: ponad 350 gat. porostów, 250 gat. mchów oraz przeszło 3000 gat. grzybów. W Puszczy stwierdzono występowanie 26 gat. drzew i 55 gat. krzewów. Świat zwierzęcy Puszczy obrazuje bogactwo lasu naturalnego. Stwierdzono tu występowanie: 58 gatunków gat. ssaków, 250 gat. ptaków (239 w części polskiej w tym 177 gat. łąkowych), 7 gat. gadów, 12 gat. płazów, 24 gat. ryb. Wyjątkowo bogaty i stosunkowo niezłe rozpoznany jest też świat owadów, liczący w samej Puszczy Białowieskiej około 10,5 tysiąca gatunków, w tym ponad 2400 gat. chrząszczy i około 1100 gat. motyli. Niektóre ze stwierdzonych w Puszczy Białowieskiej gatunków występują tu na jedyńskich w kraju stanowiskach (np. chrząszcze: rozmiarz kolweński, ponurek Schneidera i wiele innych).

Dużo słabiej rozpoznane pod względem faunistycznym są tereny położone poza Puszcza Białowieską, choć i one charakteryzują się bardzo wysokim bogactwem zarówno ptaków jak i owadów, zwłaszcza typowych dla mozaiki polno-leśnej i środowisk ubogich (np. jedyne w Polsce stanowisko złotolinki sawczyнки piaskowej i jedno z kilku zaledwie krajowych stanowisk motyla modraszka eroidesa znajdujących się w kompleksie leśnym „Jelonka”).

Symbol Puszczy Białowieskiej - żubr, wytępiony w 1919 roku, ponownie powrócił tu w 1929 roku. Żubry, utrzymywane początkowo w hodowli zamkniętej, od roku 1952 są na wolności. Obecnie po stronie polskiej żyje ich około 350 osobników. Spośród innych ssaków występują w Puszczy: wilk, ryś, lis, borsuk, kuna leśna, łasica, gronostaj, tchórz, wydra, bóbr, nietoperze (13 gatunków). Ze ssaków kopytnych, oprócz żubra spotyka się dziki, jelenie, sarny i łosie. Z gryzoni obok wielu pospolitych gatunków (wiewiórka, mysz wielkooka leśna, nornica ruda) żyją tak rzadkie gatunki, jak popielica, orzesznica, koszatka czy smużka. Osobliwością Puszczy Białowieskiej jest również ryjówka średnia, czyli białowieska, znana z nielicznych stanowisk w Polsce północno-wschodniej oraz z Europy Północnej i Azji. Wśród ptaków unikatami w skali Polski, a występującymi tu, są: puszczyk mszarny, włochatka, sóweczka orzełek, gadożer oraz dzięcioły - biało-grzbiety i trójpalczasty. Gady

reprezentowane są głównie przez jaszczurki zwinki i żyworódki oraz w lasach i w pobliżu wód przez zaskrońca. Najpospolitszymi płazami są żaby (wodne i trawne) na uwagę zasługuje fakt wciąż licznego występowania rzekotki. Bardzo pospolitym gatunkiem jest również ropucha szara. Nad Narwią często spotkać można łosia i bobra. Jej dolina to również znacząca ostoja ptactwa wodnego i błotnego. Narew oraz inne mniejsze rzeki zasobne są w liczne gatunki ryb tj.: płocie, szczupaki, leszcze, okonie, jazie, bolenie, miętusy, sandacze.

Przedstawiona powyżej różnorodność roślinności nie jest niestety właściwa dla całego obszaru opisywanych gmin. Zachodnia i południowa część obszaru charakteryzuje się szatą roślinną znacznie przekształconą w wyniku gospodarki człowieka, głównie zagospodarowania rolnego. Występują tam jedynie fragmenty rozdrobnionych lasów, w większości sosnowych z domieszką świerka i drzew liściastych, o runie zdominowanym przez borówkę czernicę i brusznicę, malinę, poziomkę oraz liczne zioła, kwiaty i grzyby. Fragmenty pierwotnej roślinności Podlasia występują jedynie w Puszczy Białowieskiej.

Gminy wchodzące w skład obszaru funkcjonalnego LGD „Puszcza Białowieska” zajmują południowo-wschodnią część województwa podlaskiego, wyróżniającego się na tle kraju swoimi ponadprzeciętnymi walorami przyrodniczymi. Charakteryzuje się ono w całości dużym stopniem naturalności środowiska. Obszar ten odgrywa, więc bardzo ważną rolę ekologiczną nie tylko w skali Polski, ale również i całej Europy.

Najcenniejszą pod względem przyrodniczym częścią obszaru LGD jest kompleks leśny Puszczy Białowieskiej o powierzchni 63 500 ha, położony na terenie gmin: Białowieża, Narewka, Hajnówka, Dubicze Cerkiewne i Narew. O wyjątkowości Puszczy Białowieskiej świadczy bogactwo gatunkowe świata roślin, zwierząt i grzybów. Jest ona ostoją wielu chronionych, ginących i zagrożonych gatunków roślin i zwierząt. Puszcza jest miejscem restytucji i najważniejszą ostoją żubra. Najcenniejsza przyrodniczo część Puszczy Białowieskiej jest chroniona w Białowieskim Parku Narodowym. Zachował się tam ukształtowany w sposób naturalny bez znaczącego oddziaływania człowieka kompleks zbiorowisk leśnych. Jest to układ lasów liściastych, mieszanych i różnych postaci borów zależny jedynie od lokalnych warunków siedliskowych. W Puszczy Białowieskiej poza parkiem narodowym znajdują się następujące formy ochrony przyrody - rezerваты przyrody (21), użytki ekologiczne (200 ha) 2 ostoje zwierząt, 69 strefy chronione wokół gniazd dużych ptaków drapieżnych i bociana czarnego (w promieniu 200 m od gniazda) o łącznej powierzchni 867 ha, lasy wodochronne, wyłączone drzewostany nasienne oraz ponad 1100 pomników przyrody (drzew, głównie dębów). W 1994 roku w Puszczy Białowieskiej utworzono Leśny Kompleks Promocyjny. Puszcza Białowieska stanowi biocentrum o międzynarodowej randze przyrodniczej krajowej sieci ECONET-PL. Duża wartość przyrodnicza Puszczy Białowieskiej i jej unikatowość zdecydowały o uznaniu jej przez Komitet UNESCO w Paryżu za Rezerwat Biosfery. Obszar Puszczy Białowieskiej włączony został również do polskiej sieci Natura 2000 zarówno dla ochrony siedlisk jak i ptaków. Duża część środowisk przyrodniczych uważa, że Puszcza Białowieska zasługuje na objęcie całego jej obszaru rangą parku narodowego. Wobec sprzeciwu samorządów, które obawiają się m.in. utraty podatku leśnego, który jest o 50 % niższy od lasów objętych ochroną, poszukuje się rozwiązań pośrednich np. specjalnej ustawy dla Puszczy Białowieskiej, która mogłaby sprostać wymogom ochrony przyrody, a lokalnym mieszkańcom zrekomensować utracone korzyści.

Drugim bardzo cennym pod względem przyrodniczym obszarem na terenie omawianych gmin jest Dolina Górnej Narwi, charakteryzująca się wysokim stopniem zachowania doliny rzecznej kształtowanej przez regularne wylewy rzeki, w której wytworzyły

się siedliska o bardzo dużej różnorodności biologicznej. Dolina Górnej Narwi jest jedną z największych w Polsce ostoi ptactwa błotno-wodnego gatunków lęgowych, jak i przelotnych. Gniazduje tu około 150 gatunków ptaków (z czego 45% uznano za zagrożone). Wysokie walory przyrodnicze doliny rzeki Narew zadecydowały, że tereny te zostały włączone do polskiej sieci Natura 2000 zarówno dla ochrony siedlisk jak i ptaków. Obszar ten jest również objęty ochroną w postaci obszaru chronionego krajobrazu. Projektowany jest tu Park Krajobrazowy Doliny Górnej Narwi oraz liczne rezerwy przyrody.

Cenne pod względem przyrodniczym są również tereny położone na przedpolu Puszczy Białowieskiej jak np. dolina Chwiszczeja w okolicach wsi Orzeszkowo o zróżnicowanym mozaikowym krajobrazie łąkowo-polno-leśnym z harmonijnie wkomponowaną siecią osadniczą. Inne cenne obiekty przyrodnicze, to wilgotne łąki koło wsi Wasilkowo i zarośnięte stawy położone na południowy-zachód od Dubińskiej Fermy leżące na terenie gminy Hajnówka oraz liczne zadrzewienia i zakrzewienia śródpolne. Duże znaczenie mają doliny innych mniejszych rzek położonych poza obszarem Puszczy Białowieskiej. Stanowią one, bowiem naturalne korytarze ekologiczne. Są to doliny Nurca w południowej części terenu gminy Orla, Orlanki – lewego dopływu Narwi, na terenie gmin Orla i Bielsk Podlaski, Łoknicy, również lewego dopływu Narwi (gminy Czyże i Bielsk Podlaski).

Poza obszarem Puszczy Białowieskiej i Doliny Górnej Narwi na terenie omawianych gmin jest mało obiektów podlegających ochronie prawnej. Są to jedynie rezerwy przyrody Jelonka i Czechy Orłańskie, leżące w bliskim sąsiedztwie Puszczy Białowieskiej, i pozostające w jej „cieniu”. Zwłaszcza kompleks leśny Jelonka jest z przyrodniczego punktu widzenia mocno niedowartościowany, a posiada on unikatowe walory, zwłaszcza jako ostoja rzadkich gatunków owadów związanych z ubogimi siedliskami. Pozostałe tereny obszaru funkcjonalnego LGD „Puszcza Białowieska” są w większości terenami rolniczymi i ich lesistość jest bardzo niska. Jednak tereny te są bardzo cenne dla fauny i flory wymagającej rozdrobnionej struktury użytkowania gruntów ornych. Do dobrego stanu zachowania typowej dla takich terenów różnorodności biologicznej przyczyniła się mała intensywność prowadzonej gospodarki rolnej oraz stosunkowo niski stopień specjalizacji gospodarstw. Jest to także obszar oddalony od dużych aglomeracji miejskich i stąd też zanieczyszczenie środowiska jest tutaj stosunkowo niewielkie, co stwarza doskonałe warunki do rozwoju rolnictwa opartego o metody ekologiczne. Jest to duży plus tego obszaru i należy, więc zadbać o zachowanie tego atutu.

2.2.8. System obszarów chronionych

Charakterystyczną cechą obszaru LGD „Puszczy Białowieskiej” jest występowanie wszystkich prawnych form ochrony przyrody, oprócz parku krajobrazowego:

- Park narodowy
- Obszary Sieci Natura 2000
- Rezerwy przyrody
- Obszary chronionego krajobrazu
- Pomniki przyrody
- Użytki ekologiczne

Stanowią one układ przestrzenny połączony korytarzami ekologicznymi. Podobnie jak w całym kraju realizowana jest też tutaj ochrona gatunkowa roślin i zwierząt.

Park narodowy

We wschodniej części obszaru, na terenie gmin Narewka i Białowieża położony jest **Białowiecki Park Narodowy**, zajmujący centralną część Puszczy Białowieskiej. Jest on najstarszym parkiem narodowym w Polsce. Powołany został w 1947 r., jednakże prawna ochrona tego terenu rozpoczęła się już w 1921 r. Obecnie powierzchnia Parku, wynosi 10 517 ha. W jego skład wchodzi zarówno tereny leśne objęte ochroną ścisłą (5726 ha) i ochroną czynną (4439 ha) oraz Ośrodek Hodowli Żubrów i Park Pałacowy objęte ochroną krajobrazową (352 ha). W 1977 r. BPN został uznany przez UNESCO za Rezerwat Biosfery, a w 1979 r. jego ściśle chronioną część wpisano na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Obiekt Światowego Dziedzictwa został w 1992 r. poszerzony o objętą ochroną ścisłą część białoruskiego Państwowego Parku Narodowego „Biełowieżskaja Puszcza”. W 1997 r. Komisja Europejska uhonorowała Białowiecki Park Narodowy Dyplomem Europy. Białowiecki Park Narodowy chroni najlepiej zachowaną część Puszczy Białowieskiej odznaczającą się naturalnym składem gatunkowym lasu, z dużą przewagą drzew liściastych oraz bardzo zróżnicowaną strukturą przestrzenną i wiekową. Ekosystemy leśne zajmują w Parku blisko 95 % jego obszaru.

Obszary Sieci Natura 2000

Obszary chronione Natura 2000 stanowią jedną ze struktur Paneuropejskiej Sieci Ekologicznej (PEEN). System ten zakłada ochronę tych ekosystemów i gatunków, które Unia Europejska uznała za wymagające ochrony w skali całego kontynentu. W systemie tym obok tradycyjnych metod ochrony obszarowej i gatunkowej istnieje możliwość połączenia ochrony przyrody z działalnością człowieka.

Podstawą prawną funkcjonowania obszarów chronionych Natura 2000 jest „Dyrektywa Ptasia” z 1979 roku odnosząca się do zasad ochrony ptaków i ich siedlisk oraz „Dyrektywa Siedliskowa” z 1992 roku, która określa zasady ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin zwierząt i grzybów, zgodnie z załącznikami do tej dyrektywy. Na terenie naszego kraju przepisy wprowadzające tą formę ochrony przyrody zostały zawarte w Ustawie o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 roku.

Na obszarze LGD „Puszcza Białowieska” wyznaczono 2 obszary chronione Natura 2000 o nakładających się na siebie granicach Obszarów Specjalnej Ochrony Ptaków i Specjalnych Obszarów Ochrony Siedlisk:

Obszar **Dolina Górnej Narwi** obejmuje odcinek rzeki z doliną od zbiornika Siemianówka do Suraża. Łączy on dwa bardzo cenne pod względem przyrodniczym obszary – Puszcze Białowieską z Narwiańskim Parkiem Narodowym. Obszar ten jest jedną z najlepiej zachowanych dolin rzecznych w Polsce i jednym z największych obszarów mokradeł środkowoeuropejskich, będących jedną z największych w Polsce ostoi ptactwa błotnowodnego. Naturalność siedlisk tej doliny wynika z faktu, iż w przeszłości nie prowadzono tu żadnych robót melioracyjnych regulujących stosunki wodne.

Puszcza Białowieska – obszar ten obejmuje całą polską część Puszczy Białowieskiej. Jest to obiekt o wyjątkowych i cennych walorach przyrodniczych, stanowiący ostoję licznych gatunków roślin i zwierząt typowych dla lasów o charakterze naturalnym. Z punktu widzenia siedlisk bardzo cenne są stosunkowo dobrze zachowane siedliska grądów wschodnioeuropejskich (z udziałem grabu, lipy i świerka, ale bez udziału buka i jodły).

Rezerваты przyrody

Najliczniejszą grupę rezerwatów na obszarze omawianych gmin reprezentują rezerваты leśne: Lasy Naturalne Puszczy Białowieskiej, Lipiny, Pogorzelce, Nieznanowo, Sitki, Dębowy Grąd, Siemianówka, Podolany, Kozłowe Borki, Czechy Orlańskie, Szczekotowo (ten ostatni

o charakterze leśno-archeologicznym). Oprócz nich występują jeszcze rezerwy: *faunistyczne* (Olszanka Myśliszcze, Berezowo, Podcerkwa, Przewłoka), *krajobrazowe* (Rez. Krajobrazowy im. Profesora Władysława Szafera), *torfowiskowe* (np. Głęboki Kąt, Michnówka, Wysokie Bagno) i *florystyczne* (Jelonka, Dolina Waliczówki, Gnilec).

Rezerwy występujące na obszarze omawianych gmin to:

Lasy Naturalne Puszczy Białowieskiej – najmłodszy i największy z rezerwatów na tym terenie, powołany w 2004 roku w celu ochrony fragmentów lasów o charakterze naturalnym. Powierzchnia tego rezerwatu wynosi 8581,62 ha, na którą składa się duża liczba chronionych obszarów rozrzuconych po terenie całej Puszczy Białowieskiej.

Lipiny – uznany w 1961 roku, powierzchnia rezerwatu wynosi 24,51 ha. Celem tego rezerwatu leśnego jest ochrona fragmentu Puszczy z udziałem dębu bezszypułkowego występującego na wschodniej granicy zasięgu.

Rezerwat krajobrazowy im. Profesora „Władysława Szafera” – uznany w 1969 roku, zajmuje powierzchnię 699,10 ha. Celem rezerwatu jest zachowanie w naturalnym stanie lasów, głównie grądów i borów mieszanych, wzdłuż szosy Hajnówka -Białowieża. Rezerwat daje dobry przegląd składu gatunkowego i struktury głównych zbiorowisk leśnych Puszczy.

Pogorzelce – uznany w 1974 roku, zajmuje powierzchnię 6,15 ha. Jest to rezerwat leśny. Celem jego ochrony jest zachowanie zbiorowisk grądowych z dużym udziałem lipy drobnolistnej.

Nieznanowo – uznany w 1974 roku, zajmuje powierzchnię 27,49 ha. Jest to rezerwat leśny. Celem ochrony jest zachowanie fragmentu Puszczy Białowieskiej ze zbiorowiskami leśnymi grądowymi i bagiennymi oraz borami mieszanymi.

Głęboki Kąt – zajmuje powierzchnię 40,46 ha. Celem rezerwatu jest zachowanie w naturalnym stanie fragmentu Puszczy Białowieskiej z kilkoma dobrze zachowanymi zbiorowiskami leśnymi z dużym udziałem dorodnych dębów, z których wiele ma wymiary drzew pomnikowych.

Michnówka – powierzchnia rezerwatu wynosi 85,86 ha, w tym 10,18 ha podlega ochronie ścisłej. Celem rezerwatu jest zachowanie w naturalnym stanie fragmentu Puszczy obejmującego torfowisko wysokie oraz otaczające je lasy reprezentujące szereg dobrze zachowanych zbiorowisk leśnych charakterystycznych dla Puszczy Białowieskiej.

Sitki – powierzchnia rezerwatu wynosi 34,09 ha. Celem rezerwatu jest zachowanie w naturalnym stanie fragmentu Puszczy z występującymi tu kilkoma dobrze wykształconymi zbiorowiskami borów.

Starzyna – powierzchnia rezerwatu wynosi 370,08 ha. Celem rezerwatu jest zachowanie w naturalnym stanie fragmentu Puszczy z dobrze wykształconymi kilkoma zespołami leśnymi odznaczającymi się bogatą florą i stanowiącymi ostoję głuszca.

Szczekotowo – jego powierzchnia wynosi 36,44 ha. Celem rezerwatu jest ochrona fragmentu Puszczy z największym skupiskiem kurhanów z okresu średniego średniowiecza oraz pozostałości po smolarniach i węglarniach z XII w.

Wysokie Bagno – rezerwat o powierzchni 78,54 ha, utworzony w 1979 roku. Celem jego powołania jest zachowanie w naturalnym stanie boru świerkowego na torfie wraz z typowymi dla niego rzadkimi i ginącymi w naszym kraju gatunkami roślin (głównie borealnych).

Dębowy Grąd – powierzchnia rezerwatu wynosi 100,47 ha. Celem rezerwatu jest zachowanie w naturalnym stanie fragmentu puszczy z dorodnym wielogatunkowym drzewostanem z dużym udziałem dębu i jesionu.

Jelonka – jest to rezerwat florystyczny powołany w 1989 roku o powierzchni 227,00 ha, w którym obowiązuje ochrona bierna, pozwalająca na niekontrolowany rozwój naturalnych procesów regeneracji ekosystemu leśnego po pożarze. Celem ochrony rezerwatu jest

zachowanie w naturalnym stanie kompleksu muraw piaskowych, jałowczysk i zarośli jałowcowo - osikowych powstałych na jałowych nieużytkach porolnych. Na obecnym etapie sukcesji na jego terenie występuje dużo rzadkich, zagrożonych i ginących gatunków owadów.

Siemianówka – powierzchnia rezerwatu wynosi 224,54 ha. Rezerwat został powołany w 1995 roku w celu zachowania fragmentu Puszczy Białowieskiej odznaczającego się bogactwem szaty roślinnej z dominującymi zbiorowiskami leśnymi bagiennymi występującymi na obrzeżu górnej Narwi, w sąsiedztwie zb. Siemianówka. Rezerwatu umożliwi obserwowanie zmian zachodzących we florze chronionych ekosystemów leśnych pod wpływem zmian hydrologicznych powodowanych przez zbiornik wodny Siemianówka.

Dolina Waliczówki – utworzony w 1995 roku na obszarze 44,75 ha. Celem jego ochrony jest zachowanie odznaczających się wysokim stopniem naturalności zbiorowisk leśnych oraz zbiorowisk roślinności nieleśnej obejmujących zespoły turzycowe występujące w strefie źródłiskowej strumienia Waliczówka

Gnilec – powołany w 1995 roku na obszarze 37,21 ha. Celem ochrony rezerwatu jest zachowanie w naturalnym stanie zbiorowisk turzycowych z udziałem rzadkich gatunków roślin naczyniowych i mszaków, jedynych na terenie Puszczy Białowieskiej

Podolany – powołany w 1995 r. na obszarze 15,10 ha. Celem ochrony rezerwatu jest zachowanie w naturalnym stanie typowych dla Puszczy Białowieskiej zbiorowisk leśnych grądowych odznaczających się dużym udziałem dorodnych pomnikowych dębów

Olszanka Myśliszcze – powierzchnia rezerwatu 240,17 ha. Celem rezerwatu jest ochrona bogatych w gatunki stanowisk motyli dziennych (w tym form specyficznych dla Puszczy Białowieskiej) i kraśników.

Berezowo – powierzchnia rezerwatu 115,79 ha. Celem rezerwatu jest ochrona bogatych w gatunki stanowisk motyli dziennych (w tym form specyficznych dla Puszczy Białowieskiej) i kraśników.

Podcerkwa – powierzchnia rezerwatu wynosi 228,12 ha. Celem utworzonego w 1995 roku rezerwatu jest zachowanie w naturalnym stanie fragmentu Puszczy Białowieskiej ze specyficznymi środowiskami występowania reliktovej fauny motyli odznaczającej się dużym bogactwem gatunków i występowaniem form endemicznych.

Przewłoka – powierzchnia rezerwatu 78,61 ha. Celem rezerwatu jest ochrona bogatych w gatunki stanowisk motyli dziennych (w tym form specyficznych dla Puszczy Białowieskiej) i kraśników.

Kozłowe Borki – powierzchnia rezerwatu wynosi 246,97 ha. Celem jego utworzenia w 1995 roku było zachowanie w naturalnym stanie zbiorowisk leśnych z dużym udziałem boru świerkowo - torfowcowego o charakterze borealnym i bogatej florze mszaków.

Czechy Orłańskie – powierzchnia rezerwatu wynosi 77,95 ha. Został utworzony w 1995 roku w celu zachowania w naturalnym stanie zbiorowisk leśnych o charakterze borów mieszanych z drzewostanem sosnowo - świerkowym, stanowiących pozostałość dawnej Puszczy Bielskiej.

Obszary chronionego krajobrazu

Obszary chronionego krajobrazu zajmują powierzchnie o wysokich walorach krajobrazu naturalnego z mało zniekształconym środowiskiem przyrodniczym. Obejmują zazwyczaj doliny rzek i kompleksy leśne łącząc w postaci tzw. korytarzy ekologicznych obszary chronione wyższej rangi. W przedstawianym regionie funkcjonują dwa obszary chronionego krajobrazu – Puszcza Białowieska i Dolina Narwi.

Użytki ekologiczne

90 % użytków ekologicznych znajdujących się na obszarze wymienionych gmin stanowią śródleśne bagna i oczka wodne. Pozostałe to przede wszystkim bagna i oczka wodne położone wśród użytków rolnych. Najwięcej użytków ekologicznych zarejestrowano na terenie Puszczy Białowieskiej. Zajmują one łączną powierzchnię około 200 ha. Są to śródleśne torfowiska oraz torfowiska niskie w dolinach rzek.

Pomniki przyrody

Podobnie jak w całym kraju tak też na omawianym obszarze najliczniejszą grupę pomników przyrody reprezentują pojedyncze okazałe drzewa oraz grupy drzew. Najwięcej ich występuje w Puszczy Białowieskiej – ponad 1100 drzew, głównie dębów. Przykładem pomników przyrody spoza obszaru puszczańskiego jest grupa okazałych drzew (15 dębów i 2 lipy) we wsi Puchły w gminie Narew. Należy nadmienić, iż w wykazie pomników przyrody nie są ujęte liczne drzewa rosnące na terenie Białowieskiego Parku Narodowego, choć posiadają one cechy typowe dla pomników przyrody. Park zapewnia tym drzewom dostateczną ochronę, bez potrzeby ustanawiania dodatkowych form ochrony przyrody. Innymi formami chronionymi w postaci pomników przyrody na omawianym obszarze są nieliczne głązy narzutowe oraz wzgórze kemowe.

Pozaustawowe formy ochrony przyrody:

Oprócz przedstawionych powyżej form ochrony przyrody, których istnienie jest usankcjonowane odpowiednimi zapisami ustawy o ochronie przyrody, na obszarze omawianych gmin występują jeszcze inne obiekty lub obszary chronione o randze zarówno regionalnej jak i międzynarodowej, bądź też tej ochrony potrzebujące:

Rezerwat Biosfery Białowieża

W 2005 roku cała polska część Puszczy Białowieskiej została uznana przez Komitet UNESCO w Paryżu za światowy Rezerwat Biosfery.

Leśny Kompleks Promocyjny „Puszcza Białowieska”

Został powołany w 1994 roku na terenie nadleśnictw Białowieża, Browsk i Hajnówka (52 637 ha) w celu kształtowania świadomości ekologicznej oraz właściwego stosunku społeczeństwa do lasu i leśnictwa.

Ostoje zwierząt chronionych (2 ostoje o powierzchni 254 ha),

Strefy ochronne wokół gniazd ptaków (orlik krzykliwy, puchacz, bocian czarny), w promieniu 200 m od gniazda (69 stref ochronnych o powierzchni 867 ha),

Lasy wodochronne (na siedliskach wilgotnych i podmokłych) o powierzchni 10 267 ha,

Wyłączone drzewostany nasienne o powierzchni 164 ha,

Wzorcowa powierzchnia gleboznawcza o areale 439,23 ha (włączona w połowie do BPN w 1996 roku),

Drzewa doborowe (401 sztuk) wpisane do krajowego rejestru programu zabezpieczenia puli genowej.

Ostoje ptasie o znaczeniu europejskim na terenie omawianego obszaru działania LGD znajdują się trzy ostoje ptasie o znaczeniu europejskim. Dwie z nich: Puszcza Białowieska i Niecka Gródecko-Michałowska są objęte różnymi formami ochrony przyrody i zostały już wielokrotnie przywołane w niniejszym opracowaniu. Trzecia – Dolina Górnego Nurca została zgłoszona przez organizację pozarządową do objęcia Obszarem Specjalnej Ochrony Ptaków Natura 2000.

Spółeczne rezerwy przyrody chronione przez ekologiczne organizacje pozarządowe: są to wilgotne łąki koło wsi Wasilkowo oraz Górnianckie Łąki, chronione obecnie przez Północnopodlaskie Towarzystwo Ochrony Ptaków

Wysoką wartością walorów przyrodniczych odznaczają się również tereny położone na przedpolu Puszczy Białowieskiej jak np. dolina Chwiszczeja w okolicach wsi Orzeszkowo. Występuje tam zróżnicowany mozaikowaty krajobraz łąkowo - polno - leśny z harmonijnie wkomponowaną siecią osadniczą. Dolina Chwiszczeja należy do Obszaru Chronionego Krajobrazu Puszczy Białowieskiej. Jednakże większość dolin mniejszych rzek położonych poza puszcza nie podlega żadnej ochronie prawnej. Są to: Nurzec w południowej części terenu gminy Orla, Orlanka, Łoknica i Leśna poza Puszcza. Doliny te stanowią ważne naturalne korytarze ekologiczne łącząc ze sobą obszary chronionego krajobrazu Doliny Górnej Narwi, Puszczy Białowieskiej i Doliny Dolnego Bugu.

Innymi cennymi pod względem przyrodniczym obiektami leżącymi poza obszarem Puszczy są np. zarośnięte stawy położone na południowy-zachód od Dubińskiej Fermi leżące na terenie gminy Hajnówka oraz liczne zadrzewienia i zakrzewienia śródpolne.

2.2.9. Zanieczyszczenie środowiska

Zanieczyszczenia powietrza

Głównymi źródłami zanieczyszczeń atmosfery na terenie obszaru funkcjonalnego **LGD „Puszcza Białowieska”** są ciepłownie miejskie oraz nieliczne zakłady przemysłowe. W ostatnich latach narasta problem zanieczyszczeń powodowanych przez środki transportu. Natomiast w okresie zimowym dość duże znaczenie mają również emisje pochodzące z systemów grzewczych indywidualnych gospodarstw domowych. Do substancji mających od lat największy udział w emisji zanieczyszczeń należą pochodzące z procesów spalania: dwutlenek siarki, tlenki azotu, tlenek węgla i pyły. Spośród dużych zakładów przemysłowych wymienionych na liście zakładów szczególnie uciążliwych dla środowiska województwa podlaskiego wg stanu na dzień 31 grudnia 1999 roku trzy były zlokalizowane na obszarze gmin miejskich leżących wewnątrz obszaru będącego przedmiotem opracowania. Były to: Przedsiębiorstwo „GRYFSKAND” w Hajnówce, Spółdzielnia Mleczarska „BIELMLEK” w Bielsku Podlaskim oraz „FURNEL” Ltd. Zp. z o. o. w Hajnówce (Źródło: Inspekcja Ochrony Środowiska: Stan województwa podlaskiego w 1999 roku). Wszystkie wymienione przedsiębiorstwa w ostatniej pięcioletce przeszły modernizacje znacząco zmniejszając natężenie emisji. Tym nie mniej wg danych z Urzędu Statystycznego w Białymstoku identyfikowane są one nadal jako zakłady uciążliwe dla czystości Środowiska.

Bardzo duży udział w zanieczyszczeniach powietrza mają źródła, które nie są objęte bezpośrednim monitoringiem. Ocenę wielkości ich emisji opierać się można jedynie na estymacji szacunkowej. Analiza wielkości emisji zanieczyszczeń powietrza na terenie powiatu hajnowskiego wskazuje na trzy podstawowe źródła tych zanieczyszczeń:

- pojazdy mechaniczne napędzane silnikami spalinowymi

- ścieranie się nawierzchni dróg i opon poruszających się pojazdów mechanicznych
- urządzenia grzewcze centralnego ogrzewania i inne opalane paliwem stałym i ciekłym.

Na zanieczyszczenia generowane przez pojazdy mechaniczne przypada 46% ogółu zanieczyszczeń. Dla porównania w dużych aglomeracjach miejskich zanieczyszczenia komunikacyjne mogą stanowić ponad 60 % ogółu zanieczyszczeń powietrza. Oceniono, iż pojazdy mechaniczne w 2002 roku na terenie powiatu hajnowskiego wyemitowały 7 735 ton zanieczyszczeń, z czego ok. 50% tej wielkości przypadło na pojazdy spoza powiatu.

Zanieczyszczenia wody

Głównymi źródłami zanieczyszczeń wód obszaru **LGD** są obecnie ścieki komunalno-bytowe (76,9%). Ścieki przemysłowe stanowią 23,1% ogółu zanieczyszczeń wód powierzchniowych. Z terenów miejskich odprowadzanych jest 81,7% wszystkich ścieków i 62,2% ścieków komunalnych. Zaś z obszarów wiejskich odpowiednio 18,3% ogółu ścieków oraz 14,7% ścieków komunalnych. Dane te dobitnie pokazują jak duży wpływ na stan czystości wód powierzchniowych na obszarach wiejskich (obszar funkcjonalny LGD) mają dwa ośrodki miejskie – Hajnówka, Bielsk Podlaski znajdujące się wewnątrz obszaru LGD.

Większość miejscowości jest już obecnie wyposażona w oczyszczalnię ścieków, jednak dużym problemem jest brak kolektorów kanalizacyjnych, czy też przydomowych oczyszczalni ścieków w mniejszych miejscowościach. Komunalnych oczyszczalni ścieków na obszarze LGD odnotowano 15, a przyzagrodowych oczyszczalni zaledwie 6. Łącznie ok. 23% mieszkańców regionu (obszary wiejskie) obsługiwanych jest przez oczyszczalnię. Jest to znacznie lepiej niż na pozostałych obszarach wiejskich woj. podlaskiego (14,2%), ale niewystarczające, jeśli chodzi o potrzeby ochrony środowiska. Stan ten może, więc w przyszłości stanowić poważny problem, biorąc pod uwagę fakt, iż większość wody pitnej pochodzi ze studni o różnej głębokości, z których część może być zagrożona zanieczyszczeniem ściekami bytowymi.

Na obszarach wiejskich istotnym źródłem zanieczyszczeń wód powierzchniowych i wglębnych może być niewłaściwie prowadzona działalność rolnicza. Do zanieczyszczeń może dochodzić wskutek stosowania nadmiernych ilości gnojowicy, nieodpowiedniego sposobu jej gromadzenia – nieszczelne zbiorniki, brak płyt gnojowicowych. Uruchomione po wejściu Polski do UE sektorowe programy rolne mają m.in. służyć ograniczeniu negatywnych wpływów rolnictwa na środowisko.

Żadna spośród rzek płynących przez obszar LGD nie znajduje się w I kl. czystości wód. Większość głównych rzek (Narew, Prawa Leśna, Orlanka) płynących na terenie LGD zostały zaliczone do wód nieodpowiadających normom. Wody rzeki Narewka na krótkim odcinku w pobliżu granicy państwowej posiadają II klasę czystości, a na pozostałym odcinku (poniżej Białowieży) III klasę czystości. Wody rzeki Orlanka na terenie powiatu hajnowskiego posiadają II klasę czystości, a na obszarze powiatu Bielsk Podlaski obniżają swoją czystość do III klasy.

Na terenie LGD znajdują się sztuczne zbiorniki retencyjne (Siemianówka, Bachmaty, Repczyce, Topiło), powstałe wskutek piętrzenia naturalnych cieków wodnych. Zbiorniki te pełnią również funkcję rekreacyjną (sporty wodne, wędkarstwo). W okresie letnim pojawiają się niestety na niektórych zbiornikach problemy z zakwitaniem wody spowodowane corocznym masowym zakwitem sinic (glony). Przyczyną tego zjawiska są prawdopodobnie związki biogenne uwalniane z podłoża zbiorników. Masowe zakwity sinic w zbiornikach wodnych mają negatywny wpływ na czystość wypływających z nich rzek, dlatego też

podejmowane są działania naprawcze mające na celu zahamowanie lub ograniczenie rozmiarów tego negatywnego zjawiska.

Tabela przedstawia wyposażenie regionu w sieć kanalizacyjną oraz liczbę mieszkańców obsługiwanych przez oczyszczalnię.

	Mieszkania wyposażone w sieć kanalizacyjną		Ludność obsługiwana przez oczyszczalnię	
	liczba	liczba	liczba	%
Białowieża	565	1520	1520	56,9
Bielsk Podlaski	258	549	549	7,3
Boćki
Czeremcha	394	1540	1540	41,2
Czyże	–	–	–	–
Dubicze Cerk.	7	195	195	10,0
Hajnówka	233	1257	1257	28,9
Kleszczele	158	828	828	27,9
Narew	97	599	599	13,9
Narewka	524	1885	1885	46,0
Orla	64	250	250	7,2
Razem	2300	8623	8623	22,9
Woj. podl. (wieś)	16670	69695	69695	14,2
Woj. podlaskie	225200	735566	735566	61,2

Zanieczyszczenia stałe

W grupie odpadów stałych dominują odpady komunalne. Wśród odpadów komunalnych ułamek procenta stanowią odpady szczególnie niebezpieczne dla człowieka i innych żywych organizmów. Są to: opakowania z resztkami produktów toksycznych, resztki farb, lakierów i rozpuszczalników, przeterminowane chemikalia i leki, zużyte baterie, lampy jarzeniowe itd. Pomimo małej ilości stanowią one istotne zagrożenie dla środowiska, dlatego powinny być oddzielane od reszty zanieczyszczeń oraz w odpowiedni sposób utylizowane.

Większość miejscowości ma dobrze zorganizowany system odbioru odpadów komunalno-bytowych. Każda z gmin obszaru LGD posiada jedno lub więcej składowisk odpadów komunalnych (30 składowisk). Część z nich pozbawiona jest systematycznego dozoru. Niektóre z gmin mają również wdrożony system odzyskiwania surowców poprzez

sortowanie odpadów i ich recykling. Na tym tle niekorzystnie wypada gmina Białowieża, na terenie której funkcjonuje duże wysypisko gminne niespełniające odpowiednich norm.

2.3. UWARUNKOWANIA HISTORYCZNE I KULTUROWE

Puszcza Białowieska należy do regionu kulturowo-historycznego nazywanego Podlasiem. Jest to obszar przenikania i wzajemnego oddziaływania kilku społeczności i ich kultur. Na tym pograniczu współistnieją obok siebie dwie tradycje: wschodnia i zachodnia oraz trzy kultury: białoruska, ukraińska i polska. Efektem przenikania się odmiennych wzorów kulturowych jest obecność obiektów charakteryzujących się cechami różnych kultur. Odnajdujemy je we wszystkich wymiarach dziedzictwa kulturowego: społecznym (w charakterystyce etnicznej terenu, strukturze religijnej, życiu społecznym i zjawiskach językowych), materialnym (archeologii, nekropoliach, dawnym układzie komunikacyjnym, lokalnej architekturze i kulturze ludowej) i duchowym (sztuce, muzyce). O wykształceniu się i utrwaleniu pogranicza kulturowego zdecydowała złożona historia tego obszaru.

Ślady obecności ludzkiej, z jakimi się spotykamy pochodzą z wykopalisk archeologicznych. Wiek najstarszych datowany jest na neolit, mają, więc około 5 tysięcy lat. Młodsze, średniowieczne zabytki, odnajdowane na gęsto występujących cmentarzyskach kurhanowych, potwierdzają zróżnicowanie etniczne i społeczne ludności zamieszkującej ten teren.

Aż do XIII w. region ten był terenem przygranicznym dla państw średniowiecznych: Rusi, Korony, Zakonu Krzyżackiego i plemion jaćwieskich. Ponieważ ziemie te stanowiły rubież pograniczną Słowiańszczyzny Wschodniej i Zachodniej (wraz z wyraźnie zaznaczającymi się odmiennościami między północą i południem) nie można tu przeprowadzić wyraźnej linii rozdzielającej wpływy kulturowe. Zmieniająca się władza polityczna na tym obszarze determinowała wpływy i kierunki osadnicze. W wiekach X-XIII na przemian dominowały: osadnictwo mazowieckie utożsamiane z etnosem polskim i ruskie - z terenów dzisiejszej Białorusi i Ukrainy. Spory procent z docierającej tu ludności stanowiła szlachta, zarówno mazowiecka, jak i "ruska". Następne 200 lat charakteryzował brak stabilizacji politycznej. Dopiero w XV w. ostatecznie ustalono granice państwowe: Puszcza Białowieska, jako łowisko królewskie, weszła w skład Wielkiego Księstwa Litewskiego. Od 1569 r. do ostatecznego rozbioru Polski część granicy państwowej między Koroną i Wielkim Księstwem wyznaczał zachodni skraj Puszczy. W zakładaniu nowych wsi, obok nowych przybyszów, brała udział ludność miejscowa. Współcześnie występujące nazwy m.in.: Nowy Kornin, Nowe Berezowo wskazują na pochodzenie mieszkańców ze starszych wsi: Stary Kornin, Stare Berezowo. Wokół Puszczy Białowieskiej powstał łańcuszek małych osad, w których mieszkała ludność królewska: strzelcy, strażnicy i osocznicy. Miała ona inne prawa i obowiązki od ludności pańszczyźnianej zamieszkująca przedpole Puszczy. W ten sposób, obok narodowościowego, zaczęło kształtować się zróżnicowanie społecznie tego regionu. W czasie rozbiorów Polski, od 1775 r. do 1915 r. obszar ten należał do Cesarstwa Rosyjskiego. Po 1831 r. do mozaiki narodowościowej dołączyli Rosjanie, którzy otrzymali majątki skonfiskowane miejscowym za udział w powstaniach. W XX w. po odzyskaniu niepodległości przez Polskę, w związku ze wzmożoną eksploatacją Puszczy, w jej okolice masowo napływać zaczęła etnicznie polska ludność robotnicza z centralnej i zachodniej Polski. Wtedy właśnie zaczęło rozwijać się miasto Hajnówka. Czasy II wojny światowej przyniosły *exodus* ludności żydowskiej tego terenu.

Mimo że wytyczone po II wojnie nowe granice państwa spowodowały wymianę ludności, region ten nadal kontynuuje tradycje Rzeczypospolitej Narodów. Język, jakiego

dziś używają mieszkańcy regionu puszczy to: poza polskim, konglomerat gwar ruskich: białoruskich (które cechuje m.in. tzw.: dziakanie, charakterystyczne wymawianie akanie) i ukraińskich (m.in.: twarda wymowa starosłowiańskiego "jać" jako "i", występowanie dźwięcznego i bezdźwięcznego "h"). Wśród innych zjawisk językowych należy wyróżnić żywą tradycję używania nazw własnych dla pól, części wsi, itp. Zachowały się też ślady w postaci nazw własnych na tereny wydzielone, czyli na tzw. uroczyska.

Występującą tu mozaikę etniczną potwierdza złożony obraz stosunków religijnych. Dokumenty historyczne potwierdzają lokowanie w masywie Puszczy Białowieskiej lub na jej obrzeżach świątyń różnych wyznań: unitów, katolików, prawosławnych, ewangelików, Baptystów, jak i religii żydowskiej. W dzisiejszej Polsce dwie trzecie spośród całej mniejszości białoruskiej, jak i wyznawców prawosławia (co nie jest tożsame) mieszka właśnie na południowej Białostocczyźnie w okolicach Puszczy Białowieskiej. Ponieważ opisywany obszar jest płaszczyzną stykania się chrześcijaństwa zachodniego i wschodniego skupiła się tu również pełna reprezentacja typów budownictwa sakralnego: od XVII-XVIII-wiecznych okresu unickiego, poprzez klasycyzm z przełomu wieków XVIII/XIX, do stylu ruskiego (nazywanego też neobizantyjskim) z końca XIX w., po świątynie zbudowane według nowoczesnych projektów. Od małych drewnianych kapliczek do dużych murowanych soborów. Cennym zabytkiem dziedzictwa kulturowego jest cmentarz niemiecki z XIX w. obok osady leśnej Czoło. Jest to jedyna zachowana pamiątka po osadnictwie Niemców wewnątrz Puszczy. Innym ważnym świadectwem przeszłości są miejsca masowych straceń związane z okupacją Puszczy przez wojska niemieckie w latach 1941-1944.

Do zabytkowych założeń przestrzennych zaliczane są parki zaprojektowane w stylu angielskim: XIX-wieczne w Białowieży: Pałacowy i Dyrekcyjny, pozostałości parku w Zwierzyńcu oraz XX-wieczne: przydworski w miejscowości Wojnówka i przy siedzibie obecnego Nadleśnictwa Białowieża. Centrum osady Białowieża zostało uznane za strefę chronionego krajobrazu i objęte opieką Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Tradycyjna architektura drewniana również zachowała stare układy przestrzenne z czasów pierwszych lokalizacji, czy kolejnych reform. Są tu wsie o układach przestrzennych z XVI - tzw.: szeregówki lub przysiółki szlacheckie, XIX-wieczne zagrody wydłużone typu hajnowsko-bielskopodlaskiego, czy "kolonie" z lat 30-tych XX w. Wiele wsi zachowało tradycyjną drewnianą architekturę domów i zabytkowe rozplanowanie zagród. Dla wszystkich typowym domem mieszkalnym był dwutraktowy budynek na asymetrycznym planie i dośrodkowym systemem grzewczym, wzniesiony w konstrukcji zrębowej ścian z dwuspadowym dachem. W wielu miejscowościach spotyka się bogactwo drewnianych ornamentów na. Są to min. rzeźbione okiennice, ażurowe ozdoby okien, naroży ścian i ganków, ozdobnie wycinane deski w szczytach domów, często układane w mozaiki. Co interesujące, współwystępują tu elementy architektoniczne charakterystyczne dla różnych, grup etnicznych np. podlaskie ganki, białoruskie zdobienie okien (tzw. naliczniki), mazurskie zwieńczenie dachów - śparogi.

Zwraca również uwagę istnienie w Puszczy budownictwa w stylu szwajcarskim, np: Dworek Gubernatora w Parku Pałacowym, siedziba Zakładu Lasów Naturalnych IBL w Parku Dyrekcyjnym, stacja kolejowa Białowieża Towarowa. W samej Białowieży wiele budynków należących do zespołu rezydencji myśliwskiej carów zbudowano w stylu szwajcarskim, uzupełnionym o elementy rosyjskie. Z lat 30-tych XX w. pochodzi kościół katolicki w Białowieży, to piękny przykład stylu neorenesansowego w Polsce.

Do dziś w kulturze materialnej i duchowej tego regionu znajdziemy odniesienia do różnych grup społecznych (szlachty mazowieckiej i ruskiej, chłopów pańszczyźnianych i królewskich), etnicznych (Polaków, Białorusinów, Ukraińców) i religijnych (katolicy, prawosławni) zamieszkujących ten obszar w przeszłości. Znajduje to odbicie w śpiewanych

pieśniach, ciągle jeszcze żywych obrzędach i zwyczajach. W wielu domach prawosławnych nadal możemy oglądać "święte kąty" z ikonami.

Powszechnie występującym elementem krajobrazu są drewniane kapliczki i krzyże, stojące samotnie lub częściej w grupach. Bogato reprezentowana jest też inna mała architektura: brogi, żurawie, drewniane płyty. Codziennością wielu gospodarstw na tym terenie jest używanie drewnianych narzędzi i sprzętów uchodzących za archaiczne w centralnej czy zachodniej Polsce. Rękodzieło prezentuje ogromną różnorodność form przy zachowaniu dawnych technik pracy, znajdziemy tu pięknie wyszywane i haftowane (m.in. haftem tkackim peretyki-perebory) materiały i tak charakterystyczne dla całego Podlasia tkaniny artystyczne: buronkę oraz dwuosnowowe dywany (wełniane), półdywany (lniane) oraz tkaniny ażurowe. Tradycyjne tkactwo wykonywały w domach kobiety, najczęściej używały one lnu i wełny. Dominującym rodzajem dekoracji tkanin była duża krata w kolorach biało-brązowych.

Tradycyjna medycyna ludowa obfituje w ziołolecznictwo. Zajmują się nim głównie kobiety nazywane "szeptuchami", szepczą bowiem modlitwy nad wodą, ogniem i powietrzem, leczą zaś ziołami. Miejscowe restauracje hotelowe, pensjonatowe serwują wiele tradycyjnych, lokalnych potraw przyrządzanych z warzyw i grzybów, przyprawianych dzikimi ziołami wg receptur przodków.

Bardzo cennym zespołem zabytków są dawne drogi. W Puszczy występowały trzy rodzaje dróg: lokalne - służące do wywozu "użytków" z puszczy; drogi do obsługi polowań (tak królewskich, jak i carskich) oraz sieć szlaków komunikacyjnych. Kilka dróg w masywie Puszczy z czasem przekształciło się w większe trakty, a niektóre zyskały przywilej bycia drogami królewskimi lub traktami gospodarczymi: droga Narewowska i jej przedłużenie droga Sinicka (Wilno - Grodno - Białowieża - Kamieniec - Kraków) oraz tzw. droga królewska (Bielsk - Białowieża - Szereszewo - Prużany). Dawne średniowieczne drogi użytkowane były do I połowy XIX w. Zarzucenie tych dróg - ciągów komunikacyjnych wiązało się z wprowadzeniem sztucznego podziału powierzchniowego lasu. Cała Puszcza została podzielona na kwadraty o boku długości 1 wiorsty (1066,78 m). Podział ten funkcjonuje już prawie 200 lat i zyskał on rangę zabytkowego. Numery oddziałów są niezmiennie od samego początku.

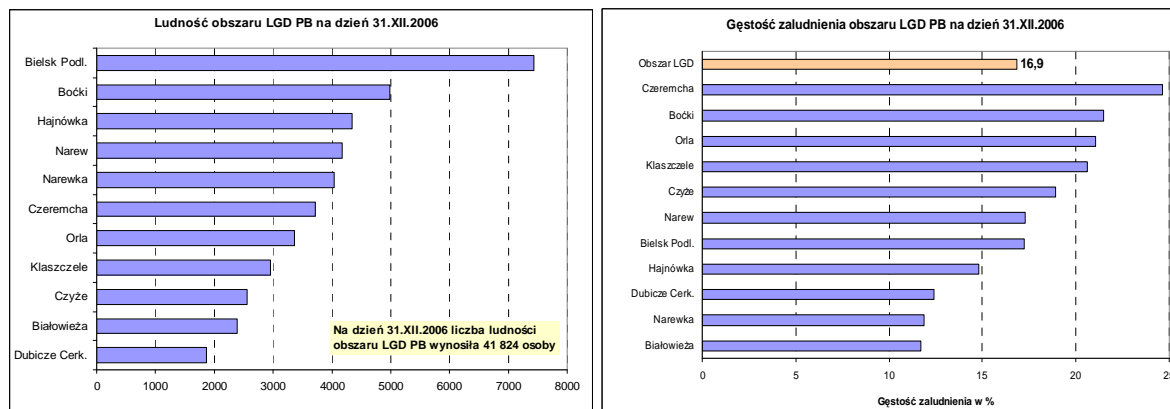
Zachowały się ślady po paśnikach i karmnikach, po łowieckich polanach pastewnych z początku XX wieku, a także po funkcjonowaniu dawnych przemysłów leśnych po smolarniach, mieleszach, węglarniach, bindugach. Na osobną wzmiankę zasługuje puszczańskie bartnictwo. Pierwsze informacje historyczne o bartnictwie w Puszczy Białowieskiej pochodzą z XVI w. Źródła wspominają, że były dwa rodzaje własności barci: dzierżawione za opłatą i królewskie. Inwentaryzacja sporządzona w 1796 roku podawała, że w Puszczy Białowieskiej były ogółem 632 barcie z pszczołami i 6601 pustych. Obecnie stwierdzono zachowanie 54 barci. Las dla mieszkających tu ludzi zawsze miał duże znaczenie gospodarcze, np.: wypasano w nim bydło, na śródleśnych grądowych polanach i nad brzegami rzek koszone siano, w samej Puszczy na niewielkich powierzchniach uprawiano ziemię. Odnaleźć też można ślady po osadach. Do rozpalać ognia i oświetlania domostw używano łuczywa - przeżywiczonych drzazg sosnowych, wyłupywanych z opalonych pni sosen. Mimo że ta forma użytkowania została zakazana w Puszczy pod koniec XIX w. do dzisiaj w lesie można odnaleźć "wyżarowe chwoje" - żywe lub martwe - noszące ślady zwęgleń i zacięć toporem. W Puszczy odnaleźć też można XIX i XX wieczne ślady działalności człowieka polegające na pozyskaniu drewna na przemysłową skalę. Są to: zręby i przeręby z różnych lat, sieć dróg, linie kolejek wąskotorowych wybudowanych w latach 1916 - 1934.

Do ciekawszych imprez, podczas których zetknąć się możemy z wielokulturowością należą: Międzynarodowy Festiwal Muzyki Cerkiewnej w Soborze Św. Trójcy w Hajnówce (w maju), impreza folklorystyczna Noc Kupały (w Białowieży organizowana przez starszych Białorusinów, w Narwi organizowana przez młodych Białorusinów); w Dubiczach Cerkiewnych - ukraińska (pierwsza sobota lipca), Spotkania Folkowe w Czeremsze, przeglądy piosenek białoruskich, ukraińskich i kolęd prawosławnych, a także koncerty muzyki kameralnej i organowej w kościele w Hajnówce.

2.4. OCENA SPOŁECZNO-GOSPODARCZA OBSZARU

2.4.1. Struktura ludności zamieszkałej na obszarze LGD

Obszar Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieńska” (LGD „PB”) na dzień 31.XII.2006 r. zamieszkiwało **41 824 mieszkańców**, co stanowiło 8,5% mieszkańców obszarów wiejskich województwa podlaskiego i 3,5% ogółu Podlasi. Ludność miejska zlokalizowana jedynie w gminie miejsko-wiejskiej Kleszczele liczyła 1482 osoby, czyli 3,5% mieszkańców terenu LGD „PB”. Najwięcej osób zamieszkiwało gminę Bielsk Podlaski, natomiast najmniej mieszkańców posiadała gmina Dubicze Cerkiewne. Obszar LGD „PB” charakteryzuje się dosyć niską w porównaniu z województwem gęstością zaludnienia, która wyniosła na koniec 2006 roku **16,9 osoby/km²**. Największą gęstość zaludnienia posiadała gmina Czeremcha (24,7), natomiast najmniejszą gmina Białowieża (11,7). W tym samym czasie gęstość zaludnienia województwa wynosiła 59,4 osoby/km², a gęstość zaludnienia obszarów wiejskich Podlasia 25,4 osoby/km².

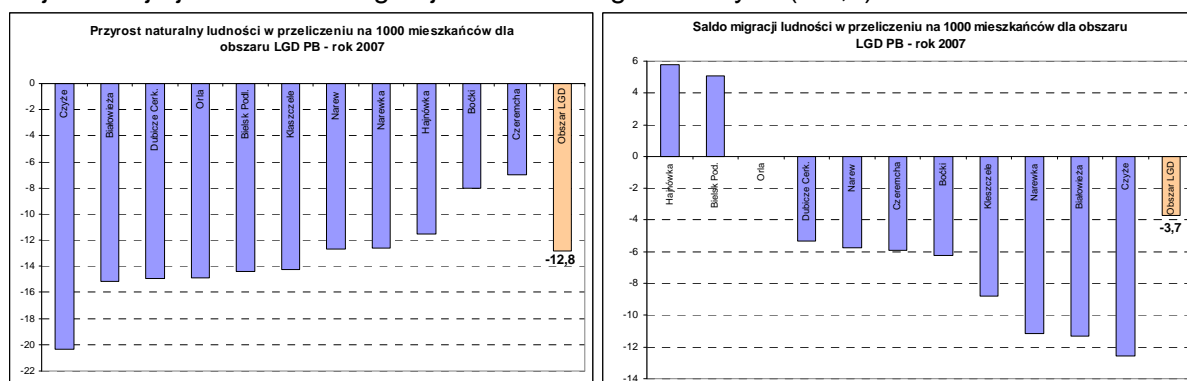

Źródło: Bank danych regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Opracowanie: A. Rusaczyk

Wśród mieszkańców obszaru LGD „PB” w 2006 roku **mężczyźni stanowili 49,5%** populacji, natomiast **kobiety – 51,5%**. Na obszarach wiejskich całego województwa wskaźniki te kształtowały się na zbliżonym poziomie, odpowiednio 51,4% mężczyzn oraz 49,6% kobiet.

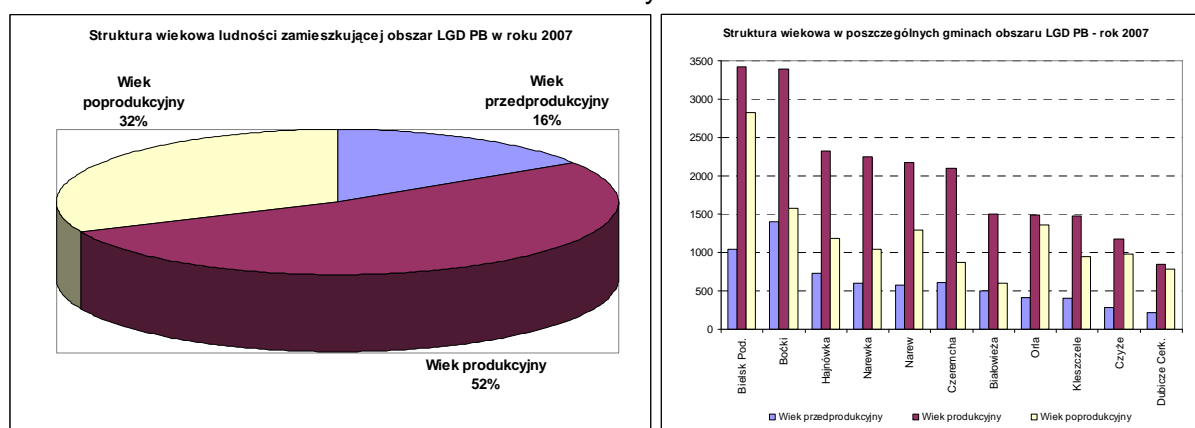
Na przestrzeni lat 1996 – 2007 następowało stopniowe zmniejszanie się liczby ludności obszaru „LGD PB”, średniorocznie o około **782 osoby**, co w przeliczeniu na 1000 mieszkańców daje wskaźnik **-19,0**. Tendencję spadku liczby mieszkańców, chociaż może nie tak znaczącą jak na obszarze LGD „PB” obserwuje się ogólnie na wszystkich obszarach wiejskich województwa. Wskaźnik średniorocznego spadku liczby ludności w przeliczeniu na 1000 mieszkańców wynosi dla obszarów wiejskich województwa -8,2, zaś dla całego Podlasia -2,3.

Przyczyną zmniejszania się liczby mieszkańców jest ujemny przyrost naturalny oraz ujemne saldo migracji ludności. Na obszarze LGD wskaźnik przyrostu naturalnego na 1000 mieszkańców wyniósł w 2007 roku **-12,8**, zaś wskaźnik salda migracji ludności na 1000 mieszkańców **-3,7**. Na obszarach wiejskich województwa wskaźniki te wyniosły odpowiednio -3,2 oraz -1,1, natomiast w całym podlaskim odpowiednio -0,5 oraz -2,1. Zatem na obszarze LGD „PB” mamy do czynienia z dużo mniejszym przyrostem naturalnym oraz większym odpływem ludności. Analizując sytuację poszczególnych gmin należy stwierdzić, iż wszystkie gminy miały ujemny przyrost naturalny. Najniższy odnotowano w 2007 roku w gminie Czyże (wskaźnik -20,4 na 1000 mieszkańców), natomiast największy w gminie Czeremcha (-7,0). Dodatkowo saldo migracji ludności posiadały tylko dwie położone w pobliżu miast powiatowych, tj. Hajnówka (wskaźnik 5,8 na 1000 mieszkańców) oraz Bielsk Podlaski (5,1). Najbardziej ujemne saldo migracji odnotowała gmina Czyże (-12,5).

Źródło: Bank danych regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Opracowanie: A. Rusaczyk

Ruchy migracyjne dotyczą zwłaszcza młodzieży, co prowadzi do zdeformowania struktury wiekowej populacji zamieszkującej obszar LGD „PB”. Niewielki jest odsetek ludzi młodych, w wieku przedprodukcyjnym (**16%**), a relatywnie wysoki wskaźnik ludności w wieku podeszłym, poprodukcyjnym (**32%**). Główne przyczyny migracji to z jednej strony chęć awansu społecznego, z drugiej zaś trudne warunki życia i gospodarowania z powodu oddalenia od ośrodków usługowych, wysokich kosztów produkcji, słabych na ogół gleb, niskich dochodów oraz niedostatków infrastruktury.

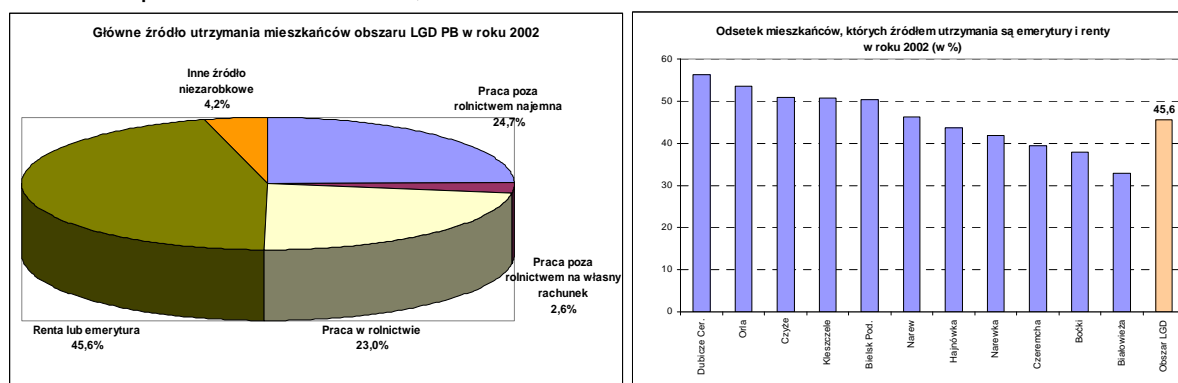
Źródło: Bank danych regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Opracowanie: A. Rusaczyk

Największy odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym zamieszkiwał w gminach Bielsk Podlaski (odpowiednio 15,4% i 15,4%) oraz Boćki (odpowiednio 20,7% i 15,3%). Najmniejszy odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym zamieszkiwało gminę Dubicze Cerkiewne (odpowiednio 3,2% i 3,8%). Jeżeli chodzi o

ludność w wieku poprodukcyjnym, to ponownie największy odsetek pochodził z gminy Bielsk Podlaski (21,0%), natomiast najmniejszy z gminy Białowieża (4,4%).

Ludność obszaru LGD „PB” legitymuje się wykształceniem na poziomie zbliżonym do ludności wiejskiej województwa podlaskiego. Z danych Powszechnego Spisu Rolnego w 2002 roku wynika, że wykształcenie wyższe posiadało tu 3,7% mieszkańców (obszary wiejskie województwa 3,5%), średnie i policealne – 20,1% (obszary wiejskie województwa 20,0%), zawodowe – 16,6% (obszary wiejskie województwa 19,8%). W aspekcie wykształcenia wyróżniała się gmina Białowieża, w której odsetek osób z wykształceniem wyższym sięgał 9,5%, a jedynie 10,7% osób zadeklarowało wykształcenie niepełne podstawowe bądź jego brak. Na przeciwległym biegunie znalazła się gmina Czyże ze wskaźnikami: 2,5% – wykształcenie wyższe, 26,0% – bez wykształcenia.

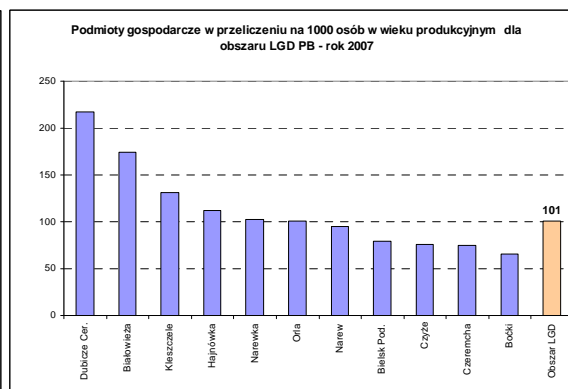
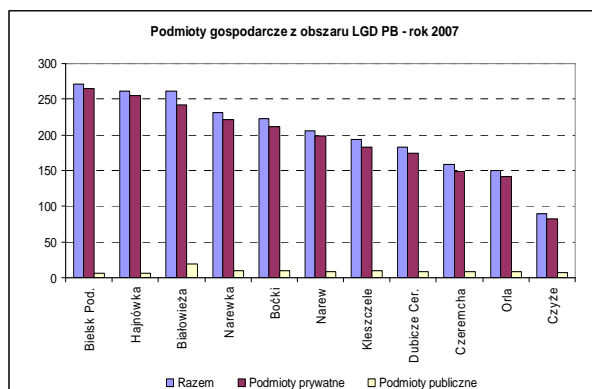
Sytuacja ekonomiczna mieszkańców regionu zgodnie z danymi zebranymi podczas Narodowego Spisu Powszechnego 2002 wykazały, iż głównym źródłem utrzymania większości mieszkańców (45,6%) były emerytury i renty. Związane jest to z sytuacją demograficzną regionu i świadczy o niezbyt wysokiej stopie życiowej ogółu tutejszego społeczeństwa. Największy odsetek mieszkańców utrzymujących się głównie z emerytur i rent miała gmina Dubicze Cerkiewne (56,3%), zaś najmniejszy Gmina Białowieża (32,9%). Praca najemna poza rolnictwem stanowiła główne źródło utrzymania 24,7% mieszkańców, natomiast praca w rolnictwie 23,0% mieszkańców.

Źródło: Bank danych regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Opracowanie: A. Rusaczyk

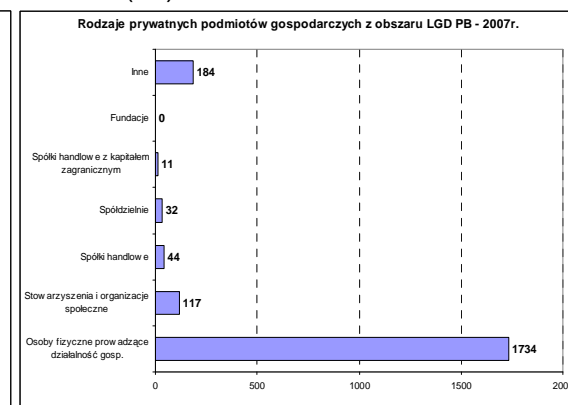
2.4.2. Rynek pracy i podmioty gospodarcze

Na koniec 2007 roku w regionie LGD „PB” w podmiotach gospodarki narodowej zatrudniających ponad 9 osób, w głównym miejscu pracy pracowały **4644 osoby**. Stanowi to 21,0% w stosunku do osób w wieku produkcyjnym, przy wskaźniku wojewódzkim na poziomie 27,4%. Najwięcej takich osób pracowało w gminie Narew (1659), zaś najmniej w gminie Czyże (84.). Na obszarze LGD „PB” działało na koniec 2007 roku **2225 podmiotów gospodarczych** zarejestrowanych w rejestrze REGON, co daje wskaźnik 101 podmiotów na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym. Wskaźnik wojewódzki jest wyższy i wynosi 119. Zdecydowaną większość podmiotów gospodarczych stanowił sektor prywatny – 95,4% (sektor publiczny 4,6%). Bardzo zbliżone relacje zachowane są na poziomie wojewódzkim. Zarejestrowane w regionie podmioty gospodarcze stanowią jedynie 2,5% wszystkich podmiotów gospodarczych Podlasia oraz 10% podmiotów zarejestrowanych na obszarach wiejskich województwa. Wszystkie przytoczone wskaźniki świadczą o słabiej rozwiniętym sektorze MSP w omawianym regionie w stosunku do województwa.

Źródło: Bank danych regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Opracowanie: A. Rusaczyk

Podmioty gospodarcze zarejestrowane w 2007 roku na obszarze LGD „PB”, zgodnie z Polską Klasyfikacją Działalności (PKD) prowadziły działalność głównie w zakresie przetwórstwa przemysłowego – 20,4%, handlu hurtowego i detalicznego – 19,7%, rolnictwa, leśnictwa lub łowiectwa – 15,9%. Najwięcej podmiotów zajmujących się przetwórstwem przemysłowym odnotowano w gminach Dubicze Cerkiewne (101) i Hajnówka (84). Najwięcej podmiotów z zakresu handlu hurtowego i detalicznego znalazło się w gminach Boćki (72) i Bielsk Podlaski (63), natomiast najwięcej podmiotów zajmujących się rolnictwem, leśnictwem lub łowiectwem miały gminy Białowieża (78) i Narewka (51).

Źródło: Bank danych regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Opracowanie: A. Rusaczyk

Prywatne podmioty gospodarcze zarejestrowane w 2007 roku na obszarze LGD „PB” to głównie osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą – 81,7% (wskaźnik wojewódzki jest zbliżony i wynosi 83,0%). Pozostałe prywatne podmioty to stowarzyszenia i organizacje społeczne – 5,5%, spółki handlowe – 2,1%, spółdzielnie – 1,5%, spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego – 0,5% oraz inne – 8,7%.

Najważniejsze podmioty gospodarcze w poszczególnych gminach:

Białowieża: Best Western, Hotel Żubrówka, Iwa sp. z o.o. (hotelarstwo), Piekarnia „Hermes”, Hotel Białowiecki, Dwór Soplicowo (hotelarstwo).

Bielsk Podlaski: „Ptasia Osada” – ośrodek wypoczynkowy, „Zajazd Zagłoba”, Punkt uboju zwierząt – P. i W. Nowiccy S.C., Minkiewicz Andrzej – produkcja wyrobów stolarskich i ciesielskich dla budownictwa, Wyrób listew i mozaiki – Zdzisław Piotr Narbutt.

Czeremcha: Zakłady PKP S.A, Nasycalnia Podkładów Przedsiębiorstwo Państwowe, Sielach Handel Usługi.

Boćki:

Czyże: „BUDOMEX” market budowlany, „itaP” producent mebli kuchennych, „Borko” Borys Romaniuk - Stacja Paliw w Zbuczu.

Dubicze Cerkiewne: Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna w Starym Korninie, „Dworek Polski” sp. jawna w Tofiłowcach (budownictwo), P.P.U.H. „Stol-Jano” (stolarstwo).

Hajnowka: Zakład Stolarski „Olga”, „Tres-Pol” sp. z o.o. – wyroby z drewna, ZPHU Was-Bel Wasiluk & Wasiluk – wyroby z drewna, JAWOR Abramczuk i Witkowski.

Kleszczele: DREWEXPOL sp. z o.o. (wyroby z drewna), PPH „Niterwa” (handel art. spożywczymi), Centrum Handlowo-Produkcyjne (handel art. spożywczymi), MJ COMPANY (branża elektromechaniczna).

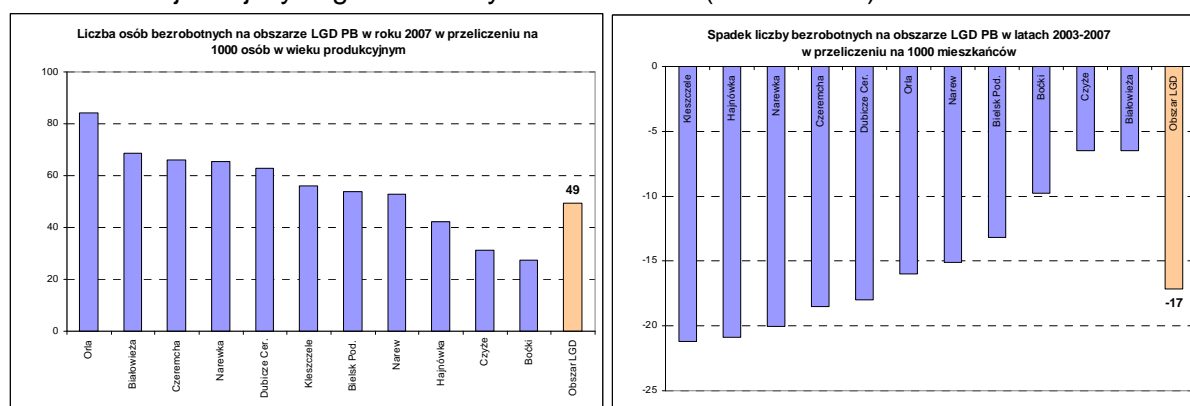
Narew: PRONAR sp. z o.o. (przemysł maszynowy, produkcja ciągników) – największy zakład produkcyjny w powiecie hajnowskim, zatrudnia ok. 2000 pracowników, Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna „Rolmak”, FARMPASZ (produkcja pasz), NARMET (produkcja kotłów centralnego ogrzewania)

Narewka: Ceramika Budowlana Lewkowo sp. z o.o. (przemysł mat. budowlanych), PKP Siemianówka S.A. (transport), Nadleśnictwo Borwsk w Gruszkach, Terminal Planta S.A. (handel, usługi), Terminal Integro Sp. z o. o. (handel), Naftobaza Sp. z o.o. Baza Paliw w Narewce

Orla: „Naftan” Spółka z o. o – zakład przetwarzania i magazynowania parafiny, „Orlas” – wyroby wikliniarskie, „Solar” – wyroby wikliniarskie, Anatol Bakun – sprzedaż hurtowa zboża, Eugeniusz Rogoza –import i sprzedaż samochodów i motocykli

2.4.3. Poziom i stopa bezrobocia

Zgodnie z danymi GUS na koniec roku 2007 w regionie LGD „PB” zarejestrowane były **1094 osoby bezrobotne** (kobiety – **55%**, mężczyźni – **45%**), co stanowi **4,9%** ludności regionu w wieku produkcyjnym (wskaźnik wojewódzki to 6,5%). W porównaniu z Podlasiem region LGD „PB” charakteryzował się niższym bezrobociem. Najwięcej osób bezrobotnych przypadających na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym znajdowało się w gminie Orla (8,4%), zaś najmniej w gminie Boćki (2,7%). W stosunku do roku 2003, w roku 2007 odnotowano w regionie spadek liczby zarejestrowanych osób bezrobotnych o **705 osób**, tj. o około -17 osób/1000 mieszkańców (wskaźnik wojewódzki -27). Największy spadek liczby zarejestrowanych bezrobotnych nastąpił w gminach Hajnowka i Kleszczele (wskaźnik -21), natomiast najmniejszy w gminach Czyże i Białowieża (wskaźnik -6).

Źródło: Bank danych regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Opracowanie: A. Rusaczyk

Zgodnie z danymi Narodowego Spisu Powszechnego 2002, stopa bezrobocia w regionie LGD „PB” wynosiła wtedy **10,1%** (województwo – 19,1%). Największą stopę bezrobocia odnotowano w gminie Białowieża (17,5%), natomiast najmniejszą w gminie Czyże (4,8%). Obecnie nie jesteśmy w stanie określić stopy bezrobocia na poziomie gmin, z uwagi na brak danych o liczbie osób aktywnych zawodowo w poszczególnych gminach. Tym

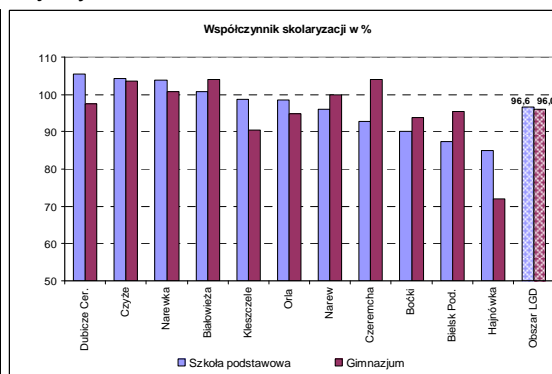
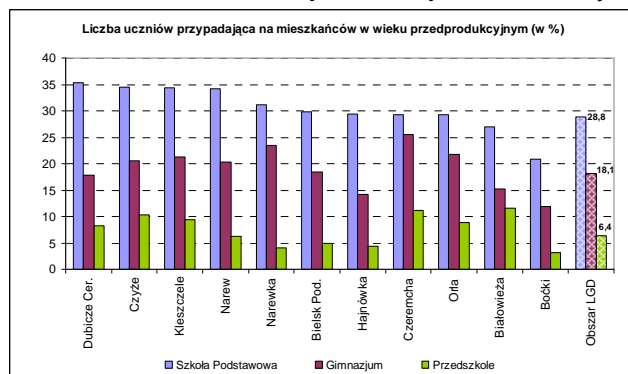
niemniej Powiatowe Urzędy Pracy podają stopę bezrobocia na poziomie powiatu. Na dzień 30.XI.2008 roku stopa bezrobocia w powiecie hajnowskim wyniosła **7,5%**, natomiast w powiecie bielskim wyniosła **5,3%** (dotyczy gmin Bielsk Podlaski, Orla i Boćki). Obie stopy bezrobocia są niższe od stopy bezrobocia określonej na podstawie danych z roku 2002 i również świadczą o spadku poziomu bezrobocia na dystansie lat 2002-2008.

3. INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA

Na system służby zdrowia funkcjonujący w 2007 roku w regionie LGD „PB” składało się **18 obiektów służby zdrowia** (publicznych i niepublicznych) oraz **14 aptek i punktów aptecznych**. Wskaźnik liczby mieszkańców przypadających na 1 obiekt służby zdrowia wyniósł **2285** i jest dużo korzystniejszy od analogicznego wskaźnika dla obszarów wiejskich województwa podlaskiego (4062 osoby na 1 obiekt służby zdrowia). Dane GUS podają także, iż w regionie zanotowano 9 praktyk lekarskich na wsi. Mieszkańcy z obszaru LGD „PB” mają także relatywnie lepszy dostęp do leków – na 1 aptekę przypada bowiem 2938 osób (obszary wiejskie województwa – 4472). W każdej z gmin zapewniona jest także opieka dentystryczna. Ludność regionu, a szczególnie gmin wiejskich Bielsk Podlaski i Hajnówka, może korzystać z dobrze rozwiniętych usług zdrowotnych w pobliskich miastach powiatowych. Niewątpliwie problemem tutejszej społeczności, podobnie mieszkańców innych peryferyjnie położonych obszarów wiejskich, jest utrudniony dostęp do specjalistycznej opieki zdrowotnej. Niejednokrotnie mieszkańcy wsi muszą dojeżdżać po kilkadziesiąt kilometrów na wizytę u lekarza specjalisty, co jest szczególnie uciążliwe dla ludzi w podeszłym wieku, dużo częściej korzystających z opieki medycznej.

Bezpieczeństwo publiczne regionu oceniane jest przez przedstawicieli poszczególnych gmin LGD „PB” jako średnie i dobre. O jego poziom troszczy się na co dzień 16 policjantów ze zlokalizowanych tu 5 posterunków oraz 280 żołnierzy straży granicznej rozmieszczonych w 4 przygranicznych gminach. Nad bezpieczeństwem pożarowym czuwa około 1500 strażaków z 64 remiz, w tym 16 strażaków zawodowych. Wszyscy ci funkcjonariusze w razie potrzeby mogą otrzymać wsparcie z lepiej wyposażonych technicznie i kadrowo lokalnych ośrodków miejskich – Bielska Podlaskiego i Hajnówki.

Na terenie LGD „PB” funkcjonowały w 2007 roku **24 oddziały przedszkolne** (co najmniej jeden w każdej gminie), co stanowi aż 44,4% takich placówek na obszarach wiejskich województwa. Uczęszczało do nich **434 przedszkolaków** stanowiących 6,4% mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym – najwięcej w Białowieży (11,6%), najmniej w Boćkach (3,1%). Wskaźnik wojewódzki w 2007 roku był wyższy i wynosił 7,6%, tym niemniej liczbę dzieci uczęszczających w regionie LGD „PB” do przedszkoli należy uznać za wysoką – wskaźnik obszarów wiejskich województwa wynosi jedynie 1,1%.

Źródło: Bank danych regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Opracowanie: A. Rusaczyk

We wszystkich gminach regionu funkcjonowało w 2007 roku w sumie **17 szkół podstawowych** oraz **11 gimnazjów**. Szkoły podstawowe stanowiły 3,6% tego rodzaju szkół w województwie, a gimnazja 5,4%. Wymienione placówki oświatowe kształciły w 2007 roku łącznie **3168 uczniów**. Uczniowie szkół podstawowych stanowili **28,8%** mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym, (obszary wiejskie – 28,1%), natomiast uczniowie gimnazjum **18,1%** mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym (obszary wiejskie – 14,7%). Współczynnik skolaryzacji brutto dla szkół podstawowych w regionie wyniósł **96,6%** (obszary wiejskie – 82,7%), natomiast dla gimnazjów **96,0%** (obszary wiejskie – 70,5%). Stopień wyposażenia szkół w sprzęt komputerowy należy określić jako dobry – wszystkie placówki oświatowe posiadały przynajmniej 1 pracownię komputerową. Liczba uczniów przypadająca średnio na 1 komputer wynosiła 14,7 dla szkół podstawowych oraz 7,3 dla gimnazjów. Wskaźniki te były niższe od wojewódzkich, które wynosiły odpowiednio 15,5 i 15,8.

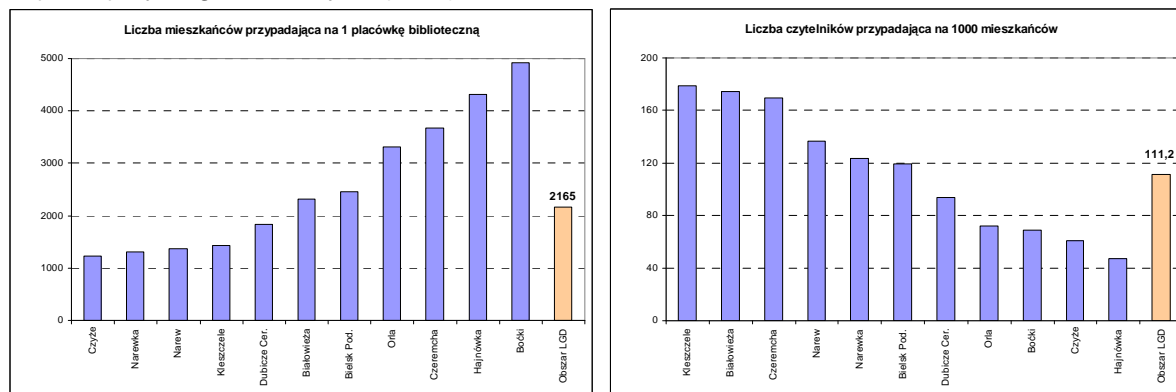
Absolwenci gimnazjów z obszaru LGD „PB” mogą uczęszczać do szkół średnich w Hajnówce i Bielsku Podlaskim lub kontynuować naukę w Zespole Szkół Leśnych w Białowieży – jedynej szkole regionu. W Białowieży prowadzą działalność trzy duże placówki naukowe: Białowieża Stacja Geobotaniczna Uniwersytetu Warszawskiego, Zakład Badania Ssaków Polskiej Akademii Nauk, Zakład Lasów Naturalnych Instytutu Badawczego Leśnictwa. Placówki te zajmują się również działalnością naukową, dydaktyczną i wydawniczą.

Niewątpliwym bogactwem obszaru LGD „PB” jest wielokulturowość. Współistnienie różnych narodowości, kultur i wyznań przejawia się zróżnicowaniem tradycji religijnych i narodowych oraz w używanym w regionie języku. Przekłada się to również na bogactwo imprez folklorystycznych, okolicznościowych, festynów sportowo-rekreacyjnych. W roku 2007 odbyło się tu ponad 460 imprez kulturalnych i sportowych, które przyciągnęły prawie 60 tysięcy uczestników. Dużą rolę w zakresie działalności kulturalnej odgrywają gminy Narewka, Czeremcha i Kleszczele, gdzie odbyło się ponad 60% tego rodzaju przedsięwzięć. Jako największe i najbardziej medialne imprezy kulturalne można wymienić „Noc Kupały” (Białowieża i Dubicze Cerkiewne), „Polsko – ukraińskie spotkania muzyczne” (Czeremcha), „Międzynarodowe Spotkania ze sztuką ludową – Z wiejskiego podwórza” (Czeremcha), „Białowieżskie Spotkania Integracyjne - Peretocze” (Białowieża), „Festyn archeologiczny” (Zbucz) oraz festyny ludowe i dożynki gminne.

W omawianym regionie funkcjonowało w 2007 roku **47 instytucji kultury**, działało **35 zespołów artystycznych**, które liczyły w sumie 384 członków. Najbardziej chyba znanym (w kraju i za granicą) zespołem artystycznym regionu jest grupa „Czeremszyna” z Czeremchy. Nie należy też zapominać o innych zespołach ludowych, takich jak np. „Czyżowianie” z Czyż, „Narewczanki” z Narewki, czy „Ramonka” z Łosinki, kultywujących lokalne tradycje.

Spośród instytucji kultury należy też wyodrębnić **19 placówek bibliotecznych**. W roku 2007 na 1 placówkę przypadało w regionie 2165 osób, co daje średnią dużo niższą niż dla województwa (4318) oraz dla obszarów wiejskich (2693). Placówki biblioteczne regionu dysponują łącznym księgozbiorem blisko **201 tys. woluminów**, co daje wskaźnik 4880 woluminów na 1000 mieszkańców, przy wskaźniku wojewódzkim 3804. Najwięcej woluminów posiadają placówki biblioteczne z gminy Bielsk Podlaski (39,5 tys.), zaś najmniej placówki z gminy Kleszczele (11,7 tys.). Wskaźnik liczby zarejestrowanych w regionie czytelników na 1000 mieszkańców wynosił w 2007 roku 111,2 i był wyższy od wskaźnika obliczonego dla obszaru wiejskich Podlasia (93,1). Największy odsetek czytelników zarejestrowano w gminach Kleszczele (178,9), Białowieża (174,8) i Czeremcha (169,5), zaś najmniejszy w gminie Hajnówka (47,5). Wskaźnik liczby wypożyczeń przypadających na

jednego czytelnika w regionie wyniósł 21,8 i był zbliżony do wskaźnika obliczonego dla obszarów wiejskich województwa (22,9). Największy odnotowano w gminie Orla (40,6), zaś najmniejszy w gminie Czyże (13,0).

Źródło: Bank danych regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Opracowanie: A. Rusaczyk

W omawianym regionie w 2007 roku działało 17 kół lub klubów (w tym sportowych), które miały w sumie 614 członków. Do wszystkich mieszkańców gmin docierają gazety o zasięgu powiatowym: *Więści Podlaskie* i *Kurier Hajnowski*.

Na terenie gmin LGD „PB” w roku 2007 zarejestrowanych było **117 organizacji społecznych i stowarzyszeń**, co oznacza, że na 1000 mieszkańców przypadają prawie 3 tego rodzaju podmioty. Na obszarach wiejskich województwa wskaźnik ten prezentuje się nieznacznie gorzej i wynosi 2,2 organizacji na 1000 mieszkańców. Wśród organizacji pozarządowych można wyróżnić te, których celem jest wsparcie rozwoju tzw. „małych ojczyzn”, np. Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Narewowskiej, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Kleszczelowskiej, Stowarzyszenie „Krok do przodu”. Inne stawiają za cel wsparcie turystyki (Białowieskie Stowarzyszenie Agroturystyczne „Żubr”, PTTK w Białowieży), czy wspierają działania kulturalne (Stowarzyszenie Miłośników Kultury Ludowej w Czeremsze). Jeszcze inne prowadzą działania związane z dziedzictwem kulturowym (Stowarzyszenie Dziedzictwo Podlasia w Puchłach, Białoruskie Towarzystwo Społeczno – Kulturalne z siedzibą w Hajnówce, Towarzystwo Ochrony Krajobrazu), rozwijają sport (kluby sportowe funkcjonujące także przy szkołach) lub wspierają poszczególne inicjatywy np. Ogólnopolskie Stowarzyszenie Przyjazny Transport w Czeremsze.

Duża liczba ludności w wieku poprodukcyjnym w roku 2007 (blisko 13,5 tys.) powoduje m.in. to, iż na omawianym obszarze obserwuje się relatywnie wysoki odsetek beneficjentów pomocy społecznej na poziomie **10,0%**, wobec wskaźnika 7,0% w całym województwie. Dane uzyskane z wydziału pomocy społecznej Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego za 2007 rok (sprawozdanie MIPS-03-R) wykazały, iż największy odsetek świadczeniobiorców w stosunku do liczby ludności zamieszkuje gminy Dubicze Cerkiewne i Hajnówka. Średnia kwota świadczeń wypłacanych na terenie LGD „PB” przez gminne ośrodki pomocy społecznej jest niższe niż w województwie – **370 zł/osobę**, wobec 462 zł/osobę. Łącznie w ramach pomocy społecznej w 2007 roku **4094 osobom** wypłacono kwotę **2 604 tys. zł**. Na obszarze działalności LGD „PB” znajdują się **3 domy pomocy społecznej**, w których mieszka w sumie **114 osób**. Zlokalizowane są one w gminach Narew (prowadzony przez parafię prawosławną w Trześciance) oraz w Białowieży i Dubiczach Cerkiewnych.

2.5. DIAGNOZA SPÓJNOŚCI OBSZARU

2.5.1. Spójność administracyjna

Pod względem administracyjnym obszar funkcjonalny **LGD „Puszcza Białowieska”** obejmuje 11 gmin z dwóch powiatów województwa podlaskiego. Trzy z gmin administracyjnie należą do Powiatu Bielsk Podlaski, są to: gmina Bielsk Podlaski, Boćki i Orla, pozostałe osiem: Białowieża, Czeremcha, Czyże, Dubicze Cerkiewne, Hajnówka, Kleszczele, Narew i Narewka to gminy wchodzące w skład Powiatu Hajnowskiego. Tylko jedna z gmin, tj. gmina Kleszczele posiada charakter gminy miejsko-wiejskiej, pozostałe są gminami typu wiejskiego. Chociaż dwa największe ośrodki miejskie tego regionu Bielsk Podlaski i Hajnówka ze względów formalnych zostały wyłączone z funkcjonalnego obszaru **LGD „Puszcza Białowieska”** odgrywają one kluczową rolę w rozwoju i funkcjonowaniu tego terenu. W miejscowościach tych mieszka więcej mieszkańców niż we wszystkich pozostałych, jedenastu gminach regionu. Znajdują się tu urzędy powiatowe, instytucje kulturalne i oświatowe, rozwijają się handel i usługi oraz niektóre gałęzie przemysłu. Przez te miejscowości przechodzą wszystkie ważniejsze szlaki komunikacyjne regionu (drogi krajowe i wojewódzkie). Dlatego też przy planowaniu rozwoju obszarów wiejskich nie sposób pominąć relacji pomiędzy miastami powiatowymi, jakimi są Hajnówka i Bielsk Podlaski, a pozostałą wiejską częścią regionu.

2.5.2. Spójność kulturowo-historyczna

Obszar funkcjonalny **LGD „Puszcza Białowieska”** jest wyjątkowo zróżnicowany pod względem etnicznym (Białorusini, Polacy, Ukraińcy) i wyznaniowym (Katolicy, Prawosławni etc.), za to spójny historycznie i administracyjnie. Teren ten to dawne pogranicze polsko-rusko-litewskie, które po połączeniu Korony (Polski) i Wielkiego Księstwa Litewskiego znalazło się wewnątrz dużego organizmu państwowego. Pomimo zmian granic administracyjnych, jakie zachodziły na przestrzeni wieków, obszar LGD wpisywał się prawie wyłącznie (poza Puszcza Białowieską) w teren jednego, dawnego powiatu Bielsk Podlaski (od 1520 r. woj. Podlaskie), z którego po II wojnie światowej wyodrębniono częściowo *powiat hajnowski*. Powiat ten objął również część kompleksu Puszczy Białowieskiej, która przypadła naszemu krajowi po jego podziale między Polskę i Białoruś.

Region ten postrzegany jest tradycyjnie jak „obszar prawosławny”. Wyznawcy Prawosławia, jakkolwiek stanowią zdecydowaną mniejszość w Polsce, to jednak w tym regionie licznie przeważają. Duchowym i materialnym przejawem ich obecności na tym obszarze są liczne świątynie i kaplice tego obrządku oraz obchodzone we wsiach regionu Puszczy Białowieskiej święta cerkiewne. Swoistym wyrazem duchowego życia Prawosławnych jest również odbywający się rokrocznie w Hajnówce, Międzynarodowy Festiwal Muzyki Cerkiewnej. Przyciąga on rzesze wiernych słuchaczy z całego kraju i z zagranicy. Odzwierciedleniem obecności Białorusinów i Ukraińców na tym terenie jest występowanie lokalnych dialektów, zarówno białoruskich jak i ukraińskich, we wsiach powiatu hajnowskiego i bielskiego. W niektórych szkołach podstawowych tego regionu prowadzona jest nauka języków tych mniejszości narodowych, a w Bielsku Podlaskim i Hajnówce działają licea ogólnokształcące z dodatkową nauką języka białoruskiego. Na uwagę zasługuje fakt, iż wszystkie grupy etniczne i wyznaniowe współżyją na tym terenie bez znaczących konfliktów, co należy zawdzięczać wielowiekowej koegzystencji i zrozumieniu dla odmienności sąsiadów.

2.5.3. Spójność przyrodnicza

Pod względem fizyczno-geograficznym obszar funkcjonalny **LGD „Puszcza Białowieska”** położony jest w całości w obrębie makroregionu **Niziny Północnopodlaskiej** i wpisuje się w cztery mezoregiony tj. Równinę Bielską, Dolinę Górnej Narwi, Wysoczyznę Białostocką i Wysoczyznę Drohiczyńską. Ukształtowanie powierzchni terenu jest tu dość jednorodne, o małej różnicy wzniesień, z licznymi dolinami rzek i strumieni, które urozmaicają krajobraz tego regionu. Zdecydowana większość cieków wodnych (rzeki i strumienie) znajduje się w dorzeczu rzeki Narew. Pozostałe związane są z dorzeczem Leśnej Prawej odprowadzającej swe wody do rzeki Bug. Naturalnymi granicami obszaru są strefy krawędziowe Wysoczyzny Białostockiej i Drohiczyńskiej okalające Równinę Bielską od północy i południa.

Obszar LGD „Puszcza Białowieska” charakteryzuje się szczególnymi walorami przyrodniczymi i kulturowymi. Do najcenniejszych wartości przyrodniczych tego terenu należą lasy naturalne Puszczy Białowieskiej, a w szczególności najlepiej zachowane ich fragmenty znajdujące się w Obszarze Ochrony Ścisłej Białowieskiego Parku Narodowego (4747,17 ha), który od 1979 r. jako jedyny obiekt przyrodniczy w Polsce wpisany jest na Listę Obiektów Światowego Dziedzictwa Ludzkości. W 2005 r. Rezerwat Biosfery, który obejmował dotychczas jedynie niewielki fragment polskiej części Puszczy Białowieskiej (park narodowy) został rozszerzony na jej cały obszar. Strefa przejściowa Rezerwatu Biosfery objęła zaś obszary bezpośrednio przylegające do Puszczy Białowieskiej. Ze względu na europejski wymiar wartości przyrodniczych Puszczy Białowieskiej oraz Doliny Górnej Narwi (północna część regionu) tereny te zostały włączone w paneuropejski system obszarów chronionych Natura 2000. Spójność przyrodniczą obszaru podtrzymuje system korytarzy ekologicznych, którą tworzy sieć rzek i strumieni wraz z ich dolinami oraz rozproszone pozapuszczańskie lasy, łączące Puszcze Białowieską z innymi kompleksami leśnymi.

2.5.4. Spójność turystyczna

Opisywany region z reguły identyfikowany jest, dzięki obecności w nim Puszczy Białowieskiej (stąd nazwa LGD). Jednak niezwykle cenne i atrakcyjne turystycznie jest również otoczenie tego kompleksu leśnego. Obszary rolnicze, o harmonijnym krajobrazie kulturowym, wyróżniają się zabytkowymi układami przestrzennymi wsi i dawnych miasteczek. Prawie we wszystkich miejscowościach spotkamy stosunkowo dobrze zachowaną architekturę drewnianą, reprezentowaną przez cerkwie, kościoły, kaplice, budynki mieszkalne i gospodarcze. Ciekawe pod względem przyrodniczym i kulturowym miejsca dostępne są dzięki dobrze rozwiniętej i dość spójnej sieci szlaków turystycznych – pieszych i rowerowych. Duża część regionu Puszczy Białowieskiej jest słabo zaludniona i leży z dala od głównych szlaków komunikacyjnych. Stąd też przybywający tu goście mogą znaleźć wymienite warunki odpoczynku - ciszę i spokój. Opisane walory są jednak ciągle niewystarczająco doceniane przez miejscową ludność, ale także decydentów i odwiedzających ten teren gości. Co prawda, z roku na rok, region Puszczy Białowieskiej cieszy się coraz większym zainteresowaniem ze strony turystów, to jednak rozwój turystyki na tym obszarze odbywa się w sposób żywiołowy i bardzo nierównomierny. Turyści przyjeżdżają przede wszystkim do Białowieży. Tu znajduje się najbardziej rozwinięta infrastruktura turystyczna (hotele, pensjonaty, kwatery) oraz atrakcje turystyczne – tj. obiekty Białowieskiego Parku Narodowego (Muzeum, Rezerwat Pokazowy, Rezerwat Ścisły). Nic, więc dziwnego, że do samego serca Puszczy Białowieskiej jedzie bezpośrednio ponad 90% odwiedzających region turystów. Stąd, istnieje pilna potrzeba kreowania bardziej zrównoważonego rozwoju turystyki w całym regionie, a w szczególności na rolniczych obszarach otaczających Puszcze Białowieską charakteryzujących się wyjątkowymi walorami krajobrazowymi i kulturowymi.

2.5.5. Spójność społeczna

Obszar ZSRROW „PB” wyróżnia w miarę jednolita struktura demograficzna, charakteryzująca się dużym udziałem ludzi starszych i stosunkowo niewielką liczbą ludności w wieku przedprodukcyjnym. Widoczne jest zjawisko depopulacji całego regionu – od wielu lat systematycznie zmniejsza się liczba ludności, zarówno na skutek ujemnego przyrostu naturalnego, jak i emigracji. Przeciętny jest na tle obszarów wiejskich województwa poziom wykształcenia mieszkańców.

2.5.6. Spójność gospodarcza

Głównym źródłem utrzymania gospodarstw domowych w regionie są źródła niezarobkowe. Stosunkowo niewiele gospodarstw utrzymuje się z pracy na rachunek własny. Słabo na tle województwa rozwinięty jest sektor MSP. W strukturze podmiotowej gospodarki dominują jednostki usługowe. Pozytywnym zjawiskiem jest za to relatywnie szybko i systematycznie malejące od 2001 r. bezrobocie.

Biorąc pod uwagę takie wskaźniki, jak: gęstość zaludnienia, przyrost naturalny, saldo migracji, zmiany liczby ludności, strukturę wieku i wykształcenia ludności, główne źródło utrzymania gospodarstw domowych, stopę bezrobocia, liczbę podmiotów gospodarczych, strukturę agrarną, towarowość produkcji rolnej, bazę noclegową turystyki, oraz przyporządkowując każdej z gmin regionu odpowiednią liczbę punktów w przedziale od 1 do 10 za zajmowaną pozycję według każdej z ocenianych cech, skonstruowano tzw. ogólny wskaźnik potencjału demograficznego i gospodarczego obszaru LGD „PB”. Posłużył on do określenia stopnia spójności omawianego regionu. Rzeczony wskaźnik kształtuje się w przedziale od 4,50 punktu dla gminy Bielsk Podlaski, do 6,26 dla gminy Hajnówka, co świadczy o relatywnie wysokiej spójności regionu pod względem jego cech społeczno-gospodarczych.

Rankingiem cech posłużono się także w ocenie spójności obszaru ZSRROW „PB” w zakresie wyposażenia w elementy infrastruktury. Zostały wzięte pod uwagę takie wskaźniki, jak: gęstość dróg o nawierzchni bitumicznej i eksploatowanych linii kolejowych, wyposażenie mieszkań w wodociąg i kanalizację sieciową, % ludności obsługiwanej przez oczyszczalnie ścieków, wyposażenie gospodarstw domowych w telefony stacjonarne i korzystanie z Internetu, długość linii średniego napięcia. Ponadto ocenie poddano wyposażenie w elementy infrastruktury społecznej i aktywność społeczności lokalnej. Obliczony na podstawie zajętych przez gminę pozycji według każdej z ocenianych cech tzw. ogólny wskaźnik wyposażenia infrastrukturalnego ukształtował się w przedziale od 4,02 dla gminy Hajnówka, do 6,85 dla gminy Dubicze Cerkiewne. Jego rozpiętość jest zatem relatywnie mała, co świadczy o spójności omawianego regionu także pod względem infrastrukturalnym. Należy podkreślić subiektywny charakter przyjętej metody oceny spójności regionu. W konstruowaniu obu wskaźników wykorzystano, bowiem jedynie te cechy, które można było ustalić w odniesieniu do poszczególnych gmin przy wykorzystaniu ogólnie dostępnych danych statystycznych.

Reasumując należy stwierdzić, że obszar funkcjonalny **LGD „Puszcza Białowieska”**, jest spójny pod względem administracyjnym, geograficzno-przyrodniczym, kulturowo-

historycznym, jak również społecznym i gospodarczym. Powinno to sprzyjać sprawnemu zarządzaniu LGD oraz praktycznej implementacji podejmowanych przedsięwzięć zarówno w sferze społecznej, gospodarczej, jak też kulturowej i przyrodniczej.

2.6. SPECYFIKA OBSZARU

3. ANALIZA SWOT OBSZARU LGD

Dla dokonania diagnozy obszaru objętego LSR wykorzystano analizę SWOT. Nazwa SWOT jest akronimem angielskich słów Strengths (mocne strony), Weaknesses (słabe strony), Opportunities (szanse w otoczeniu), Threats (zagrożenia w otoczeniu). Jest to efektywna metoda identyfikacji słabych i silnych stron obszaru objętego Lokalną Strategią Rozwoju oraz badania szans i zagrożeń, jakie stoją przed obszarem objętym Strategią. SWOT identyfikuje cztery grupy czynników:

- „**mocne strony**” – uwarunkowania wewnętrzne, które stanowią silne strony obszaru objętego LSR i które należy wykorzystać mogą sprzyjać jego rozwojowi,
- „**słabe strony**” – uwarunkowania wewnętrzne stanowiące słabe strony obszaru objętego Strategią, które nie wyeliminowane mogą utrudniać jego rozwój,
- „**szanse**” - uwarunkowania zewnętrzne, które nie są bezpośrednio zależne od społeczności lokalnej, ale które mogą być traktowane jako szanse i przy odpowiednio podjętych działaniach, wykorzystane jako czynniki sprzyjające rozwojowi;
- „**zagrożenia**” - uwarunkowania zewnętrzne, które nie są bezpośrednio zależne od zachowania społeczności lokalnej i mogą stanowić potencjalne zagrożenie dla jego rozwoju.

Narzędzie to pozwoliło na sformułowanie wizji rozwojowej obszaru, a także celów ogólnych i szczegółowych. Prace nad analizą zostały przeprowadzone podczas spotkań z mieszkańcami wszystkich gmin wchodzących w skład LGD „Puszcza Białowieska”. Uczestnicy spotkań po wstępnej analizie społecznej zasobów obszaru gminy, ze szczególnym uwzględnieniem uwarunkowań przyrodniczych, kulturowych, infrastruktury społecznej i potencjału gospodarczego wypełniali ankietę. Na podstawie analizy wyników ankiet dokonano wyboru istotnych czynników SWOT. Wyniki przedstawia poniższa tabela.

Rozwój obszarów wiejskich LGD „Puszcza Białowieska” – analiza SWOT

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> - atrakcyjność turystyczna regionu oparta na mało przekształconym środowisku naturalnym i bogatym dziedzictwie kulturowo-przyrodniczym, - rozwój turystyki bazującej na walorach przyrodniczo-kulturowych regionu, produktach regionalnych (rolnictwa, rzemiosła) i kuchni podlaskiej, - wykorzystanie mody na turystykę przyrodniczą i zainteresowania Puszcza Białowieską w środowisku przyrodniczym 	<ul style="list-style-type: none"> - zły stan infrastruktury technicznej (drogi, szlaki turystyczne, wodociągi, sieci grzewcze, itp.) ograniczający rozwój turystyki i przedsiębiorczości, - mało zróżnicowana oferta turystyczna regionu oparta na słabo i nierównomiernie rozwiniętej bazie noclegowej i gastronomicznej, - niedostateczne wypromowanie i nierównomierne wykorzystanie położenia oraz zasobów i walorów przyrodniczo-kulturowych obszaru,

(profesjonalistów i amatorów)	
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> – przygraniczne położenie – ogólny wzrost popytu na produkty regionalne i ekologiczną żywność, – możliwość integracji społeczności lokalnych wokół wspólnych przedsięwzięć na rzecz rozwoju regionu przy wykorzystaniu środków zewnętrznych, – dywersyfikacja źródeł dochodów mieszkańców wsi, 	<ul style="list-style-type: none"> – obniżanie wartości zasobów przyrodniczych i kulturowych na skutek niewłaściwie lokalizowanej/prowadzonej działalności gospodarczej i inwestycyjnej (np. na skutek niekontrolowanego rozwoju turystyki i jej koncentracji w jednym miejscu) – przejmowanie przez mieszkańców regionu obcych wzorców kulturowych i zatracanie tożsamości, – migracja ludzi młodych do większych miast i starzenie się społeczeństwa w istotny sposób zubożająca zasoby wykształconych kadr,

Opierając się na wynikach analizy SWOT oraz kierując się zasadą aby w przyszłym działaniu:

- wykorzystywać i wzmacniać mocne strony,
- eliminować lub poprawiać słabe strony,
- wykorzystywać szanse,
- eliminować zagrożenia,

sprecyzowano główne wnioski i zalecenia co do kierunków rozwoju obszaru objętego LSR na przyszłość. Biorąc pod uwagę atrakcyjne położenie i uwarunkowania przyrodnicze, bogate dziedzictwo kulturowe, znaczna ilość obiektów turystycznych oraz aktywność społeczności lokalnych należy:

- dążyć do bardziej efektywnego wykorzystania posiadanych zasobów przede wszystkim poprzez rozbudowę szeroko rozumianej infrastruktury turystycznej, budowę i rozwój systemów informacji i promocji turystycznej, lepszego zagospodarowanie i wykorzystanie zasobów naturalnych, kulturowych i historycznych, rozwój produktów markowych, tradycyjnych i regionalnych,
- wspierać zrównoważony rozwój przedsiębiorczości i tworzenie miejsc pracy poza rolnictwem w oparciu o lokalny potencjał społeczno – gospodarczy i posiadane zasoby, szczególnie regionalne produkty rolno-spożywcze, markowe usługi turystyczne i rzemiosło,
- inicjować i wspierać wszelkie działania zmierzające do poprawy jakości życia mieszkańców obszaru LGD poprzez zaspokojenie ich potrzeb społecznych i kulturalnych oraz stworzenie im możliwości aktywnego spędzania czasu wolnego,
- dążyć do większej aktywizacji lokalnej społeczności i budowy kapitału społecznego poprzez podnoszenie kwalifikacji mieszkańców i wspieranie instytucji społeczeństwa obywatelskiego,

4. CELE OGÓLNE I SZCZEGÓŁOWE LSR PLANOWANE DO REALIZACJI PRZEDSIĘWZIECIA

4.1. Cele ogólne LSR.

Przedstawione w LSR cele ogólne i szczegółowe opracowane zostały na podstawie istniejących problemów rozwojowych obszaru, jego zasobów, przy uwzględnieniu szans rozwojowych oraz wizji rozwoju opracowanej podczas prowadzonych warsztatów, spotkań ze społecznością lokalną. Przyjęte w LSR cele ogólne mają długofalowy charakter, a o ich osiągnięciu decydować będzie realizacja w okresie wdrażania LSR celów szczegółowych i poszczególnych przedsięwzięć.

Biorąc pod uwagę wszystkie powyższe uwarunkowania wyznaczono następujące cele główne do realizacji:

I. Rozwój turystyki bazującej na walorach przyrodniczych i kulturowych regionu Puszczy Białowieskiej

II. Zrównoważone różnicowanie działalności gospodarczej w oparciu o lokalne zasoby

III. Rozwój kapitału społecznego

4.2. Cele szczegółowe LSR.

W ramach przedmiotowej Strategii i sformułowanych powyżej celów głównych wyznaczono 8 celów szczegółowych:

I. Rozwój turystyki bazującej na walorach przyrodniczych i kulturowych regionu Puszczy Białowieskiej

I.1. Rozbudowa infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej

I.2. Podniesienie atrakcyjności turystycznej regionu,

I.3. Aktywna promocja walorów turystyczno-kulturowych regionu

II. Zrównoważone różnicowanie działalności gospodarczej w oparciu o lokalne zasoby

II.1. Stworzenie dogodnych warunków rozwoju małych lokalnych firm.

II.2. Rozwój i promocja lokalnych producentów, usług i produktów

III. Rozwój kapitału społecznego

III.1. Rozwój instytucji kultury.

III.2. Rozwój współpracy partnerskiej

III.3. Wzmocnienie potencjału LGD

4.3. Przedsięwzięcia.

Poniżej przedstawiono szczegółową charakterystykę planowanych do realizacji przedsięwzięć w ramach przedmiotowej Strategii.

Nazwa przedsięwzięcia:	Kraina Żubra obszarem atrakcyjnym turystycznie
Przedsięwzięcie przyczynia się do realizacji:	
- celu głównego:	I. Rozwój turystyki bazującej na walorach przyrodniczych i kulturowych regionu Puszczy Białowieskiej.
- celu szczegółowego	I.1. Rozbudowa infrastruktury turystycznej,

	<p>rekreacyjnej i sportowej</p> <p>I.2. Podniesienie atrakcyjności turystycznej regionu,</p> <p>I.3. Aktywna promocja walorów turystyczno-kulturowych regionu</p>
Uzasadnienie przedsięwzięcia:	<p>Region Puszczy Białowieskiej to jeden z najcenniejszych i najbardziej znanych obszarów przyrodniczych Europy. Z tego też powodu chętnie odwiedzany przez turystów z kraju i zagranicy. Ruch turystyczny w regionie jest jednak stosunkowo niewielki i skumulowany w krótkim sezonie wiosenno-letnim. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest brak rozbudowanej oferty turystycznej rozciągniętej w czasie, niedostateczna infrastruktura turystyczna i promocja regionu. W niewielkim stopniu są też wykorzystywane lokalne walory kulturowe zlokalizowane w większości w wiejskich gminach otaczających Puszcę Białowieską. Wychodząc naprzeciw tym problemom w ramach przedsięwzięcia wspierane będą wszelkie operacje które przyczynią się do wzrostu zainteresowania regionem, zwiększenia oferty turystycznej, rozbudowy infrastruktury turystycznej, rozwoju imprez towarzyszących oraz skutecznej promocji regionu.</p>
Grupy docelowe beneficjentów:	<p>Samorządy gminne i jednostki im podległe, organizacje pozarządowe z obszaru LGD, przedsiębiorcy, właściciele gospodarstw agroturystycznych, mieszkańcy obszaru LGD</p>
Działania oraz lista rekomendowanych operacji:	<p>Odnowa i rozwój wsi: preferowane będą projekty związane z zagospodarowaniem obszaru LGD na cele turystyki, rekreacji i kultury.</p> <p>Małe projekty: preferowane będą działania związane z budową/remontem/rozbudową oraz wyposażeniem infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i wypoczynkowej, a także kultury</p> <p>Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej: preferowane będą operacje w zakresie rozwoju usług turystycznych, agroturystycznych i paraturystycznych.</p> <p>Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw: preferowane operacje z zakresu rozwoju infrastruktury, nabycia sprzętu i wyposażenia związanego z tworzeniem i rozwojem usług i produktów turystycznych i paraturystycznych.</p> <p>Projekty współpracy: preferowane będą operacje związane z promocją, informacją,</p>

	<p>szkoleniami i przygotowaniem operacji związanych z tworzeniem i rozwojem produktów turystycznych oraz wymianą doświadczenia z tego zakresu z innymi lokalnymi społecznościami w kraju i za granicą.</p> <p>Funkcjonowanie LGD: preferowane będą operacje związane z promocją, informacją, szkoleniami i przygotowaniem operacji związanych z tworzeniem i rozwojem produktów turystycznych.</p>
Wskaźniki realizacji przedsięwzięcia:	
- wskaźnik produktu	<ul style="list-style-type: none"> - liczba obiektów infrastrukturalnych powstałych w ramach operacji, - liczba elementów zagospodarowania szlaków turystycznych, Ilość zakupionego sprzętu i wyposażenia do obiektów przeznaczonych na cele świadczenia usług turystycznych i około turystycznych, - ilość przeprowadzonych kampanii promocyjnych, informacyjnych, szkoleniowych, - liczba nowo uruchomionych i zmodernizowanych gospodarstw agroturystycznych
- wskaźnik rezultatu	<ul style="list-style-type: none"> - liczba turystów korzystających z wytyczonych/oznakowanych/zagospodarowanych szlaków turystycznych, - wzrost liczby obiektów świadczących usługi turystyczne i paraturystyczne w stosunku do stanu obecnego (w %),
- wskaźnik oddziaływania	<ul style="list-style-type: none"> - wzrost liczby turystów na obszarze LGD. - wzrost przychodów z turystyki na obszarze LGD, - wzrost poziomu przedsiębiorczości na obszarze LGD, - obniżenie bezrobocia na obszarze LGD

Nazwa przedsięwzięcia:	Produkty i usługi regionu Puszczy Białowieskiej znane i cenione.
Przedsięwzięcie przyczynia się do realizacji:	
- celu głównego:	II. Zrównoważone różnicowanie działalności gospodarczej obszaru w oparciu o lokalne zasoby.
- celu szczegółowego	II.1. Stworzenie dogodnych warunków rozwoju małych lokalnych firm. II.2. Rozwój i promocja lokalnych producentów, usług i produktów
Uzasadnienie przedsięwzięcia:	Jednym z głównych przejawów specyfiki kulturowej regionu decydującej o jego walorach są regionalne produkty oparte o posiadane

	<p>dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze. Walory te dotyczą zarówno tradycyjnych podlaskich produktów gastronomicznych, rolnych i rolno-spożywczych ale także regionalnych wyrobów rzemieślniczych, zwyczajów i obrzędów. Wszystkie te elementy stanowią jeden z głównych walorów kulturowych obszaru LGD i wymagają Rozwoju i promocji na zewnątrz. W ramach przedsięwzięcia zakłada się wsparcie wytwarzania, upowszechniania, promocji i ochrony wytwarzanych na tym obszarze produktów regionalnych. Realizacja przedsięwzięcia przyczyni się do zachowania i promocji kultury i tradycji regionu Puszczy Białowieskiej oraz wykreowanie regionalnej „Marki Żubra”. Tym samym pozwoli na wsparcie zrównoważonego rozwoju przedsiębiorczości w oparciu o zasoby naturalne i kulturowe.</p>
Grupy docelowe beneficjentów:	<p>przedsiębiorcy, rolnicy, twórcy ludowi, mieszkańcy obszaru LGD, organizacje pozarządowe z obszaru LGD, samorządy gminne i jednostki im podległe,</p>
Działania oraz rekomendowanych operacji:	<p>lista</p> <p>Male projekty: nabycie sprzętu i wyposażenia do wytwarzania produktów lokalnych, promocja i informacja o tych produktach w kraju i za granicą, Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw: rozwój infrastruktury oraz nabywanie sprzęty, wyposażenia, maszyny i urządzenia do wytwarzania produktów regionalnych, Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej: rozwój infrastruktury oraz nabywanie sprzęty, wyposażenia, maszyny i urządzenia do wytwarzania produktów regionalnych, Funkcjonowanie LGD: promocja i informacja o produktach regionalnych w kraju i za granicą. Projekty współpracy: promocja i informacja o produktach regionalnych w kraju i za granicą.</p>
Wskaźniki realizacji przedsięwzięcia:	
- wskaźnik produktu	<ul style="list-style-type: none"> - liczba nabytego sprzętu i wyposażenia służącego do wytwarzania produktów regionalnych, - liczba nabytych maszyn i urządzeń służących do wytwarzania produktów regionalnych, - liczba wybudowanej/wyremontowanej/przebudowanej infrastruktury służącej wytwarzaniu produktów regionalnych, - liczba kampanii promocyjnych produktów regionalnych,
- wskaźnik rezultatu	- liczba wspartych produktów regionalnych,
- wskaźnik oddziaływania	- wzrost przychodów z wytwarzania produktów regionalnych,

- wzrost liczby turystów na obszarze LGD.

Nazwa przedsięwzięcia:	Aktywne i zintegrowane społeczeństwo skupione wokół regionalnych centrów kultury
Przedsięwzięcie przyczynia się do realizacji:	
- celu głównego:	III. Rozwój kapitału społecznego.
- celu szczegółowego	III.1. Rozwój instytucji kultury. III.2. Rozwój współpracy partnerskiej III.3. Wzmocnienie potencjału LGD
Uzasadnienie przedsięwzięcia:	Realizacja przedsięwzięcia wychodzi na przeciw obecnemu niedostatku miejsc i form zaspokojenia potrzeb społecznych mieszkańców obszaru LGD. Sytuacja ta dotyczy zarówno zdefiniowanego niedostatku infrastruktury społecznej na terenach wiejskich w postaci np. świetlic wiejskich, placów zabaw, boisk szkolnych oraz niewielkiej liczby lokalnych organizacji społecznych np. Kół Gospodyń Wiejskich. Sytuacja ta powoduje bardzo ubogą ofertę dla lokalnej społeczności związaną z możliwością wzięcia aktywnego udziału w życiu społecznym regionu. Dotyczy to zarówno ludzi młodych dla których brak tych możliwości jest szczególnie odczuwalny prowadząc do marginalizacji społecznej tych terenów i takich niebezpieczeństw jak patologie społeczne, niski poziom wykształcenia, niska świadomość społeczna itp. jak i starszych. Realizacja przedsięwzięcia przyczyni się zarówno do wzrostu zaspokojenia potrzeb mieszkańców w zakresie dostępu do kultury i rekreacji a jednocześnie przyczyni się do podniesienia kwalifikacji mieszkańców. Przedsięwzięcie będzie polegało zarówno na działaniach inwestycyjnych zmierzających do utworzeniu zaplecza infrastrukturalnego na potrzeby lokalnej społeczności jak i działań miękkich zmierzających do organizacji spotkań, warsztatów, zajęć dla społeczności lokalnej.
Grupy docelowe beneficjentów:	Organizacje pozarządowe z obszaru LGD, samorządy gminne i jednostki im podległe (domy kultury), mieszkańcy obszaru LGD
Działania oraz lista rekomendowanych operacji:	Odnowa i rozwój wsi: preferowane będą projekty w rozbudowę/modernizację/wyposażenie infrastruktury pełniące funkcje społeczne i rekreacyjne. Małe projekty: preferowane będą działania w rozwój infrastruktury społecznej i kulturalnej oraz organizacja szkoleń, warsztatów, spotkań, wyjazdów studyjnych dla mieszkańców oraz organizacja imprez o charakterze kulturalnym, przyrodniczym i rekreacyjnym, Funkcjonowanie LGD: preferowane będą działania w zakresie organizacji szkoleń

	podnoszących kwalifikacje mieszkańców obszaru LGD. Projekty współpracy: preferowane będą działania w zakresie organizacji szkoleń podnoszących kwalifikacje mieszkańców obszaru LGD.
Wskaźniki realizacji przedsięwzięcia:	
- wskaźnik produktu	- liczba rozbudowanych/zmodernizowanych obiektów infrastrukturalnych pełniących funkcje społeczne i rekreacyjne, - ilość zakupionego wyposażenia obiektów infrastrukturalnych pełniących funkcje społeczne i rekreacyjne, - ilość przeprowadzonych spotkań dla mieszkańców,
- wskaźnik rezultatu	- liczba przeprowadzonych szkoleń, warsztatów, spotkań - liczba uczestników zorganizowanych szkoleń, warsztatów, spotkań, - wzrost liczby obiektów spełniających funkcje społeczne w stosunku do stanu obecnego (w %),
- wskaźnik oddziaływania	- wzrost wskaźnika solaryzacji, - spadek bezrobocia na obszarze LGD, - wzrost świadomości społecznej o posiadanych zasobach, walorach i możliwościach rozwoju

5. WIZJA I MISJA

Wizja jest ujęciem koncepcyjnym przyszłego stanu obszaru objętego Lokalną Strategią Rozwoju. Zadaniem wizji jest przekonanie mieszkańców do podjęcia wysiłku kreowania własnego losu. W niniejszej strategii wizja odnosi się do obszaru, dla którego opracowywana jest strategia oraz na którym działa Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska”.

Wizja została zaproponowana przez uczestników konsultacji społecznych podczas dyskusji i prac w grupach. Uczestnicy debat zwrócili uwagę na wiele aspektów rozwojowych, które w ich mniemaniu są głównymi elementami wizji (oczekiwanego stanu w przyszłości, do którego przybliżyć ma ich realizacja niniejszej strategii).

Uczestnicy debaty konsultacyjnej wraz z członkami Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieska” zaproponowali następującą wizję:

„Obszary wiejskie LGD „PB” niezwykle atrakcyjne turystycznie ze względu na unikatowe w skali kraju i UE, skutecznie chronione zasoby środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego oraz bardzo dobrze rozwiniętą infrastrukturę, służącą zarówno turystom, jak i społeczności lokalnej. Zaangażowani w proces zrównoważonego rozwoju regionu mieszkańcy, świadomi swojej roli powierników i mandatariuszy cennych walorów przyrodniczych i kulturowych, których umiejętne zagospodarowanie i ochrona przynosi im godziwe dochody i prowadzi do podniesienia poziomu jakości życia”.

Misja jest opisem procesu dążenia do wizji tego terenu oraz głównego obszaru działań w najbliższych latach. Wypracowana misja LGD „Puszcza Białowieska” jest wyrażeniem istoty funkcjonowania grupy i określa działania LGD w procesie wdrażania LSR. Uczestnicy spotkań konsultacyjnych wraz z członkami Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieska” wypracowali następującą misję:

„Dążenie do zdynamizowania rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich LGD „Puszcza Białowieska”, przy równoczesnym zachowaniu pełni bogactwa zasobów środowiskowych poprzez:

- 1) *aktywizowanie i integracja lokalnej społeczności wokół realizacji wspólnie wypracowanych celów LSR,*
- 2) *systematyczną aktualizację i doskonalenie wytyczonych kierunków rozwoju regionu, oraz*
- 3) *inicjowanie/zacieśnianie współpracy między wszystkimi interesariuszami: podmiotami gospodarczymi, samorządami, organizacjami pozarządowymi, mieszkańcami regionu”.*

6. SPÓJNOŚĆ SPECYFIKI OBSZARU Z CELAMI LSR

7. UZASADNIENIE PODEJŚCIA ZINTEGROWANEGO DLA PRZEDSIĘWZIĘĆ PLANOWANYCH W RAMACH LSR

8. UZASADNIENIE PODEJŚCIA INNOWACYJNEGO DLA PRZEDSIĘWZIĘĆ PLANOWANYCH W RAMACH LSR

9. OKREŚLENIE PROCEDURY WYBORU I OCENY ZGODNOŚCI OPERACJI Z LSR

Poniżej opisano procedury związane z oceną operacji przeznaczonych do dofinansowania w ramach działania „Wdrażanie LSR”. Przedstawiony opis procedur został oparty o zapisy Statutu Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska” oraz Regulaminu funkcjonowania Rady Stowarzyszenia. Przy określaniu tych procedur oraz kryteriów wyboru kierowano się założeniami aby przejrzyste i obiektywne zapewniając wyborów operacji najbardziej odpowiadających zapisom Lokalnej Strategii Rozwoju.

9.1. PROCEDURA POSTĘPOWANIA Z WNIOSKIEM

W procesie wyboru operacji uczestniczą Projektodawcy, Biuro LGD, Rada LGD, Samorząd Województwa lub Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

1. Projektodawcy – przygotowują dokumentację aplikacyjną w postaci wniosku o dofinansowanie; przed złożeniem wniosku o dofinansowanie projektodawca otrzymuje wyczerpującą pomoc ze strony LGD w zakresie możliwości i warunków ubiegania się o dofinansowanie operacji.

2. Biuro LGD – prowadzi nabór wniosków o dofinansowanie; nabór wniosków w ramach działania: Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej, Odnowa i rozwój wsi,

Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw oraz w ramach tzw. „Małych projektów” ogłaszany jest co najmniej jeden raz w roku w latach 2009-2013. W przypadku niewyczerpania w pierwszym naborze puli środków przeznaczonych na dane działanie w danym roku, LGD może ogłaszać kolejne nabory wniosków lub przeznaczyć niewykorzystaną część środków na kolejny rok. Ogłoszenie o naborze wniosków podawane jest do publicznej wiadomości poprzez publikację ogłoszenia w lokalnej prasie oraz na stronie internetowej LGD, a także w zwyczajowo przyjęty sposób na terenie każdej gminy (tablice ogłoszeń, wysyłka informacji do sołtysów, itp.). W ogłoszeniu o naborze wniosków podaje się następujące informacje:

- dokładny adres i dane kontaktowe LGD
- działanie którego dotyczy nabór
- rodzaje operacji jakie mogą podlegać dofinansowaniu
- datę i miejsce składania wniosków
- sposób pozyskania pełnej informacji o naborze i dokumentów niezbędnych do ubiegania się o dofinansowanie (wzory dokumentów, instrukcje, kryteria wyboru).

3. Po zakończeniu naboru wniosków przez Biuro LGD wnioski przekazywane są do dalszej oceny przez Radę LGD.

9.2. PROCEDURA OCENY ZGODNOŚCI OPERACJI Z LSR

Ocena zgodności operacji z LSR będzie związana z określeniem czy dana operacja pretendująca do dofinansowania w ramach wdrażania Strategii jest zgodna z jej założeniami i wpisuje się w założenia Strategii na poziomie celów i przedsięwzięć wyznaczonych do realizacji na lata 2009-2015. Jednocześnie na tym etapie oceniana będzie także zgodność operacji z głównymi kryteriami dostępu umożliwiającymi ich dofinansowanie w ramach poszczególnych działań związanych z wdrażaniem LSR.

W tym zakresie ocena zgodności operacji z LSR będzie oparta o określenie dla każdej z operacji następujących kwestii:

- Określenie czy operacja spełnia kryteria dostępu określone dla każdego z działań realizowanych w ramach Wdrażania LSR (Małe projekty, Odnowa i rozwój wsi, Różnicowanie kierunku działalności nierolniczej, Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw),
- Określenie czy operacja przyczynia się do osiągnięcia min. 1 celu głównego wyznaczonego w ramach Strategii,
- Określenie czy operacja przyczynia się do osiągnięcia min. 1 celu szczegółowego wyznaczonego w ramach Strategii,
- Określenie czy operacja jest zgodna z przedsięwzięciami wypisanymi w LSR.

Procedura oceny operacji w tym zakresie będzie opierała się na następujących założeniach (szczegółowe procedury oceny operacji zostały przedstawione w załączniku do Strategii):

- Wykonanie kopii elektronicznych złożonych wniosków oraz 3 kopii papierowych załączników do wniosku.

- Przekazanie Przewodniczącemu Rady przygotowanych kopii złożonych wniosków w ramach danego naboru oraz kopii rejestru wniosków jakie wpłynęły na dany nabór.
- Podpisanie deklaracji bezstronności przez wszystkich Członków Rady w stosunku do wszystkich wniosków jakie wpłynęły w ramach danego naboru wniosków.
- Przekazanie przez Przewodniczącego wniosków do oceny przez członków Rady.
- Ocena zgodności złożonych operacji z LSR. Każdy z Członków Rady rozpatruje przydzielone mu wnioski pod kątem zgodności z LSR – zgodnie z kartą oceny zgodności operacji z LSR oraz instrukcją do tej karty.
- Zwołanie posiedzenia Rady. Posiedzenia Rady zwołuje Przewodniczący Rady określając jego czas i miejsce zgodnie z zapisami Regulaminu Rady.
- Przed posiedzeniem Rady Przewodniczący Rady zapoznaje się z deklaracjami bezstronności podpisanymi przez wszystkich Członków Rady i określa który z członków jest wykluczony z głosowania nad danym wnioskiem z uwagi na fakt, że nie podpisał deklaracji dla tegoż wniosku.
- Posiedzenie Rady dotyczące oceny wniosków pod kątem ich zgodności z LSR. Posiedzenie zostaje zwołane na 14 dni przed jego terminem.
- Sporządzenie listy operacji zgodnych i niezgodnych z LSR. Na podstawie uchwał Rady podjętych na posiedzeniu dotyczących zgodności danego operacji lub braku jej zgodności z LSR Sekretarza Rady sporządzania listę operacji zgodnych z LSR oraz operacji niezgodnych z LSR.
- Sporządzone listy są następnie przekazywane do Dyrektora biura LGD oraz Prezesa Zarządu.

9.3. PROCEDURA WYBORU OPERACJI - LOKALNE KRYTERIA WYBORU

Procedura wyboru operacji przez Lokalną Grupę Działania zostanie przeprowadzona przez członków powołanego do tego organu decyzyjnego LGD – Rady Stowarzyszenia na podstawie określonych kryteriów wyboru projektów. Ocena będzie miała charakter punktowy – za każde z kryteriów wskazana jest liczba możliwych do uzyskania punktów – sum punktów decyduje o ocenie danej operacji i decyduje o pozycji projekty na liście rankingowej operacji przesłanych do Urzędu Marszałkowskiego do dofinansowania. Ustalenie lokalnych kryteriów wyboru operacji zostało przeprowadzane w trakcie odbywających się konsultacji ze społecznością lokalną oraz radą LGD; przy ustalaniu kryteriów wyboru operacji w ramach danego działania kierowano się następującymi głównymi przesłankami:

- Kryteria powinny być adekwatne do przedstawionej w LSR analizy SWOT i wpływając bądź na wzmocnienie lub wykorzystanie mocnych stron i szans rozwoju obszaru LGD lub decydować o zniwelowaniu lub osłabieniu słabych stron lub zagrożeń dla rozwoju regionu,

- Kryteria powinny mieć charakter kryteriów mierzalnych,
- Kryteria powinny odnosić się do spełnienia założeń celów głównych i szczegółowych wyznaczonych w ramach Strategii tak aby wybrane operacje były oceniane pod kątem stopnia realizacji tych celów,
- Powinny być obiektywne i przejrzyste zapewniając nie budzący wątpliwości proces oceny operacji,

Wychodząc naprzeciw tym oczekiwaniom dla każdego z działań w ramach wdrażania LSR opracowano zestaw kryteriów punktowych decydujących o wyborze operacji. W przypadku wszystkich kryteriów starano się aby spełniały wszystkie wymienione główne założenia, jednakże część z wybranych kryteriów ma charakter jakościowy – nie dający się bezpośrednio zmierzyć – co wynika przede wszystkim z potrzeby wsparcia operacji związanych z wykorzystaniem posiadanych walorów naturalnych i kulturowych obszaru LGD oraz oparcia wspieranych operacji o projekty które w innowacyjny sposób podchodzą do kwestii rozwoju społecznego i gospodarczego obszarów wiejskich – w tym przypadku jednak kryteria te wynikają wprost z przedstawionej analizy SWOT. W ten sposób każde z wskazanych kryteriów wyboru operacji w ramach każdego z działań jest bądź adekwatne do analizy SWOT bądź mierzalne a większość z wybranych kryteriów posiada obie z tych cech. Poniżej opisano każde z kryteriów wraz z punktacją oraz uzasadnieniem jego wpływu na wyboru operacji zgodnej z celami LSR.

Podstawowe założenia procedury oceny operacji zgodnie z lokalnymi kryteriami wyboru przedstawiają się następująco (szczegółowy opis procedur został zawarty w załączniku do Strategii):

- Ocena wniosków pod kątem spełnienia lokalnych kryteriów wyboru. Wnioski które znalazły się na liście operacji zgodnych z LSR podlegają dalszej ocenie przez Członków Rady,
- Zwołanie posiedzenia Rady. Posiedzenia Rady zwołuje Przewodniczący Rady określając jego czas i miejsce zgodnie z zapisami Regulaminu Rady.
- Przekazanie kart oceny wniosków do biura LGD. W terminie najpóźniej 3 dni przez zaplanowanym posiedzeniem Rady wszyscy Członkowie Rady oceniający operacje pod kątem ich oceny według lokalnych kryteriów zobowiązani są do przekazania osobistego kart oceny wniosków do biura LGD.
- Sporządzenie kart weryfikacji operacji. Pracownik biura LGD ds. wdrażania LSR na podstawie przekazanych kart oceny wniosków wypełnia kartę weryfikacji dla każdej operacji,
- Przed posiedzeniem Rady Przewodniczący Rady zapoznaje się z deklaracjami bezstronności podpisanymi przez wszystkich członków Rady i określa który z członków jest wykluczony z głosowania nad danym wnioskiem z uwagi na fakt, że nie podpisał deklaracji dla tegoż wniosku.
- Posiedzenie Rady dotyczące wyboru lub niewybraniu operacji do realizacji.

- Na podstawie sporządzonej listy rankingowej oraz na podstawie listy operacji uznanych za niezgodne z LSR na poprzednim posiedzeniu Rady, Sekretarz Rady sporządza: listę projektów kwalifikujących się do dofinansowania: zawierającą operacje uznane za zgodne z LSR które po podjęciu uchwał o ich ocenie zgodnie z lokalnymi kryteriami wyboru dla których LGD posiada zarezerwowane środki finansowe oraz listę operacji nie kwalifikujących się do dofinansowania na której znalazły się operacje uznane za niezgodne z LSR oraz operacje uznane za zgodne z LSR ale dla których po ocenie punktowej zgodnie z lokalnymi kryteriami wyboru brakło środków finansowych w ramach danego naboru.
- Przyjęcie uchwał Rady o wybraniu lub niewybraniu operacji do realizacji w ramach wdrażania LSR.
- Po głosowaniu Sekretarz Rady sporządza na podstawie podjętych uchwał o wyborze/niewyborze operacji ostateczne listy operacji wybranych i operacji niewybranych do realizacji.

Przekazanie kopii wniosków ocenianych przez poszczególnych członków Rady do Przewodniczącego Rady.

Lokalne kryteria wyboru.

Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej

1.	Doświadczenie wnioskodawcy w realizacji projektów (max 15 pkt) - brak zrealizowanych i rozliczonych projektów (0 pkt), lub - 1 zrealizowany i rozliczony projekt (5 pkt), lub - 2 zrealizowane i rozliczone projekty (10 pkt), lub - powyżej 2 zrealizowanych i rozliczonych projektów (15 pkt)
2.	Wkład własny stanowi (max 15 pkt): - poniżej 56% wartości projektu (0 pkt), lub - od 56% do 60% wartości projektu (5 pkt), lub - od 61% do 65% wartości projektu (10 pkt), lub - powyżej 65% wartości projektu (15 pkt)
3.	Wkład własny pracy lub usług świadczonych nieodpłatnie wynosi (max 10 pkt): - poniżej 2% wartości projektu (0 pkt), lub - od 2 do 5% wartości projektu (5 pkt), lub - powyżej 5% wartości projektu (10 pkt)
4.	Wnioskowana wielkość dofinansowania wynosi (max 10 pkt): - poniżej 35 000 zł (10 pkt), lub - 35 000 i więcej (0 pkt)
5.	Operacja zakłada utrzymanie (max 15 pkt): - poniżej 2 miejsc pracy (0 pkt), lub - 2 miejsc pracy (10 pkt), lub - powyżej 2 miejsc pracy (15 pkt)
6.	Wykorzystanie zasobów lokalnych – (wystarczy jedna z niżej

	wymienionych kategorii) - (10 pkt): - przyrodnicze lub - kulturowe lub - historyczne
7.	Operacja wpływa na (10 pkt): - rozwój usług turystycznych, lub/ i - rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego lub leśno-spożywczego
8.	Innowacyjny charakter przedsięwzięcia (max 15 pkt): - innowacyjne rozwiązanie na terenie gminy (5 pkt), lub - innowacyjne rozwiązanie na terenie powiatu (10 pkt), lub - innowacyjne rozwiązanie na terenie LGD (15 pkt)

Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw

1.	Doświadczenie wnioskodawcy w realizacji projektów (max 15 pkt) - brak zrealizowanych i rozliczonych projektów (0 pkt), lub - 1 zrealizowany i rozliczony projekt (5 pkt), lub - 2 zrealizowane i rozliczone projekty (10 pkt), lub - powyżej 2 zrealizowanych i rozliczonych projektów (15 pkt)
2.	Wkład własny stanowi (max 10 pkt): - poniżej 60% wartości projektu (0 pkt), lub - 60% i więcej wartości projektu (10 pkt)
3.	Wnioskowana wielkość dofinansowania wynosi (max 25 pkt): - poniżej 60 000 zł (25 pkt), lub - od 60 000 zł do 79 999 zł (15 pkt), lub - od 80 000 zł do 100 000 zł (5 pkt), lub - powyżej 100 000 zł (0 pkt)
4.	Wykorzystanie zasobów lokalnych (15 pkt): - przyrodnicze 5, lub/ i - kulturowe 5, lub/ i - historyczne 5
5.	Operacja wpływa na (10 pkt): - rozwój usług turystycznych, lub/ i - rozwój przetwórstwa rolno-spożywczego lub leśno-spożywczego
6.	Innowacyjny charakter przedsięwzięcia (max 15 pkt): - innowacyjne rozwiązanie na terenie gminy (5 pkt), lub - innowacyjne rozwiązanie na terenie powiatu (10 pkt), lub - innowacyjne rozwiązanie na terenie LGD (15 pkt)

Odnowa i rozwój wsi

1.	Doświadczenie wnioskodawcy w realizacji projektów (max 15 pkt) - brak zrealizowanych i rozliczonych projektów (0 pkt), lub - 1 zrealizowany i rozliczony projekt (5 pkt), lub - 2 zrealizowane i rozliczone projekty (10 pkt), lub - powyżej 2 zrealizowanych i rozliczonych projektów (15 pkt)
----	--

2.	Wkład własny stanowi (max 15 pkt): - poniżej 30% wartości projektu (0 pkt), lub - od 30% do 35% wartości projektu (5 pkt), lub - od 36% do 40% wartości projektu (10 pkt), lub - powyżej 40% wartości projektu (15 pkt)
3.	Wkład własny pracy lub usług świadczonych nieodpłatnie wynosi (max 15 pkt): - poniżej 1% wartości projektu (0 pkt), lub - od 1 do 2% wartości projektu (5 pkt), lub - od 3 do 5% wartości projektu (10 pkt), lub - powyżej 5% wartości projektu (15 pkt)
4.	Wnioskowana wielkość dofinansowania wynosi (max 10 pkt): - poniżej 80 000 zł (10 pkt), lub - 80 000 i więcej (0 pkt)
5.	Operacja zakłada utrzymanie (max 15 pkt): - 1 miejsca pracy (5 pkt), lub - 2 miejsc pracy (10 pkt), lub - powyżej 2 miejsc pracy (15 pkt)
6.	Wykorzystanie zasobów lokalnych (max 15 pkt): - przyrodnicze (5 pkt), lub/ i - kulturowe (5 pkt), lub/ i - historyczne (5 pkt)
7.	Innowacyjny charakter przedsięwzięcia (max 15 pkt): - innowacyjne rozwiązanie na terenie gminy (5 pkt), lub - innowacyjne rozwiązanie na terenie powiatu (10 pkt), lub - innowacyjne rozwiązanie na terenie LGD (15 pkt)

Małe projekty

1.	Doświadczenie wnioskodawcy w realizacji projektów (max 15 pkt) - doświadczenie w realizacji i rozliczaniu projektów (0 pkt), lub - brak doświadczenia w realizacji i rozliczaniu projektów (10 pkt)
2.	Wkład własny stanowi (max 15 pkt): - poniżej 35% wartości projektu (0 pkt), lub - od 35% do 40% wartości projektu (5 pkt), lub - od 41% do 45% wartości projektu (10 pkt), lub - powyżej 45% wartości projektu (15 pkt)
3.	Wkład własny pracy lub usług świadczonych nieodpłatnie wynosi (max 15 pkt): - poniżej 5% wartości projektu (0 pkt), lub - od 5 do 10% wartości projektu (5 pkt), lub - od 11 do 15% wartości projektu (10 pkt), lub - powyżej 15% wartości projektu (15 pkt)
4.	Wnioskowana wielkość dofinansowania wynosi (max 15 pkt): - powyżej 24 000 zł (0 pkt), lub - 23 000 do 20 001 zł (5 pkt), lub - 20 000 do 18 000 zł (10 pkt), lub

	- poniżej 18 000 zł (15 pkt)
5.	Operacja zakłada utrzymanie (max 15 pkt): - 0,5 miejsca pracy (5 pkt), lub - 1 miejsc pracy (10 pkt), lub - powyżej 1 miejsc pracy (15 pkt)
6.	Wykorzystanie zasobów lokalnych (max 15 pkt): - przyrodnicze (5 pkt), lub/ i - kulturowe (5 pkt), lub/ i - historyczne (5 pkt)
7.	Innowacyjny charakter przedsięwzięcia (max 15 pkt): - innowacyjne rozwiązanie na terenie gminy (5 pkt), lub - innowacyjne rozwiązanie na terenie powiatu (10 pkt), lub - innowacyjne rozwiązanie na terenie LGD (15 pkt)

9.4. PROCEDURY ODWOŁANIA OD ROZSTRZYGNIECIA ORGANU DECYZYJNEGO W SPRAWIE WYBORU OPERACJI

1. Wnioskodawca może złożyć odwołanie od decyzji Rady w terminie 7 dni od momentu otrzymania zawiadomienia o nie wybraniu projektu do dofinansowania.
2. Pismo w sprawie odwołania należy skierować do Zarządu LGD, który przekazuje je wraz z opinią Zespołu Oceniającego do rozpatrzenia przez Radę.
3. Rada rozpatruje odwołania podczas kolejnego posiedzenia w terminie 10 dni.
4. Decyzja Rady w sprawie odwołania jest ostateczna.

10. BUDŻET LSR DLA KAŻDEGO ROKU JEJ REALIZACJI

10.1. WSTEP

10.2. BUDŻET DLA LGD „PUSZCZA BIAŁOWIESKA

Rok	Kategoria kosztu/wydatku	Działania Osi 4 Leader									Razem Oś 4
		4.1/413 Wdrażanie Lokalnych Strategii Rozwoju					4.21 Wdrażanie projektów współpracy	4.31 Funkcjonowanie Lokalnej Grupy Działania			
		Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	Odnowa i rozwój wsi	Małe projekty	razem 4.1./413		Funkcjonowanie LGD (koszty bieżące)	Nabywanie umiejętności i aktywizacja	Razem 4.31	
2009	całkowite	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	25472,00	115000,00	25000,00	140000,00	165472,00
	kwalfikowane	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	25472,00	115000,00	25000,00	140000,00	165472,00
	do refundacji	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	25472,00	115000,00	25000,00	140000,00	165472,00
2010	całkowite	250000,00	0,00	605000,00	970000,00	1825000,00	25000,00	155000,00	55000,00	210000,00	2060000,00
	kwalfikowane	250000,00	0,00	605000,00	970000,00	1825000,00	25000,00	155000,00	55000,00	210000,00	2060000,00
	do refundacji	250000,00	0,00	605000,00	970000,00	1825000,00	25000,00	155000,00	55000,00	210000,00	2060000,00
2011	całkowite	0,00	250000,00	0,00	300000,00	55000,00	25000,00	155000,00	50000,00	205000,00	780000,00
	kwalfikowane	0,00	250000,00	0,00	300000,00	55000,00	25000,00	155000,00	50000,00	205000,00	780000,00
	do refundacji	0,00	250000,00	0,00	300000,00	55000,00	25000,00	155000,00	50000,00	205000,00	780000,00
2012	całkowite	240000,00	0,00	605000,00	500000,00	1345000,00	25000,00	155000,00	50000,00	205000,00	1574000,00
	kwalfikowane	240000,00	0,00	605000,00	500000,00	1345000,00	25000,00	155000,00	50000,00	205000,00	1574000,00
	do refundacji	240000,00	0,00	605000,00	500000,00	1345000,00	25000,00	155000,00	50000,00	205000,00	1574000,00
2013	całkowite	0,00	240000,00	0,00	600000,00	840000,00	25000,00	155000,00	50000,00	205000,00	1070000,00
	kwalfikowane	0,00	240000,00	0,00	600000,00	840000,00	25000,00	155000,00	50000,00	205000,00	1070000,00
	do refundacji	0,00	240000,00	0,00	600000,00	840000,00	25000,00	155000,00	50000,00	205000,00	1070000,00
2014	całkowite	0,00	0,00	0,00	291584,00	291584,00		155000,00	50000,00	205000,00	496584,00
	kwalfikowane	0,00	0,00	0,00	291584,00	291584,00		155000,00	50000,00	205000,00	496584,00
	do refundacji	0,00	0,00	0,00	291584,00	291584,00		155000,00	50000,00	205000,00	496584,00
2015	całkowite							38000,00	4896,00	42000,00	42896,00
	kwalfikowane							38000,00	4896,00	42000,00	42896,00
	do refundacji							38000,00	4896,00	42000,00	42896,00
2009-2015	całkowite	490000,00	490000,00	1210000,00	2661584,00	4851584,00	125472,00	928000,00	284896,00	1212896,00	6189952,00
	kwalfikowane	490000,00	490000,00	1210000,00	2661584,00	4851584,00	125472,00	928000,00	284896,00	1212896,00	6189952,00
	do refundacji	490000,00	490000,00	1210000,00	2661584,00	4851584,00	125472,00	928000,00	284896,00	1212896,00	6189952,00

11. OPIS PROCESU PRZYGOTOWANIA I KONSULTOWANIA LSR

12. PROCES WDRAŻANIA I AKTUALIZACJI LSR

13. ZASADY I SPOSOBY DOKONYWANIA OCENY WŁASNEJ

14. POWIĄZANIA LSR Z INNYMI DOKUMENTAMI PLANISTYCZNYMI ZWIĄZANYMI Z OBSZAREM LSR

Przygotowywana LSR nie jest jedynym opracowaniem określającym kierunki i priorytety rozwoju opisywanego obszaru. Istnieje wiele innych instytucji i organizacji, które stworzyły podobne dokumenty o charakterze strategicznym obejmującym swoim zasięgiem obszary gmin, powiatów, województw i całego kraju. Zadaniem LSR jest wpisanie się w już istniejące strategie o charakterze nadrzędnym i uwzględnienie strategii lokalnych, zgodnie z zasadą zintegrowania. Wówczas działania realizowane na obszarze LGD będą odpowiednio wzmocnione, bardziej efektywne i pozwolą na korektę wcześniejszych działań, nie zawsze trafnie wyznaczonych. Określenie takich powiązań niewątpliwie podnosi efektywność i przydatność samej LSR. W dalszej części opracowania zaprezentowano powiązania i zgodność LSR z najistotniejszymi z naszego punktu widzenia dokumentami narodowymi, regionalnymi i lokalnymi dotyczącymi tego terenu:

- Strategią Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020,
- Powiązania z Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013,
- Programem Operacyjnym Innowacyjna Gospodarka,
- Programem operacyjnym Infrastruktura i Środowisko na lata 2007 – 2013,
- Programem Operacyjnym Kapitał Ludzki,
- Planem Rozwoju Lokalnego Powiatu Hajnowskiego na lata 2007-2013
- Strategiami rozwoju gmin obszaru LGD „PB”

14.1. POWIĄZANIA ZE STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO

Cele strategiczne LSR bardzo dobrze wpisują się w „Strategię rozwoju województwa podlaskiego do roku 2020”. Misją województwa m.in. jest „[...] zrównoważony rozwój regionu z wykorzystaniem walorów środowiska naturalnego, wielokulturowej tradycji i położenia przygranicznego[...]. gdzie jej komplementarną częścią staje się wizja LGD „PB” „Obszary wiejskie LGD „PB” niezwykle atrakcyjne turystycznie ze względu na unikatowe w skali kraju i UE, skutecznie chronione zasoby środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego oraz bardzo dobrze rozwiniętą infrastrukturę, służącą zarówno turystom, jak i społeczności lokalnej”

Cele LSR odpowiadają w szczególności dwóm celom wojewódzkiej strategii:

- celowi 5: Rozwój turystyki z wykorzystaniem walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego, któremu odpowiada cel

I. Rozwój turystyki bazującej na walorach przyrodniczych i kulturowych regionu Puszczy Białowieskiej,

- celowi 7: Rozwój rolnictwa i tworzenie warunków wielofunkcyjnego rozwoju wsi, któremu odpowiada cel

II. Zrównoważone różnicowanie działalności gospodarczej obszaru w oparciu o lokalne zasoby.

Ponadto istnieje duża zbieżność celów szczegółowych w odniesieniu do dwóch priorytetów rozwoju województwa i zawartych w nich działań, tj.:

- priorytetu II Infrastruktura społeczna,

działanie 2. Rozwój kultury i ochrona dziedzictwa kulturowego,

działanie 3. Rozwój sportu i rekreacji,

- priorytetu III Baza ekonomiczna,

działanie 1. Rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich, a w nim szczególnie punkt 10) Wspieranie rozwoju przedsięwzięć międzysektorowych typu LEADER na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich,

działanie 2. Rozwój turystyki i lecznictwa uzdrowiskowego,

działanie 5. Tworzenie spójnego i efektywnego systemu promocji.

14.2. POWIĄZANIA Z REGIONALNYM PROGRAMEM OPERACYJNYM WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO NA LATA 2007-2013

Misja LSR jest zbieżna z celem głównym RPO Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013 gdzie „Zwiększenie tempa wzrostu gospodarczego i tworzenie nowych pozarolniczych miejsc pracy przy poszanowaniu i zachowaniu dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego regionu. „ jak najbardziej odpowiada celom zawartym w LSR. Szczególnie zaś cel szczegółowy „Rozwój turystyki z wykorzystaniem walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego” rozwijany w Osi Priorytetowej Programu nr:

3. Rozwój Turystyki i Kultury i wynikającymi z niej działaniami

3.1 Rozwój atrakcyjności turystycznej regionu

3.2 Wsparcie inwestycyjne przedsiębiorstw z branży turystycznej

Poddziałanie 3.2.1. Mikroprzedsiębiorstwa

Poddziałanie 3.2.2. Małe i średnie przedsiębiorstwa

jest ściśle zbieżny z wszystkimi celami ogólnymi LSR:

I. Rozwój turystyki bazującej na walorach przyrodniczych i kulturowych regionu Puszczy Białowieskiej,

II. Zrównoważone różnicowanie działalności gospodarczej obszaru w oparciu o lokalne zasoby,

III. Rozwój kapitału społecznego,

i z nich wynikającymi celami szczegółowymi:

1. Rozbudowa infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej,

2. Podniesienie atrakcyjności turystycznej regionu,

3. Aktywna promocja walorów turystyczno-kulturowych regionu,

4. Stworzenie dogodnych warunków rozwoju małych lokalnych firm,

5. Rozwój i promocja lokalnych producentów, usług i produktów,

6. Rozwój instytucji kultury

14.3. POWIĄZANIA Z PROGRAMAMI OPERACYJNYMI NA LATA 2007-2013

Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013 są dokumentem określającym działania o charakterze rozwojowym w następnym okresie programowania UE. Celem strategicznym NSRO jest tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki polskiej opartej na wiedzy i przedsiębiorczości, zapewniającej wzrost zatrudnienia oraz wzrost poziomu spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej Polski w ramach Unii Europejskiej i wewnątrz kraju. Celem horyzontalnym NSRO jest między innymi rozwój obszarów wiejskich. Polityka rozwoju obszarów wiejskich będzie koncentrować się na trzech głównych osiach;

- oś 1 (gospodarcza) – Wsparcie konkurencyjności sektora rolnego i leśnego,
- oś 2 (środowiskowa) – Poprawa stanu środowiska i krajobrazu,
- oś 3 (społeczna) – Podniesienie jakości życia na obszarach wiejskich,
- dywersyfikacja ekonomiczna obszarów wiejskich
- oraz na czwartej dodatkowej osi – LEADER.

Celem nadrzędnym Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich i Rolnictwa na lata 2007-2013 z elementami prognozy do 2020 r (przyjętej przez Radę Ministrów 29 czerwca 2005 r.) jest poprawa warunków życia i pracy mieszkańców wsi poprzez wzrost gospodarczy z uwzględnieniem wymogów ochrony środowiska.

Cele strategiczne LSR na obszarze działania LGD „Puszcza Białowieska” są jak najbardziej zgodne z założeniami polityki rozwoju obszarów wiejskich, mają charakter długofalowy, zapewniają ciągłość i trwałość rozwoju oraz umożliwiają realizację działań w okresie programowania 2007-2013. Szczególnie cele:

- I. Rozwój turystyki bazującej na walorach przyrodniczych i kulturowych regionu Puszczy Białowieskiej,
 - II. Zrównoważone różnicowanie działalności gospodarczej obszaru w oparciu o lokalne zasoby,
- ściśle korespondują z osią 3 - Podniesienie jakości życia na obszarach wiejskich.

14.3.1. Program Operacyjny „Kapitał Ludzki”

Uzasadnienie celu działania „7.3 Inicjatywy Lokalne na Rzecz Aktywnej Integracji” priorytetu „VII Promocja integracji społecznej” za znaczący problem postrzega „[...]również niski stopień aktywności mieszkańców wsi w zakresie Samoorganizacja i podejmowania inicjatyw na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu. W związku z powyższym, w ramach działania realizowane będzie wsparcie ukierunkowane na zwiększanie uczestnictwa mieszkańców w życiu społecznym swojej miejscowości, zwiększenie mobilności i aktywności społecznej i rozwój lokalnych inicjatyw na rzecz rozwiązywania problemów społecznych na tych terenach.”

Uwypuklone zagrożenia i problemy są jak najbardziej uwzględnione w LSR, gdzie cel III. „Rozwój kapitału społecznego” ma zapobiegać wskazanym negatywnym procesom zachodzącym także na obszarze LGD, a przedsięwzięcie „Aktywne i zintegrowane społeczeństwo skupione wokół regionalnych centrów kultury” zapewnić możliwość szeroko rozumianej integracji społecznej.

14.3.2. Program Operacyjny „Innowacyjna Gospodarka”

Cele strategiczne LSR oprócz zrównoważonego rozwoju opartego na wykorzystaniu walorów przyrodniczo-kulturowych regionu uwzględniają także potrzeby lokalnego biznesu związane z jego rozwojem opartym na innowacyjnych pomysłach. Wyszczególnione cele: „Aktywna promocja walorów turystyczno-kulturowych regionu” oraz „Rozwój i promocja lokalnych producentów, usług i produktów” dokładnie wpisują się w priorytety:

Priorytet 6. Polska gospodarka na rynku międzynarodowym ,

I wynikającymi z nich działaniami:

6.3 Promocja turystycznych walorów Polski (projektowanie i realizację działań o charakterze informacyjnym, promocyjnym, reklamowym, obejmujących przeprowadzanie kampanii promocyjnych w kraju i za granicą, w szczególności z wykorzystaniem ośrodków POIT jako sieci realizującej ww. zadania, wsparcie procesu tworzenia, rozwijania i promocji produktów turystycznych, tworzenie systemów identyfikacji wizualnej;

Inwestycje w produkty turystyczne o znaczeniu ponadregionalnym.

14.3.3. Program Operacyjny „Infrastruktura i środowisko”

Głównym celem Programu jest między innymi podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej Polski i jej regionów poprzez rozwój infrastruktury technicznej przy równoczesnej ochronie i poprawie stanu środowiska, zachowaniu tożsamości kulturowej i rozwijaniu spójności terytorialnej. Jest on elementem nadrzędnym dla realizacji innych celów LSR, szczególnie celu I.1. Rozbudowa infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i sportowej oraz celu I.2. Podniesienie atrakcyjności turystycznej regionu które są komplementarne do priorytetów:

5. Ochrona przyrody i kształtowanie postaw ekologicznych,

12. Kultura i dziedzictwo kulturowe

i wynikających z ich działaniami:

5.1.: Wspieranie kompleksowych projektów z zakresu ochrony siedlisk przyrodniczych (ekosystemów) na obszarach chronionych oraz zachowanie różnorodności gatunkowej (Budowa lub modernizacja małej infrastruktury służącej zabezpieczeniu obszarów chronionych przed nadmierną i niekontrolowaną presją turystów, w tym: budowa ścieżek dydaktycznych, ścieżek rowerowych, szlaków, parkingów, punktów widokowych, wież widokowych, zadaszeń).

5.4. kształtowanie postaw społecznych sprzyjających ochronie środowiska, w tym różnorodności biologicznej (działania edukacyjne, kampanie informacyjno-promocyjne, imprezy masowe oraz konkursy i festiwale ekologiczne, w tym: kampanie informacyjno-promocyjne, kampanie audiowizualne oraz programy edukacyjne dotyczące ochrony przyrody i wybranych aspektów ochrony środowiska prowadzone z udziałem środków masowego przekazu, społecznych organizacji ekologicznych i innych podmiotów; popularyzacja wiedzy o środowisku oraz kształtowanie proekologicznych postaw społecznych, konkursy i festiwale ekologiczne; działania edukacyjne skierowane do społeczności lokalnych na obszarach chronionych; szkolenia oraz aktywna edukacja dla grup zawodowych wywierających największy wpływ na przyrodę).

12.1. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym (rewitalizacja, rewালoryzacja, konserwacja, renowacja, restauracja, zachowanie, a także adaptacja na cele kulturalne obiektów wpisanych do rejestru zabytków i zespołów tych obiektów wraz z ich otoczeniem);

12.2. Rozwój oraz poprawa stanu infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym (budowa, rozbudowa, remont i przebudowa instytucji kultury, zakup i remont trwałego wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej).

14.3.4. Lokalne strategie rozwoju

ZSROW „PB” ściśle koresponduje również ze „Strategią zrównoważonego rozwoju powiatu hajnowskiego do 2015 roku”. Chodzi tu o zbieżność zarówno na poziomie misji, która w odniesieniu do powiatu została sformułowana następująco: „Misją powiatu jest rozwijanie wielofunkcyjnej, proekologicznej gospodarki, gwarantującej wzrost dochodów i poprawę warunków życia mieszkańców, przy jednoczesnym zachowaniu bogactwa kulturowo-religijnego obszaru powiatu oraz bogactwa przyrodniczego Puszczy Białowieskiej i doliny Narwi”, jak i na poziomie celów strategicznych. Spośród wymienionych w omawianym dokumencie 10 celów strategicznych 6 znajduje szerokie odzwierciedlenie w ZSROW „PB”. Są to następujące cele:

- 1) dostosowanie systemu kształcenia do warunków gospodarki rynkowej i wyzwań współczesności;
- 2) wdrożenie skutecznego systemu (...) promocji powiatu;
- 3) rozwiązanie problemu infrastruktury technicznej służącej rozwojowi gospodarki, potrzebom mieszkańców i ochroni środowiska;
- 4) restrukturyzacja gospodarki rolnej powiatu;
- 5) zintegrowane zagospodarowanie turystyczne powiatu;
- 6) ochrona środowiska i bioróżnorodności, ze szczególnym uwzględnieniem Puszczy Białowieskiej i Doliny Górnej Narwi.

Strategie rozwoju gmin wchodzących w skład LGD „PB” w swoich misjach podkreślają....., a główne cele strategiczne:

.....

odnoszą się do celów zawartych w LSR i bezpośrednio korelują z:

.....

15. PLANOWANE DZIAŁANIA, PRZEDSIĘWZIECIA LUB OPERACJE REALIZOWANE PRZEZ LGD W RAMACH INNYCH PROGRAMÓW WDRAŻANYCH NA OBSZARZE OBJETYM LSR

15.1. WSTEP

15.2. PLANOWANE DZIAŁANIA REALIZOWANE PRZEZ LGD W RAMACH INNYCH PROGRAMÓW**15.3. MECHANIZMY ZABEZPIEZAJACE PRZED NAKŁADANIEM SIE POMOCY****16. PRZEWIDYWANY WPŁYW REALIZACJI LSR NA ROZWÓJ REGIONU I OBSZARÓW WIEJSKICH****17. ZAŁĄCZNIKI**

Do przedmiotowej Strategii dołączono następujące załączniki:

1. Wzory ankiet stosowanych w trakcie prac nad LSR,
2. Opracowania badań ankietowych prowadzonych w trakcie prac nad LSR,
3. Regulamin organizacyjny organu decyzyjnego,
4. Procedury oceny zgodności operacji z Lokalną Strategią Rozwoju (LSR) i wyboru operacji oraz odwołania od rozstrzygnięć organu decyzyjnego w sprawie wyboru operacji w wersji opisowej i tabelarycznej,
5. Karty oceny zgodności operacji z LSR,
6. Instrukcje do kart oceny zgodności operacji z LSR,
7. Karty oceny zgodności operacji z lokalnymi kryteriami wyboru,
8. Instrukcje do wypełnienia kart oceny zgodności operacji z lokalnymi kryteriami wyboru,
9. Karty weryfikacji operacji po ich ocenie zgodności z lokalnymi kryteriami wyboru,
10. Procedura naboru pracowników,

SPIS TABEL